

5. Zschokke, Heinrich Daniel 1771-1848

Kuldorg, ehk Kulla saatja külla / [Heinrich Zschokke järgi]
Saksa kelest Ma keele ümberpandud. - [Gustav Heinrich
Schüdlöffel]. - Tallinnas : [Eesti Raamatute Kirjastus –
Kassa] , 1842 (Tallinn : J. H. Gressel). - 127 lk. : vinj. tl-l ;
20 cm

REB-842/Schüdlöffel (R5. 066)
b13514969

EST MF. 3902

Sup. Bibliothek
von
F. Himmel
Ab.

Kuldorg,

ehk

Kulla saatja Kulla.

Saksa keelest Ma keele
ümberpandub.

Tallinnas,
trükkitud J. H. Gresseli kirjadega.
1842.

Der Druck ist verstatet und müssen nach dessen Vollendung die
gesetzliche Zahl Exemplare der Censurcomität überliefert werden.

Dorpat, den 27. Jan. 1842.

Censor Sahmen.

Esminenne luggeminne.

Rein tulleb sdaast taggasti. Rahwas jut-
tustab temmast mõndasuggu.

Kura maal on üks rikka saksa mois, mis tem-
ma annud walla rahwa kätte seatud rendi maks-
peäle, ni hāsti tallomaad, kui ka moisamaad, et
ennam ei olle moisa seäl ollemas, ja moisa herra
isfegi ei ella seäl, egga putu walla asjasse, muud
kui et ta omma maksu pārris keige walla peält.
Moisa maksu rahha maksab wald pārris krono
maksudega ühheskous krono wallitsusse kätte liina.
Selle walla järrel on üks suur külla, Kuldorg nim-
mi. Seäl ellab peäle wiiskümmend perremees-
t, kellest iggaühhel on omma perre ja maad ja se
perre on otsekui temma pārris. Gest ni kava kui
temma jouab perret üllespidada ja seatud maksud
maksata krono kätte, ja kohto wannematte õigust, ka
firrikule ja muud keige walla peäle seatud teggo
tehha, ni kava ei olle lubba perret temma kāest
ārrawōtta. Dige tõteggiate pārralt on siis perred
pōlwest pōlweni kui nende pārrised. Kui waesed
lapsed jānud järrele, siis peawad seatud wōbrimū-
drid perret pidama laste heaks. Ugga kui ke-
gi ennam ei joua perret üllespidada, siis müakse
ārra temma honed ja ka puud, mis temma istu-
tanud, ja kes neid ühheskous ostab, peab isse weel,
seddamōda kui perre wānhem ehk surem, 100 rubla
hōbbe rahha, ehk 200 rubla hōbbe rahha maksma
ette, mis krono kasja pannakse seisma. Selle rah-
ha kasud arwatakse temmale iggaastafest maksust

taggasi, ja kui ta perret käest ärra annab wõlla pãrrast, siis arwatakse neid 100 ehk 200 rubla hõbbe rahha wõllade tassumissesk, ja kes jälle perret wõttab ennese kätte, se peab neid wälja panema. Kõllas on ka omma kirrik, ja kirriko õppetaja ellab kirriko made peäl.

Ühhel pühhapäwal pãrrast lounat ollid kulla poisid ja tüttarlapsed wanna perna al kous ja wiitsid aega mängides ja hüppades, ja ka naerdes, isseärranis kui jomamehhed kõrtsist wälja turasid ja tuikusid, et Pea olli raske winast. Keik tallomehshed ollid omma naestega neis kolmes kulla kõrtsides, kellest üks olli kirriko liggi, — kirriko kõrts rahwa sanna järrel; teised ollid mäekõrts ja orro kõrts, teine teises kulla otsas. Rahwas joiwad, lobbisesid, karjusid ja õiskasid, mitmed kül ka riidlesid ja purrelesid, kuida sedda saggedaste nähha, kus õllut ja wiin hästi jookswad.

Señna tuli üks woõras mees kullasse, täie rammo ja sure kaswoga, jo peäle kolmekümne aastane. Temmal olli hal kuub seljas, paun õllal ja suur sawel wõõl. Temma näggo olli esiotsa hirmsus nähha, sest Pea otsas olli temmal suur arm ja ninna al must habbe (pard). Sepãrrast kartsid tedda lapsed, ja pistsid temma eest jookso.

Agga mõningad wannad naesed, kellega temma hakkas rãkina, tundsid tedda kohhe ärra ja küssendasid: „Ennä! meie koolmeisteri Rein, kes wiis teistkümmend aastat teed sõawäe hulka sai. Wata, kuida temma on kasnud ja sureks, pitkaks lainud!“ Ja kui naesed nenda küssendasid, tullid wannad ja nored kõrtsidest ja perna alt joostes kokko, ja pea olli keik kulla Reino ümber kokko kogõõnud.

Rein andis kät keigile wanna tutwaile, olli wägga lahke keikide wasto ja ütles end tahtwad

jälle jada Kuldorgo ellama, et temma wäe-tenis-
tussest lahti sanud ja tännab Jummalat, kes tedda
hoidnud ja aitnud ellawalt koio. — Nüüd püdis
iggamees tedda kõrtsi weddada, teine siina, teine
täina; nemmad tahtsid temma tullemisse jodud
piddada, agga temma piddi neile sõa asjadest jut-
tustama. Rein tännas wägga, pallus wasto ja
ütles: „Minna ollen tekäimissest wäsinud, ja tah-
hassin puhhata. Kes ellab minno õnna isä maia-
ja kes harrib temma põllud?“

Warfi astus mölder ette ja ütles: „Minna
ollen tallo ja põllud annud kangro Hanso kätte
hüri peäle. Agga nüüd peab temma maia-
st wälja minnema, sepärrast et sinna olled taggasi tulnud.
Koggodusse kohhus on mind sinno warra hoidjaks
seadnud. Ja siis mõnneks päwaks minno jure,
kunni kangro rahwas sawad teist kohta leidnud, siis
saan minna sulle ka arro teggema.“

Mölder läks omma woõraga weski maia-
sse, ja käskis temmale head roga ja head asset walmis-
tada. Agga Reinul olli paljo küsümist teisest ja
teisest, mis wahhe aegus küllas olli sündinud; ja
möldril ja temma naesel olli paljo kosta. Nenda
aiasid nemmad jutto südda õni. Ja Rein watis
saggedaste möldri kenna tütrekesse peäle, kelle
nimmi olli Elts. Ei olnud ka mitte imneks pa-
na, et ta watis temma sõstra-karwa filmi, sest
Elts olli kaunis. Agga ka Elts isse watis hea
melega Reino peäle, kes olli priist mees ja heanäo-
linne, liatagi kui temma hirmsast parrast ennam
ei petud luggu; temma olli kombedest wisakas ja
sannadest löbbus, otsekui suremat suggu rahwas.
Sepärrast ei julgend ka tüttarlaps temma ees suud
lahi tehha, ja kui Rein temma peäle watis, siis
ei teadnud temma mitte kuhho piddi filmad pöör-

ma. Ommeti ütles temma habbemest, et se ei olnud temma mele pärrast.

Zeisel hommikul, kui Rein tuli surust wõtma, olli habbe ninna alt aetud ärra. Temma olleks kül himmustanud elluks aiaks jada möldri perresse, sest mölder ja temma naene ollid head rahwas, ja Eltse filmist olli temma hea südda selgeste tunda. Agga jo näddala pärrast joudis Rein assuma omma isä weikesse maiasse ja omma põldude järrele watama. Selle kōhha järrel olli wie tündri maad heinamaad; pole tündri maad aiamaad; ja wie tündri maad põllumaad, et igga tōstandus wōttis wiis ehk kuus wacka semet. Esimenne olli et ostis hea lehma se hūri rahhaga, mis mölder olli hoidnud.

Tallo honed ollid wannad ja tūkkiti jo laggunemas; agga kōggodus toimetas temmale palka ja kirowa, ja temma isse parrandas ja kōhhendas seisnad jälle kindlaks, kōhwis ja wikkis, ja puhhastas keik ärra. Temma isse teggi keiksuggust tōdd hommikust õhtoni, et saaks maia illusaks, ja sedda ilma sure kullota.

Sūggiseks olli temma weikene maia keiges kül las keige wisakam ja illusam; tubba seisis jōe kaldal, kuhho nüüd ehhitati aeda, mis olli ni kenna kui liina rahwa aed ja olli allati harritud. Möldri Elts watis mittokord rõmo pärrast ülle aia; temma olli Reinule mitto aia-rohto ja taimet ja semet annud, ja lubbas temmale weel ennam korjada.

Kaua aega ei teadnud Kuldorro rahwas mitte, mis nemmad Reinust piddid mõtlemia. Nemmad näggid, et temma olli sammasuggune waene sõast taggasi tulnud, kui ta olli läinud. Liinast sadeti temmale laekast riettega; ka mõnned ramatud sees. Ja se olli keik temma warra; ei rahha tuntud suurt sees ollewad.

„Mis to on!“ räkifid mõnningad. „Temma on waene rauk ja peälegi moistmata rummal, kes sõas ei olle ennese eest murret piddanud. Ei pühhapawalgi ei woi temma kõrtsi miina su-tait wõtma, sadik siis pillimehhele tantsi maksta. Ja tööd ta peab teggema kui härg, päwa tousust õni. Sest on weel suur õn, et ta isfast suggu pärris, muido peaks foggodus tedda toitma.“

„Mis to on!“ räkifid teised. „Kül temma sõas suurt ei kõlbunud; ei temma tea sest ühtegi jutto aiada, kuida teised soldatid aiawad. Kes teab, kust se tõsike armi Pea otsa sanud! Temma meel hea, et peasis lahti.“

„Mingo kühho tahhab!“ räkifid jälle teised. „Ei temma holi kellestki, ja mõtleb, et temma ol-nud soldatiks, siis peawad teised tedda sureks pid-dama. Küllab same nähha! Kül Ford tassume temmale temma uhkust kätte!“

„Mingo kühho tahhab!“ räkifid weel teised. „Sõas polle ta middagi head õppinud. Ugga temmal on ramatud, mis ükski ei oska luggeda; kes teab, kas meie õppetajagi oskab neid luggeda. Neis on märgid ja kriipsud, et hirmus on nähha. Jo siis temma on kurratiga kaupa teinud, ja tem-ma alla heitnud.“

„Dulgo Jummal appi!“ küssendasid teised; „temmaga ennam ei olle õiget luggu, sedda kül nähha. Ei temma anna kellelegi lubba omma kambriisse tulla, ei ka mõldrilegi mitte, kellel om-meti palju teggemist temmaga. Dwaht näab igga õse akna-lugi praggude läbbi künalt sees põllowad. Se kambri peab temma allati lukkus ja ka südda päwalgi ei te temma akna-lugid lahti.“

Nenda räkifid rahwas Reinust keitsuggu pahha.

Teine luggeminne.

Mis Rein kullas näab.

Et kúl rahwas Reinust ei piddanud suurt luggu, siiski olli temma keikide wasto lahke ja helde. Es-
siotša káis temma kúlla rahwa perredesse ja kulas
nende laste járrele, nende põldude járrele, kuida
neid harrisid, ja mu asja járrele.

Wannast olli Kuldorg õige kulus kúlla olnud.
Rahwas kúl ei olnud üllewägga rikkad, ommeti
olli igga maia joukas. Müüd jälle ollid keik keh-
wad ja keigil kitsus káes, kui ei arwatud möldrit,
ja kaks ehk kolm perremeesst ja kórtsmikud. Keh-
wust tunti iggalt poolt árra, jo peált náhhes.
Wiekúmmest perrest saatsid kaks kúmmend ommad
lapsed aioti kerjamisse peále; kaks kúmmend ellasid
sure wólla al firratsi wirratsi úhhest páwast teise,
ja ei leitud enam kui kúmmet maiameest, kes ják-
sasid iggakord pearahha ja maksud maksta.

Parego keik honed ollid laggunenend, kattuksed
tulest lõhki kistud ja parrandamata, seinad kóhhen-
damata, akna-rutud katti lóduud, nartsudega ja
peergoga ja hólle-nuustikkoga kinni pandud. Kui
tuppa mindi, lóu pahha lõhk wasto; lauad, pingid
pessemata; mitto riista harrimata ja úsna waesed;
pórmand auklinne ja ukse al suur pakš mulla ja
sitta kord. Úhhes toas ellasid innimesesed ja kan-
nad, mittokord ka pórpad ja sead, ja wassikad ja
lambad. Mõnnet olli kúl isse kóol, agga ni
waene urtsik, et tuul ja saddo káis iggalt poolt
lábbi; polnud neil ka enam kui úks wáshelane
padda, kaks, kolm wanna waagnat, mõnnet poli-
kud pu lusfikad, kaks, kolm wee-ámbrit; — wata,
muid maia riisto neil ei olnud! Que aiad ollid

waest wiſt harritud ja hoitud; wiſjapuid polnud ollemaski. Iggamees olli rahhul, kui ſai piſſut kapſtaid ja kartuhwli omma perrele ja ſiggadele; ja ſiiski ollid ſead ja kitsed aina allati aedades, ka wilja-wäljade peäl! Ümber honete ollid iggal pool ſõnnikud ja riſſuti põllo noud ja tarbe puud, miſ muido petakſe warjoliffel kõhhal. Mehhed ja naeſed kõiſid waefis ja harrimata ridis; ſärgid ollid nõggi muſtad; muud ride hiibud ja räbballad täis tolmo ja mudda ja weikſe ſitta; juukſed peas ſug gemata, hõlle ja heina kõrſi täis; ſilmad ja kæld mitto päwa peſſemata. Weikſed lapsed jäiwad pole päwa otſa kaſſimata kätkiſſe märja nartſudesſe; ſuremad lapsed jookſid ümberkaudo pool allasti ja peſſemata ſärgi räbballattes ja pöörleſid pea ſõnnikutte peäl ja mudda augudes, pea le-aufus.

Ei olnud ſiis mitte immeks pañna, et ſel kombel ſiggis mitto haiguf, liatagi rammotuma laſte kũlge. Mitmes maias ei lõpnud ſüggeliſſed ial ärra, waid jäiwad wannemattest laſte laſtele aina allati. Mitto laſt ja mitto täiemaks kaſwanud innimeſt ſurri roja pärraſt ſüggeliſſe ja kõhho többekſe, ehk mu wiggakſe, miſ ſeält touſis! Olli kegi haigekſ jänud, ſiis odeti mitto päwa, mõnnikord ka mitto nãddalat, enne kui abbi otſiti; ja ſedda mitte õppinud ja moiſtlikko arſtide kãeſt, waid ikka wanna ämmade, ehk ſola puhhujatte, ehk targade ja noidade, ehk niſſugguſe rahwa kãeſt, kēs makſo wõtſid, ja ommeti ei ſaatnud ial abbi. Widi ka haigid woõra kirrikuttesſe ja anti tootud kũünlaid, otſekui tahhakſid Jummalat melitada ja wäljaspiddiſe tõga temma mele pärraſt tehha, kēdda ommeſti peab tenitama Waimus ja tões, uſkus ja moiſtlikko, puhta ja wagga ello ſeek. Saggedaſte ka aina otasid haigid ſurrewad ja ei aitnud neid nen-

de hädda sees. Olli weel perrenaene isse haigeks jänud, siis olli ennamiste keik maia rippakül. Hädda pärrast müdi wilja, hólgi, heino, ja lome; — kewwade laenati jälle teiste käest heino ja hólgi, ja wilja; — agga süggise piddid sure kasfoga tassuma. Woeti ka rahha laenuks; agga aasta pärrast käisid wõllausfujad peäle ja mitmed piddid perret käest ärra andma. Pärako, mitto last ja mitto täieealift innimest sai nenda enne-aego surma, et rummalad rummalaste rummalatte käest abbi otsisid! Agga sai haige surnud ärra, waat siis hakkasid sured rõmo-päwad peäle. Keik tö jäi seisma, agga wiin ja öllut olli ööd ja päwa laua peät; ei ükski julgend tööd tehha, kummi surnud sai maiast ärra widud. Olli temma kül omma ello päiwil jouto waene, ommeti piddid sured mattuksed sama petud; kas lessese ja lastele midagi jäi, kes sest hólis? Jäiwad mitmed maantele ja näljale!

Kui Rein tahtis parremat nou anda, ehk kui ta neid nomis nende rummala ja holetuma wisi pärrast, kui ta püdis neid öigele tele juhhatada, kül ta siis sai mõnda kurja kuulda. Mõnned wastasid: „Woi siis waestel keik woib kennaste olla? Eks nemmad pea sellega leppima, kuida juhtub!“ Teised jälle: „Mis sul sellega asja? Koer, pista ninna omma sabba alla!“

Rikkama rahwa maias olli kül suggu parrem luggu; neil olli ennam maia riisto, puhtam tubba ja uhkemad rided. Ommeti ka nende jures ei olnud asfi nenda, kui piddi ollema. Et ümberringi näggid rojust ja holetust, ei nemmad isse siis ho linud suurt puhhastamisest. Argipäiwil olliwad ka nemmad tahmatsed ja nartsakad; agga puhha päiwil käisid uhkeste, penes ja kallis ridis, ja su

rustellesid wägga. Agga ka nemmad kaebasid ja küssendasid allati, et kurri aeg on Ma peäl; nurvisesid rigi wallitseja ja wannematte ja üllematte wasto, et tahtwad suurt maksu; sajatellesid ja põhasid kulla rahwast, kes isse ei joudnud maksud maksta. Ja se olli ka raske kül. Rikkamad, kellel weel joudo olli, piddid ka waeste eest wälja panema ka keik krono maksud ja muud rahha ja wilja maksud; mittokord ka nende jäud sillotama, et teistel polnud hoost ollemas; nenda läksid nende maksud kül kolmewõrra suremaks, et surem hulk perremehhi ennam ei joudnud neid tasuda ärra. Peäle sedda olli kulla peäl wiimse sõa aiaast peäle tuhhat rubla hõbbe rahha wõlgo, ja selle wõlla kassud piddid ka need üksi tasuma, kellel weel elamist olli. Se keik teggi neile meelt pahhaks ja sütis nende wiha põllema.

Allati olli Kuldorgus teine teise wasto; ei lõpnud egga lõpnud ial nende riid ja kärä. Ükski ennam ei usknud teist. Teine teotas ja wandus teist. Iggamees olli walmis teisest kurja räkima. Seäl ep olnud ennam ei Jummalala kartust, ei usko, egga uskumist, waid aina wallet, ja pettust, patto ja kurja mõtlemist. Waesed kaetsesid rikkaid; rikkad waewasid ja nülgisid waesi. Rikkad andsid laenuks wilja ja rahha lta sure kasso peäle. Kes kewwade kolm wakka wõttis, piddi süggise nelli jälle maksma ja päiwi peälegi teggema. Kes rahha laenuks wõttis, piddi keige kibbedama tö aial ilma maksota mitto päwa, ka mitto nädalast teggema ja ei sanud egga sanudgi wõllast lahti. Nenda teggid rikkad paljo patto ja ei mõtlend ennam Jummalala peäle. Ja waesed tassusid ka kurja kurjaga, et warrastasid rikkama käest, mis joudsid kätte sada, haggio ja puid, aia wilja ja hei

no, oue peält, wäljalt ja heinamaalt. Abbiello rahwa keskis olli aina allati rido ja purrelemist. Sedda õppetust saidwad lapsed omma wannemat test, ja õppisid lapsed hästi kül.

Et kül keik se kulla olli silma nähtawalt armoto waesusse, et kül mitto ei joudnud seätud maksud maksta, sadik siis tarwilissi asjo osta, waid igga mees küssendas iggapääw kurja raske aia pärrast ja nurrises wallitsusse wasto: ommeti ollid keik surelissed ja aioti liig uhked. Tõ kallal suurt waewa ei tahtnud nähha. Joukamad läksid hilja, wast kesphommikul, tõle; tullid jo warratselt õhtule, sest räkisid: „Miks pärrast peaktime meie ennast liast waewama. Egga meil olle leiwa pudo!“ — Waes sed ja päilissed ei ruttustanud ka mitte üllewägga. Siis piddid puhkama tõ teggemisest; siis ümber laudo watama ja teine teisega nou piddama, kus polnud piddada; siis tahtsid pipo juu; siis piddid pead kiskuma, et näppud ei seisnud peast ärra ja räkisid: „Egga meie olle weikse lomad! Meie pea me hästi puhkama!“

Agga laupäwal, liatagi pühapäwal olli igga ühhel warrandust kõrtsõ miina ja lakkuda, mees tel ja naestel, ka tüdrukuttel ja poisikestel. Kellel polnud rahha, se wiis wilja ja linno, ja munne ja woid kõrtsõ, et saaks wina ja õllut. Kirrikus polnud suurt rahwast nähha, agga kõrtsud ollid tungi täis. Et siis kissa ja käära, rido ja taplemist lahti, olli muidogi teada, ja mitmed läksid õsel omma hea hobiga koid, mis sanud filmi ehk selga. Ei siis tekaia tohtind kullasse jada õmaiale, waid piddi emale minnema. — Argipäiwil kõrtsud ka ei unustatud ärra, sest kuitwa kurgoga ei sündind tõle miina. Kas perrele leiba sai, kes sest hõlis! Agga süggisel ehk pühhil, ehk tähtpäiwil ehk pid

dudel, wata siis olli hästi süa ja jua, ja se kallal ollid kanged tõmehhed, et paljo ei wõtnud puhkaidagi, kunnid ollid hopis wässiinud. Enne koito jo hakkasid peäle ja wirrotasid kangeste peäle pole õni, ja nenda ollid keif wirgad naddal otsa piddo päwad ärrateggema. Ükski ei julgend teist tööd kätte wõtta, mis peaaego arwasid pattuks; arwaste tasfuti lome; agga winaks ollid teised haiged, teised nenda wässiinud, et ei sudand ennam liikuda, sest liast sömissfest ja jomissfest olli ihho rambind ärra.

Pühhist polnud laisadel püdo ja piddufi ka olli küllalt. Pühhapäwad, sured Pühhad, tähtpäwad, warrud, kosja winad, pulmad, mattuksed, waat need ollid jomakoerte päwad! Mitmel neist weel ei olnud küllalt, waid wõtsid ka ümberkaudo lasta wadata, et saaks teisi nähha ja jutto kuulda. Sest tulli jälle aia wiitmist ja warrandusse kullutamist, ka rio pärrast kohhut käimist; se järrele ta maksmist ja nuhtlust ja häbbi. Wata, nenda elasid need rahwas, kes ei woinud küllalt kaebada ja nurriseda, et aeg on kurri; kes põhjasid keif wannemad ja liggimeest. Mil kombel sesuggused Jummal peäle mõtlesid, polle ennam tarwis nimmetada. Agga sest hirmsast jomissfest surrid poled tiiskusse ja wee többesse!

Kolmas luggeminne.

Mis moistlik mõlder rägib.

Kui Rein omma kulla rahwa suurt patto ja dälust näggi, käl siis tousis wiha temma süddamesse; agga läks ta jälle mõldri jure, ikka joudis Elise lahke ja helde meel ka temma meest jälle jahhutada.

Rein räkis Ford möldri wasto: „Oh kui rum,
 „malaste, jummalakartmata ja pahhaste ellawad
 „need rahwas! Iggas maias polle muud kui aina
 „waesust ja willetsust ja patto porri. Ei se enne
 „olnud mitte nenda. Kui mind wae peäle wälja
 „pandi, siis ollid keik ausad põllomehhed, joukad
 „maiamehhed; põllud saiwad hästi harritud; maiad
 „ruttuste kōhhendud ja illusaste üllespetud; lauta-
 „des, aida honettes ja künides olli warrandust sees.
 „Siis liinna rahwas piddasid meie tallorahwast
 „sureks ja hüüdsid neid ka Kuldorro issandaiks.
 „Keik rahwas kaetsesid meid. Nüüd on keik tei-
 „siti! Kehmus ja kawwalus ja kurjus iggal pool!
 „Kust se kül tulnud?”

Mölder wastas: „Meie külla sai sõa läbbi sure
 kahjo alla, nenda kui teisedki küllad, ja ka liinnad
 ümberringi. Siis said laudad ja aidad ja kufrud
 tühjaks. Siis pididi wõlgo woetama; agga kor-
 jamisfeks ja tassumisfeks polnud aega. Dimmeti
 polle meie tühjus sõast tulnud; teiste kōggodustele
 satis sõdda nendasammoti kahjo kaela ja weel roh-
 kemat, kes siiski jälle hakkasid kōssuma leirwa ja
 jouu polest. Agga meie küllas lähhäb luggu pääw
 pääwalt kurjemaks ja pahhemaks. Jummal par-
 rako! Meie lähhäme hädda sees hopis hukka!

Jummal hoidko sedda sündimast! ütles Rein
 ja küsis: Agga kust se kül tulleb?

„Seältap se tulleb! wastas mölder. Teised
 keik püüdsid jälle mäele sada; agga meie jättame
 isse ennast hädda-jõe holeks, kas üks ehk teine
 juhtub mäele sama, kas uiub hopis hukatusse
 merresse, kes sest holib! Need, kes jouaksid meid
 aidata, et pääseksime mäele, need lükkawad meid
 weel süggawama wette taggasi.”

Ja kes need on?

„Sulle k ul toh in sedda julgeste  ttelda! Kos-
tis se pe le m lder. Kui kuskki wallas asjad k is-
wad taggaperri, siis woib moista, et seal on waene
wallitsus. Nenda on meie walla luggu siin Kuld-
orgus, kus polle moistlikko, egga õiget, egga jum-
malakartlikko kohtomeest. Meie k ulla wallitsejad
ja tallitajad muist on k stjad, kes omma kasso p uud-
wad, muist rummalad tossikessed, kellel polle õiget
arro peas egga julgust süddames. Need tewad
meie k llale suurt kahjo. Kaks neist on isse kõrts-
mikkud, teine mäe, teine orro kõrtsus; kolmanda-
ma waimees on kirriko kõrtsus; ja sellep rrast on
se ennam nende mele p rrast, et rahwas weddes-
lewad ja lakkuwad kõrtsides, kui et põllule l hh k-
sid t le. Kui walla k ggodust nou piddamisse p r-
rast k tko kutsuta, siis ikka kutsuta ühte ehk teise
k rtsu, ja m tlewad rummalad ka, et esite peab
wina wõtma ja julgust joma, siis woib parreminne
r kida. Kel polle rahha, sellele  stakse w lgo;
agga süggise ta peab jälle maksma  rra ja tassu-
ma, kas wiljaga, kas heintega, kas mu asjaga;
ja kui muud ei olle, siis andko maad k est  rra.
Ja wata, jälle tulleb k hajaid tagga pe le walla
k ela; agga keik maad sawad mõnne rikka kätte.
Kes rahha ehk wilja w ttab laenuks, peab rikka-
dele kolme ja neljaw rra se tud kasso maksma, ja
nenda lähhäwad h ddalissed pea hopis hukka.
Agga maialt meie k ulla rahwas ennam ei sa  h-
tegi laenuks, sest kui nende warra wimaks saab
kohto alla, siis kohtomehhed w twad omma ossa
peält  rra, ja teiste k est petteta pool  rra. Wal-
la laekas polle k ppikat sees. Igga aasta aeta
pearahha, neekrutirahha ja muud k ono maksu; ka
walla w llarahha arwata pe le. Zoukamad pea-
wad keik w lja pannema ja waese wiimse lehmagi

müda ärra, agga maksud ei tulle ial õigeks ja walla wõllad kaswawad ikka suremaks, ja maggasi ait on tühhi. Waeste laste rahha ka pannakse walla laeka, kus ei kanna kasso suggu, ja õnneks on kui ei kau hopis ärra. Nenda raiskawad koh toimehed walla rahha ja warra!"

Reino südda sai wiikka täis. — Nuud küsis: Agga et sa sedda keik tead, mölder, mikspärrast sa ei rāgi sedda walla ette?

Mis se maksaks? wastas mölder. Kikkade kās on kohhus ja woimus, waesed on nende wõllanikkud, kes ei tohhi sanna lausuda, kui teised te wad, mis tahtwad. Kui minna ka julgeksin suud lahti tehha, ei mul siis ennam olleks ello. Hilp harrakad hakkaksid warsi küssendama ja karjuma peäle, et nemmad on otse kui koerad, kedda teised assetawad iggauhhe peäle, kes nende wasto on. Egga siis ennam olleks muud nou, kui minne wal last wälja!

Oh, se on nurjato luggu! küssendas Rein. Agga kui neil polle meelt peas, eks nemmad ommeti peaks Jummalat kartma?

Kust se neile kül peaks tullesma? kostis mölder. Meie õppetaja on wanna ja haiglane mees, kes ei suda iggakord kirrikusse minna jutlust teggema; loetamist piddada ei suda ta ammogi. Woerad õppetajad kül kāiwad aioti aitamas, agga wooras ikka wooras. Noort õppetajat temma kõrwa nou da, joud ei anna, ja sepärrast olleme jo kümnet aastat kui lambad ilma karjatseta. Ja kui ka ar waste jutlust tehha, ei siis suurt rahwast kokko ei koggu, ja neistki, kes tullewad, ei to mitto muud kui paljast ihho Jummalat kotta, et südda ja mõtte ja himmo on kõrtsus. Kust õige juhhataminne siis ka peab tullesma?

Mis? Eks siis koolmeister omma poolt ei te middagi?

Sest aiaft, et so kaddund issa puhkab, — Jummal õnnistago temma jummalakartust, — on kolis piddaminne ka otsas. Kedda so issa assemele seäti, ei oska isségi suurt, agga on kange jomamees ja ellab pahhaste. Lapsed õppivad waerwalt luggesma, agga hästi patto teggema, mis näwad kolis kui koddomail. Balletama ja petma, salgama ja sajatama, needma ja wanduma, riidlema ja tapselema, kerjama ja warrastama, laistlema ja lakkusma, aina patto ja roppo näwad ja õppivad iggalt poolt; kust siis parremat peab tullesma!

Rein wangustas Pead ja läks kurb koio.

Neijas luggeminne.

Rein püab rahwast parrandada, agga ei lähä se temmale korda.

Ühhel pühhapäwal pärrast jutlust kutsuti keik koggodust kofko, sest nüüd olli head nou tarwis, kust woiks rahha sada. Kulla peäle olli isse makso pandud, nenda kui keige rigi Ma peäle; ja üks ossa wõlla rahhast, mis kaua seisnud tassumata, piddi ka sama maksetud ärra. Keik kulla koggus wanna wisi järrel perna alla kofko, kohtomehhed keskele, perremehhed ja keik meesterahwas nende ümber, ja nende tahha naesed, tüttarlapsed ja keik lapsed, et saaks middagi kuulda.

Rein tulli ka siina, et tahtis rahwale head nou anda nende hädda sees. Pärrast sedda et tallitaja olli omma jutto lõppetanud, astus Rein se sure kirowi peäle, mis seäl kofhal olli, ja kust iggamees tedda wois nähha ja kuulda, ja hakkas nenda peäle:

Armad söbrad ja küllamehhed! Poisikenne kät-
sin minna sõtta, ja täieks kasnud mees tulin min-
na taggasi. Kui jälle joudsin meie küllasse, pea-
aego ma enam ei olleks sedda tunnud ärra; ja
mo südda tahtis kakkeda, et keif olli nenda mude-
tud. Ennemuiste meie külla hūti, nenda kui õige
olli, Kuldorruks, sepärrast et seie olli Jummal
õnnistus täiemalt asfunud, kui maiale. Rahwas
ollid enamiste keif joukad ja muistki riikad; keh-
waid olli püssut, agga kerjajaid ei olnud leida.
Sellepärrast kutsuti meid ka ümberkaudo Kuldorro
isсандiks. Ei meil olnud rāppe rābbalaid ihho
peäl; kui kerjajail sandidel, sest meie rided ollid
puhtad ja kohhendud, et kül ilma sure illota; meil
olli maias omma tarwidust ja ka mõnne rubla tas-
kus. Ei olnud wallal wõlgo ühtegi, waid walla
laekas olli allati rahha sees, ja üks kasso rahha
kassa-pabber, mis tenis igga aasta nelliküm-
mend rubla; walla pearahha olli aegsaste kōhto laekas
kous. Meie põllud ollid hāsti harritud; iggaühhel
olli omma lehm ja hobbone, lamba talled ja sea
põrsad peäle sedda; ja nisuggust wilja polnud kus-
ki leida kui meil. Meie külla olli kenna kui allew,
ja liinna rahwas ja saksad ei kartnud mitte sisse
tulles, sest maiad ollid seest ja wāljastpiddi harris-
tud ja puhtad, ka maiad riistad nendafammoti.
Keif honed ollid kindlad ja peält nāhha kennad.
Perremehhed kāisid kui junkrud. Kes kord hādda
pärrast piddi laenuks wõtma, kül se tassus pea
jälle ärra, ja ei noutud wõllakirja ühtegi, waid
usti palja sanna peäle mitto head rubla. Tõeste,
set aial olli Kuldorgus kulla aeg!

Reino sannad ollid keikide mele pärrast, kes nur-
risesid kurja kehwa aia pärrast, ja mitmed ütlesid ka:
„Tõssi kül, ennemuiste olli hea põlli meie rahwal!”

Agga temma aias peäle ja ütles: Ei nüüd enam sünni meie kulla hüda Kuldorruks, waid temma õige nimmi olleks: Mudda ehk Sittaauk. Võdude ram on lõpnud ja otsas! Mõnnel on üllemära palju maid, mis nemmad ei jowa harrida; mõnnel on wägga pissut, mis ei toida neid, ja sellepärast on neil allati leiva pudo. Nüüd mitmed ei häbbene enam kerjamast ja armo pallokest otsimast; ja kes enne olli perremehheks, se nüüd hulkub ümberkaudo, et nurjatunud lapsed liikkasid tedda maiast wälja. Peaageo igga maia rahwal on sured wõllad, ja teine teise järrel näab päwa liggi joudwad, et woeta perret temma käest ärra. Igga kohtopäwal tullewad wõlla sannumed iggalt polelt, ja siis müda lehma, siis hoost, siis hõrga; kono maksud aeta soldatide läbbi, kedda pannakse küllasse, kuni keik saab maksetud. Külweel on wanna uhkust ja surustellemist, agga wanna warra jo lõppend ammo. Nuklissed on teed, puhkimata toad, harrimata ja puhhastamata süddamed. Neid on pissut, kes on wirgad töle ja ossawad; agga lakkuma ja petma, warrastama ja walletama, pilkama ja teotama on keik allati walmis; laenawad ja ei tahha maksta; palluwad, ja ei anna jälle taggasi, — üks karwalus ja kurjus aina allati! Kui meie asfi jääb, kuida ta nüüd on, siis saab meie wiimne luggu ollema häbbi ja hukkatus. Ümberkaudo rahwas jubba hüüdwad petjat ja riwatomat meest Kuldorrulisseks.

Nisugguste Reino sannade pärrast tousis rahwa keskis suur nurrin ja tuhhin, ja iggamees watis täis wiha temma peäle: agga mõldri Elts wabbises kui hawa leht kartusse pärrast; sest temma seisis järke peäl, seina äres, ja olli keik kuulnud ja näinud, mis sündis, — ja Rein olli armas temma melest.

Agga Rein ei pannud nende nurrinat ja tuhhi-
 nat ei miiski, waid ütles weel: „Armad wennad
 ja sõbrad! Kui teil weel on usko suggu ja Sum-
 mala kartust süddames, siis löge teine teisega kät
 ja üttele: „Kuida nüüd assti on, nisugguseks ei
 pea meie assti mitte jama; meie kässti peab parre-
 minne kâima!“ — Kust on tulnud teie waesus ja
 kehwas? Seält kõrtsust temma hakkand peäle.
 Parrako Jummal, teie põllo-willi, teie kedo-willi
 ja teie lomad on keif wina ja õlle watidesse up-
 pund! Sepärrast ollete teie hoidmist unnustanud
 ja mahhajâtnud, agga õiget tööd teggema ei oska
 teie ennam mitte. Waesus weab wargale ja lais-
 kus on kurrati peapaddi. Teie wannematte war-
 ra on raisatud ja nende kirriko rided on râbbalaks
 ja hilbuks sanud. Wiimse koppika teie wite kõrt-
 so ja pannete nahka; agga naene ja lapsed pea-
 wad nâlga nâggema. Mis luggu saab wimaks
 teiega ollema? Minna küsfin teid, walla-kohtomeh-
 hed ja wannemad: Kuhho on kaddunud meie kog-
 godusse rahha, mis meie wannemattest olli jânud?
 Kuhho kaddunud waeste laste warra? Mikspâr-
 rast teie ei te selget arro sest? Mikspârrast teie ei
 anna head nou, kuida weel woiks meid aidata?
 Mikspârrast teie ei sunni laisad tõle? Mikspârrast
 annate teie lubba, et ifka kõrtsus woib wõlla
 peäle jua? Mikspârrast annate teie ni mitmele
 lubba kerjada? Mikspârrast teie ei aita rahwast, et
 nemmad waeseks ei sa!

Kui Rein nenda râkis, siis küssendasid kohto-
 mehhed: Pea su finni, sa hâbbemata! sa hulkuja!
 muido meie panneme sind kolmeks pâraks puri
 wet-leiba söma! — Ja keif rahwas karjus: Pea
 ommad louad! Pea su finni! —

Kein wastas: Kõl teie kões on melevald
 mind puri pašina; agga mul on lubba surema
 kohto ette teie peäle kaebada. Kui siina sõrdan
 teie nurjatumat tõõd, kõi siis saab pahhem luggu
 teie kätte tullemä, kui mul olleks wet-leiba sües.
 Ja teie, wennad ja naabrid, näitke mulle, et ma
 wallet ollen rākinud. Ma küsšin teid, teie südda-
 me peäle: Kas maggasiga ja walla laekaga luggu
 õige? Kas isse ollete rikkamaks sanud woi waese-
 maks lāinud? Kas teie seas weel on usko ja
 Jummalä kartust? Eks olle iggal polel nāhha:
 kaetsemist ja purrelemist, ahnust ja pettust, tigge-
 dust ja jõlledust, aina patto ja hābbi? — Kui teie
 ka isse ei julge wastada se peäle, siis watage om-
 ma laggunud lautade ja aitade ja maiade peäle,
 omma harrimata põldude ja aedade peäle, omma
 tühjaks tehtud salwede ja kirstude ja kufrutte peäle,
 omma rābbend riette ja sārjide peäle — need on
 minno tunnistajad teie wasto! Pange tāhhele need
 waesed raugad, teie taltšimata lapsed — need on
 minno tunnistajad teie wasto! Ommad lomad
 armastate teie ennam kui ommad lapsed, agga
 lomadeski ei pea teie suurt luggu; teil on arm-
 sam: prassida ja lakkuda ja tōta weddeleda patto
 porris.

Ei nüüd ennam rahwas ei fallind temma san-
 na, waid lūkkasid tedda hirmsa kissa ja mennoga
 kirowist mahha. Mōnned ka pūüdsid kāt temma
 kølge pista; agga temma hakkas wāggerwaste neist
 finni ja wisikas neid teiste wasto, et Pead kollis-
 fesid kui tühjad kannud. Siis wōttis temma maast
 hea wāmlä ülles ja lubbas tedda mahhalūa, kes
 esšimenne olleks temma kølge putuma. Nüüd
 lāks kārri ja kārriin õiete hulluks ja foggoni su-
 reks; mõnningad jo wōtsid kirowa ülles; agga

Rein piddas wämla ölla peäl ja käis kartmata ja julgeste keft wihhameestest läbbi, koio. Kaugele weel saatsid rahwas temma järrele soimo ja sajamisse sanno, ka kirowa, nenda et temma sai werrise Peaga omma maiasse. Temma pesti werd ärra, mäsšis hawad kinni, ja olli rahholinne.

Pea joudis ka Elts joostes, kahwatand ja walge kui linna, silmad wet täis ja küššis: Kuida sinnoga on? Muud ei woinud temma ahhastusse pärrast ennam räkida. Ugga Rein jahbutas jälle temma meelt ja hakkas tännades temma ümber kaela.

Wies luggeminne.

Kuida wihhamehhed kiusawad Reinut tagga, ja mis temma wasto teeb.

Gest aiast sadik, et Rein olli koggodussega räkkinud, tehti temmale iggapäaw aina tülli ja melehaigust. Wannad rahwas assetasid noremaid temma peäle, ja wallatumad poisid wiškasiš ösel temma akna rutud katki, raiusiš temma kuus sunapuud mahha, mis temma olli aeda istutanud, warastasiš mis temma olli külwanud ja kaawatunud.

Kui temma läks kohtomeestele omma hädda kaebama ja risujatte wasto abbi palluma, siis naeršid ja pilkasiš nemmad tedda ja ütlesid: Se on Jummal nuhlus sinno häbbemata sannade pärrast! Digusse pärrast kül olleksiš weel suremat teninud. Kasši ärra, sa teotaja!

Rein wastas: Kui teie ei sada mulle öigust egga abbi kurjateggiate wasto, siis andke koggio

dussele teada, et ma isse saan ennesele abbi saata ma ja pealetulli ad ärrakeelma. Sepärrast katsko iggamees, et temma kahjo alla ei sa.

Temma wiwhamehhed narrisid ja ärritasid tedda iggapääw wiwhale, agga saggedahte nende eneste kahjuks. Kord olli Rein õhtuks möldril. Teised teadsid sedda ja läksid ta temma aeda keik ärrarikkuma. Agga wata! korraga waius kolme alt Ma ärra ja nemmad kukkusid seitse jalga auko wasto kiwwa. Mehhed küssendama ja karjuma. Siis sündis suur paukaminne ja Ma aias tuld nende peäle. Arwasid jo kurja waimo Reino aeda hoidwad. Agga Rein teggi, kuida temma soas olli õppinud, ommeti nenda et ükski suurt hädda ei sanud. Waewalt saiwad august wälja ja kippusid ärra, ehmatand ja mõnne hea plaksuga, sest kui nemmad august wälja püüdsid, siis löi üks pu nende sõrmede peäle ja pigistas hästi. Rein kulis wekil paukumist ja küssa, ja tulli nende wasto, hakkas ühhest neist kinni ja hüdis waljo heäle: Mis teie lähhäte wargale minno aeda! — Kolmford rapputas temma omma wangi ja satis tedda jälle minnema. — Gest aiaast sadik ükski ennam ei julgend pimmedal aial Reino maia liggi minna, kuhho weel todi kaks hirmus suurt koera, kelle holeks nüüd jäi aed ja maia, kui perremees ei olnud koddoo.

Siiski olli Rein iggauhhe wasto lahke kui ennegi; temma andis head nou ja aitisi kui tarwis olli — ja sedda keik heast süddamest.

Agga walla armoto waene luggu waewas tedda õöd ja päwa. Temma wöttis kätte ja läks kirriko õppetaja jure, kedda ta leidis haige maas ollemast. Se au wäärt wannamees kaebas ja nuttis ka omma waese karja pärrast ja ütles:

Mis woin ma waene pöddur tehha ärra? Zeie näte, et minna ei jäkfa egga suda ennam ühtegi! Kui ma alles noor olin ja täies terwisses, kü siis olli kihhelfonna rahwa luggu teine. Oh wõt takš Jummal mind pea peästa ärra sest waewast, kus ollen sees; siis tulles teine ja noor karjane minno assemele, kes jäkfab hooft kanda! Sedda pallun minna Jummalalt iggapääw! — Rein läks kuruwa süddamega koiu.

Müüd aias temma parremad rided selga ja läks liina, kas ehk seält woiks abbi ja head nou leida. Kü ta käis mitme herra maias, agga teine polnud koddu, teisel polnud aega, teised ei wötnud tedda kuulda ja ütlesid: Mis meil sellega teggemist? — Kui Rein jälle joudis liinast wälja, temma südda tahtis katkeda ja temma nuttis kurbusses.

Kues luggeminne.

Uus foolmeister.

Kui Rein olli küllasse taggasi sanud, ei ööl nud temma ei kellelegi mispäärast ta olli liinas käinud, egga ka mis temmale seäl olli juhtunud, waid temma panni ennast jälle lahkeks näo ja kōnne polest ka nendegi wasto, kes tedda wihtasid. Ükski küllas ei wihtand tedda ennam kui mäe kōrtsmik, Karro nimmi, kes isse wägga rikkas mees ja walla essimenne kohtomees. Gesamma seisib ukse ees seinä naal, ühhe jalla peäl, piip suus, ja kübbar teise kōrwa peäl; temma wahtis ümberringi, ninna selgas.

Terre õhtust kohtomees! ütles Rein temma wasto. Ollete teie omma päwa tööd ja lõppetanud?

Karro ligutas pissut Pead ja wastas kõrkis-
telledes üle ölla: Meie leiame iggapäwast leiba
ka koio jades ja aiame keppiga kerjajad minnema!

Se kõrwwa kõnne peäle läks Rein kurwa süd-
damega eddasi, ja mõtles: On se keige häddaliste
ja leskede ja waeste laste isä? — Agga se jah-
hutas jälle temma meelt, kui temma weski jurest
möda miänes möldri kenna tüttart nähha sai.
Ets istus wanna tamme al pingi peäl ja õmbles
särki. Kui temma Reinut näggi liggi astuwad,
siis löi temma punnaseks filmist, wabbises — ja
filmad ollid wet täis.

Mis sa nuttad, Ets? küsis kohkund Rein.

Ets kuiwatas filmad jälle, naerotelles heldes-
te, wangutas Pead ja ütles: „Tänna, armas
Rein, ei rägi ma sulle sest ühtegi; küäl sa kord
weel saad kuulda sedda.“ — Sedda üttelles läks
Ets weel illusamaks ja armsamaks, kui ta muido
olli. Küäl küsis Rein weel teist ja kolmat puhko,
mis temma olli nutnud, agga ei antud temmale
teada.

Ets küsis jälle: Sa käisid liinas; küäl seäl
ollid sinnul rõmo päwad, ja olled tantsinud liina
kenna ja uhke neitsittega? Ets olle tössi? Müüd
on sul halle meel, et ni rutto olled ärra tulnud?
Meie waene külla polle ennam armas sinno melest?

Rein löi filmad mahha ja ei wastand ühtegi.
Siis astus Ets temma liggi, hakkas temma käest
finni ja räkis wabbiseja maddala heälega: Rein,
küle Rein, ütles mulle selgeste, mis sul wigga, mis
sind waewab?

Ets! wastas Rein ja watis taewa pole. Ei
kuski pool ilmas polle mul armsamat paika, kui

sinno lähhidel ja ma woiksin kúl rõntus olla, et sinna olled ni wägga helde. Agga mo südda tah- hab katkeda, kui mõtlen kulla rahwa peale, kellest ni mitto on aina kurjad, ja minna ei woi neile abbi sata! Teised, kes kúl woiksid, ehk ei tahha aidata ehk ei oska; omma kassust kúl holiwad, ag- ga teise kahjust ja kassust ei holi nemmad.

Eltš ütles: „Armas Rein, mis sa sedda wõt- tad ennese süddame koormaks? Jummal taewas on õige ja pühha, kúl ta woib kurjad nuhhelda ja waggad õnnistada. Temma moistab kohhut nende peale, kes jätwad teggemata, mis nende kohhus on. Egga sul oska nende süüst, mis sa siis en- nast waewad?“

Rein wastas: „Kas mul woib hea meel olla põrgus, kus pean kurrati tööd ja waeste hingede pina näggema? Nendasammoti ka ei woi mul head meelt olla Ma peal, kui omma küllaliste pahha ja kurja ello pean näggema, kes päärw päwalt läh- wad süggawaminne aialikko ja iggawesse hukka- tusse sisse; kuidas ahned, rikkad rahwas neid pet- wad ja risuwad; kuidas Jummalala kartmata wan- nemad neid waewawad ja nülgiwad; kuidas nem- mad isse päärw päwalt lähhawad waesemaks ja kurjemaks, petma ja warrastama, laisklema ja lakkuma, ja muud häbbemata tööd teggema, kun- ni wimaks kohto alla sawad ja neid sadeta tühja male. — Wasta, eks se olle otsekui põrgus ollema?“

„Oh Jummal parrako, ütles Elts, meie wan- na koolmeister on ka jomibsega otsa sanud. Tun- naeile õhto tulli temma joobnud peaga orrokõrt- sust, kulkus tifi ja uppus ärra. Eile leiti tedda ja homme peab tedda maetama. Gest weel on õn, et temmal ei olle naest egga last.“

Rein kulis sedda ja jällestus kippus temma peäle. Temma kulas weel üht ja teist, siis tulli tüssi mõtte temma pähhä ja temma läks kui isse mõttedega koio. Elts ei woinud moista, mis temmale ni äkkitselt olli pähhä tulnud. Agga teisel pühhapäwal sai temma sedda kuulda.

Pärrast Jummalala tenistusse aega kutsuti koggedust kofko, et uut koolmeistrit pididi wallitama. Elts seisis emal naeste ja tüttarlaste hulgas. Temma kartis wägga, et Rein hakkaks räkima, mis ei olleks rahwa mele pärrast; sellepärrast olli temma omma issa pallunud, et temma tedda kelaaks, kui temma wiha ta hakkaks põllema. Ei likund ka mölder mitte Reino kõrwest.

Mäeförtsmit Karro, kes olli walla tallitaja, andis rahwale teada, mis olli tarwis tehha ja räkis: „Meie koolmeister on surnud. Temma ammet on raske ja waewalinne, agga temma palk on waene, sest se ei kaäna ennam kui 10 rubla hõbbe rahha aastas. Tulleb sepärrast kül õnneks arwada, et mul on üks mees walmis kulatud, kes sedda ammetit ennese peäle tahhab wõtta, ja se on rätseppa Rahn, kes on pissut minno suggulane, ja kel polle suurt tenistust.“

Orrokörtsmit Rebbane, kes olli tallitaja abbi mees, nimmetas jälle teise peäle, omma täddipoia Jännessse peäle, se luukro pillimehhe peäle; ja koggodus peaks tedda enneminne wõtma, sest temma tahhab 8 rublaga leppida.

Kui rätseppa Rahn näggi, et rahwas heitsid pillimehhe pole, siis räkis ta temmast aina patto ja kurja, ning lubbas 7 rublaga leppida. Pillimehhe Jannes sai ka wiha täis, soimas rätseppat wargaks, ja petjaks, ja abbiellorikjaks, ning pakkus ennast 6 rublaga koolmeistriks. Rätsep

ahwardas pillimehhe peäle kaebada kohto ette temma soino sannade parrast; agga ni halwa palga eest ei tahtnud temma mitte koli piddada.

Ei leitud ausat meest, kes sedda ammetit olleks ennese peäle wotnud; sest siitsadih puudsid sedda ükspäinis hulkujad ehk mehhed, kes maiale ennam ei kōlbanud. Separrast heitis kōggodus io nousse pillimeest Jānnest koolmeistriks wallida, kes oskas piisut luggeda ja waewalt kirjotada ja rākendada.

Muud astus Rein ette, werri-punnane silmist ja kīssendas: Sea karjatsela, kes teie siggo karja male aiab, annate teie suremat palka, kui koolmeistrile, kes teie lapsed peab õppetama Jummalat kartma ja muud head õppetust sama. Teie lapsed on innimeshed, lodud Jummalala nāo jārrele, ja seks ei olle teie lomad mitte lodud. Eks teil olle hābbi sest pattust, mis teie tete? — Agga minna tean kōl: Walla laekas on allati tūhhi; ja kes waewalt joudwad lastele sola-leiba anda, ei need woi kōli rahha maksta ūhtegi. Selle parrast tahhan minna aidata, minna tahhan kōli piddada ja teie lapsi õppetada ilma palgata. Minna ütlen weel kord, minna tahhan koolmeistriks jada ja ei pāri ei kōggodusse egga laste wanne matte kāest kōppikat.

Mehhed watasid innetelledes teine teise ja Reino peäle. Mōnned ei tahtnudgi tedda koolmeistriks ja rākisid: Temma annab meie laste hinged kurratile. Agga surem hulk arwasid: Egga ūkski mu ei sa sedda rasket ammetit ilma maksoota ennese peäle wõtma, ja kīssendasid: Rein peab meie koolmeistriks jama. Wimaks siis nimetasid keik temma peäle.

Kui Elts sedda kulis, tahtis temma sure hābbi parrast Ma alla waiuda. Sest koolmeistrift

ei petud keiges küllas keddagi muud halvemaks, kui õwahti ja sea karjast. Temma jooksis ello poolt weskli jure, otsekui olleks suur õnnetus ja hirmus hääbi temma peäle kippumas. — Ka wanna aus mõlder pahhandas meelt se parrast, wangukas Pead ja ütles: „Oi, oi! minna kardan Rein on melest nõrgaks läinud!“

Agga Rein jäi omma sanna jure. — Kogodusse kõhhus teggi separrast kirja kolitwannemattele, kes katsusid Reinut, ja, et temma kirjotas kennaste ja moistis räkendamissest ennam kui tallo-rahwal tarwis on, siis seäti Reinut Kuldorro koolmeistriks.

Seitsmes luggeminne.

Rein peab koli.

„Kulla Eltselenne, ärra waewa minno süddant omma nukra mele ja kurwastussiega!“ ütles Rein wanna mõldri armsa tütre wasto. „Wata, wannad rahwas küllas on hukkas omma patto ja kurjussiega, et ei naljalt neid ei woi parrandada. Ehk ma wahhest woin lastele head õppetust anda ja neid meleparrandamisse arro ja te pole sata. Egga muido abbi ei sa tullema. Küll se on tõssi, külla koolmeistrit nüüd peta wägga halvaks mehheks; agga kui wägga on meie kallis Õnnisteggia isse ennast allandanud, kes on tulnud otsima ja õppetama, parrandama ja õnsaks teggema keik inimeste suggu! Nüüd, sel aial, parrako Jummal, nouab iggamees kõrki asjo; ükski ennam ei tahha maddalama seisusse jada. Tallomees kippub ammetmehheks; ammetmees kaupmehheks; kaupmees

moisnikkudeks jama ja nenda teeb iggamees. Keif tahtwad suremaks miina ja üllemaks, ükski ei tahhaks allama seisusse jada; agga kui allus ei olle kindel, siis langeb maia pea hopis."

"Di Rein," wastas Elts, "sinna ei tea mis suurt pahha sinna olled teinud." Agga ennam temma ei rākinud mitte.

Kui talw joudis kätte, siis Rein hakkas kōli piddama. Eßimesseel pāwal seisis temma oues ukse ees, kōli lapsed wasto wõtma. Kelle jallad ollid muddased, se piddi hōlle nuustikkoga neid puhhastama, kelle kāed ehk silmad ollid pessemata, need piddid eßite kaewule minnema end pessema, ja kes tulli puhhas ja harritud, sellele andis ta kāt ja suud Pea otsa ette. Agga kelle juuksed ollid suggemata, ehk kelle rided ollid tahmatsed, tedda satis temma kōio ennast puhhastama ja harrima.

Keif lapsed, poisid ja tüttarlapsed pannid sedda luggu wāgga immeks; teised hābbenesid, teised naersid, teised nutsid. Sesuggust asja polnud neile enne ial juhtunud.

Teisel ja kolmandamal pāwal teggi Rein nendasammoti, ja weel mittokord, kunnī keif tullid kōli, nenda kui temma kāsks, puhtad ja harritud. Gest aiast sadik wōttis temma neid kōli toas wasto. Kui siis weel mōnningane tulli suggemata ja pessemata ja puhhastamata, siis naersid ja hābbistasid tedda teised, ja temma piddi tāie tunni aega isse järre peāl seisma ja sejārrel sadeti tedda kōio ennast harrima.

Se kōl ei olnud mitte mitme wannema mele järrel; agga kōlis ei woinud nemmad kāsks anda ühtegi, waid asjad kāisid nenda kuida Rein tahtis. Seddawisi sündis, et nelja nāddala pārrast keif

Koli lapsed, suuremad ja vähemad, rikkad ja vaesed ollid ihho ja riette polest wägga puhtad, et rõõm olli neid nähhes. Kui kued ja wammused ka ollid wannad ja petud ärra, ei sest rätinud temma ühtegi, sest ei se ei olnud laste sü. Uggas kes ikka keige puhtamalt end näitis ni kolis kui koddos, ja kirrikus, ja küllas ja wälja peäl, tedda ta armastas, ja andis temmale esimest puhko weikese malitud kuis ehk mõnne koppika ehk mõnne lehhe paberit kirjutamiseks; teist puhko jälle muud middagi tähheks, et temma olli temmaga rahhul olnud; ja wimaks andis Rein temmale suud keige laste nähhes; ja nisuggusel olli lubba pühhapäiwil pärrast lounat temmaga ümberkauda kõndida, ehk kui saddune ja tuulne ilm olli, temma surest ramatust kuisid wadata ja illusaid jutustid kuulda, mis temma neile juttustas.

Rein ei wandunud, ei põhjanud, ei sajatanud ial; temma ei kartnud ühtki innimest; sellepärast piddid moistlikkud wannad rahwas tedda auustama, ja nored tedda armastama. Ja wata, keik lapsed armastasid ja auustasid tedda ennam kui ommad lihhased wannemad. Olli küll suur rõõm ja lust sedda nähhes, kuidas keik aina kippusid temma jure, kuidas tedda illusaste terretasid, kui temma nende wasto tulli, kuidas keik püüdsid hea melega tehha, mis temma sannaga täskis, ehk mis ial temma filmist tundsid tedda tahtwad.

Kuldorro rahwa melest se küll olli suur imme luggu, sest se koolmeister ei peksnud ei keppi ega witsaga, ei tukkistanudgi. Mõnned küll wan gutasid Pead ja ütlesid: „Rein on silma muundaja, ja annab meie lapsed kurratile ärra. Parrem tahhab olla neid piddada koddos.“

Agga Rein õppetab ja rääkis: „Kui südda puhhas on, siis on hing terve; kui ihho puhtaste hoitakse, se on ka ihhule terwiseks. Ellajad ja weiksed heitko ja maggago mudda sees; innimenne jälle, kes on Jummalala kuio, peab puhtad käed ja puhhasst süddant tõstma ülles taewa pole. Puhhasstamisest peab hakkama peäle laste kaswataminne. Sest lapsed peawad teadma ja moistma, et nemmad on üllemad kui muud lomad ja ellajad; siis woib neid Jummalala melepärralissiks innimesiks kaswatada. Weis ei woi seks sada-sest temma ellab omma kõhto täitma.“

Weel rääkis temma: Se koolmeister, kes ei oska armastusse wäega ja tassase melega laste pehmed süddamed juhhatada, se ei oska ühtegi. Siis wast peab hirmo antama, kui lapsed heaga ennami ei tahha kuulda, ehk kui nemmad koerust tewad. Koera kül peab aina witsaga õppetama, agga mitte innimest.“

Rahhelsas luggeminne.

Mis weel kolis sünnib.

Küllas toustis jut, kui peaks Rein lapsi eksitama ärra, neid woõra usso pole ärraawwatellema, ja et lapsed ei woi temmast ühtegi õppida. Sest se piddi hirmus ollema nähha, kuida lapsed isse kippusid iggapääw kõi minnema, — muido ommeti lapsed sedda ei armasta kõggoni; se olli warsi lodud wisi (lomo) wasto. Peäle sedda olli kolis ni waike ja tassane assti, otsekui kirrikus jutlusse aial; wannad rahwas jälle mälletasid kül mis süggune

Kissa ja Kärriin nende lapse põlves kolis olli, et sedda kaugelt kuuldi wainule. Palwe piddamisse ja luggemisse jures õoldi ka keiksuggu udist ollewad, et lapsed õppiwad noidma.

Misuggusi pahha sanno sõrdi ka liina wanne mattele, ja et neist ükski ei teadnud mis Rein ettevõttis ja õppetas, egga rahwa juttust woinud arro sada, siis sadeti siina praust ja kaks õppetajat koli luggu katsuma. Need kolm tullid ühhel hommikul warra, ilma et sest ette olli teadust antud, Reino koli tuppa, ja ütlesid temmale, mis parrast neid olli sadetud, ja et temma nüüd piddi nende kuuldes ja nähhes õppetama kuida muidogi.

Lapsed tulliwad üks hawal. Kelle rided käl ka ollid wannad ja petud, sel ollid ommeti puhtad ja harritud. Egga laps tuli Reino jure, andis temma käle suud ja läks siis jälle tasfast wisi omma teatud paiga peäle, kus nemmad julgeste, agga waggaselt teine teisega jutto aiasid ja watasid woõraste herrade peäle. Lapsi olli üllepea 65; poisid istusid parremal kael, tüttarlapsed pahhemal kael.

Kui keik lapsed ollid kokko tulnud, siis hakkas Rein: „Lapsokessed, kumardagem ja allandagem ennast keigewäggewama Jummalale, meie armsa taewase Issa ette, ja pallugem Sedda keigest süddamest Jesusse nimmel!“ Keik 65 last pannid käd risti, langesid põlwele mahha ja nõrgutasid allandlikko kombega Pead. Rein heitis isse ka põlwele mahha ja õppetajad teggid nendasammoti. Koolmeister lugges nüüd sest ramatust, mis temma toli peäl piddas, süddame ligutawat palwet. Se palwe olli nenda kokko pandud, et ka kuu aastane laps sest wois arro sada, ja ommeti panni se ka õppetajatte filmi wet korjama.

Nüüd tousid keik ülles, ja wannemad koli lapsed laulsid selge heålega notide järrel kenna hommiko laulo; noremad (puhhusid) laulsid tassast wisi nende järrel. Mõnni parrem luggeja lugges siis ramatust waimolikko laulosalmi; teised ütlesid keik tül hawal pole heålega luggeja järrel, siis lödi ramat kinni ja keik ühtlasi, ja teised üks hawal, kuida Rein käs kis, luggesid se salmi peast.

Se järrel pörasid nemmad mitme seltsi järrel isse musta laudade pole, kelle peåle ollid kirjotud kas paljad pookstawiid, kas üksikud sannad, kas täied read. Nende järrele kirjotasid keik ehk omma isse lauakeste peåle, ehk sullega pabberi peåle. Rein käs ühhest teise, kitis, õppetäs, õiendas, parrandas, kuida igga ühhele tarwis olli.

Tunni aia pärrast jäggati lapsi neljaks hulgaks, ja nüüd olli nelli koolmeistrit. Keige parremad luggejad panniwad Reino kässo järrele trükitud pookstawiid musta laudade külge isse jäusse kookko. Need pookstawiid ollid pakso pabberi peåle liinutud, ja saiwad üks hawal kookkopandud. Rein watis järrele kas keik olli õiete tehtud; ja igga weike koolmeister panni omma hulga pole heålega ülleswõtma pookstawiid, sanna wered, täied sannad ja kookko pandud sannad. Ei teine ei segganud teist ärra. Rein isse watis ja kulas iggale pole ja õiendas pea siin, pea seål, isse ka tassase heålega.

Ta tunni aia pärrast jäggati lapsi ueste mõnneks hulgaks ja iggaühhe hulgale seåti ued koolmeistrid, agga pookstawitte asfemele pandi numbrid laua külge. Teised luggesid numbrid ülles, üks hawal, ja mitto ühtekookko; teised arwasid numbrid ühte; teised arwasid numbritte wahhet ülles; teised luggesid peast üks kord üks, ning seddasug

gust teist. Ossawamaille andis Rein isse arwamisse tükka, mis iggaüks jälle räkendas isseärnanis, ja need nimmetasid wimaks mis nemmad ollid sanud ülles. Rein watis siis omma ramatusse ja ütles neile kas olli õige ehk ollemata.

Se olli wägga immetis paanna, kuida keik püüdsid õppida, keik ollid waitsed ja teggid wisi pärrast. Sedda poinud ka õppetajad ellades nenda leidnud.

Et nüüd enne Iounat koli aeg olli lõppenud otsa, siis kummardasid lapsed koolmeistrit ja wõõrad, ja läksid tassaste wälja. Agga oues olli weikestel suur lust ja rõõm õiskaminne.

Pärrast Iounat ollid lapsed jälle kolis musta laudade ees, iggaühhel omma lauakesed kâes ehk ka pabberi lehhed, ja hakkasid keik wirud ja joned tombama, mõnned ka lillede ja riistade kuiud järrele malima. Nüüd luggesid parremad luggejad isse ramatust keiksuggu juttusi ja kõnnesi, mis armsad ollid kuulda, ja ommeti saatsid head õppetust. Waat se olli silma nähtawalt õiete wägga laste mele pärrast. Kui se olli tehtud, siis kâskis Rein ossawamaid et piddid koddõ sesamma jutto ehk kõnne ülleskirjutama ja teisel päwal temmale tooma nähha; agga teised piddid peast seddasamma jutto teisel päwal jälle üllesluggema. Sellepärrast pannid keik weel parreminne tãhhele ja püüdsid kullas teine teisele jo ette luggeda. Wimaks nimmetas Rein weel keikide kuuldes nende nimmed, kes sel päwal ja ka ennegi ollid keige aggaramad ja wirgemad olnud õppima. Neid olli sel päwal ni paljo kui kuus, ja sellepärrast teggi temma se kord keigidele rõõm ja juttustas neile sedda luggu ühhest mehhest, kes pakkase kũlma ajal maanteel olli uinund maggama ja kedda kũlm olli ärrawõts

nud. Rahwas, kes tedda leidnud, wõinud tedda
 surnud küllasse ja rummalad kannud tedda warsti
 soja tuppä, et piddi jälle oistuma. Agga üks
 moistlik arst tulnud ja wõtnud temma rided seljast
 ärra ja matnud tedda ninnani lummega; pärrast
 pannud tedda hästi külma wette, nenda et Pea
 jäi weest wälja, ja siis hakkand õhhotenne jäe
 kord ihho ümber; se järrel widud tedda külma
 tuppä ja pandud külma paika, kus tedda ni kaua
 õrutud willase riettega, kunni se, tedda arwatud
 surnud ollewad, jälle ärkand ellusse. Ja sedda
 selletas Rein neile ärra.

Seddawisi sai se kōli pääw otsa.

Ühheksas luggeminne.

Ra pühapäiwil petakse kōli — ja mis
 mõldri maias sünnib.

Nenda õppetas Rein kōli lapsi, ja iggapääw
 uut peäle. Praust ja mõllemad õppetajad kiitsid
 tedda keige parremaks koolmeistriks nende maal.
 Kuldorro tallorahwas ei woinud sedda moista
 ärra ja räkisid issekeskis: „Rein tahhab keik par-
 reminne teada ja tehha kui need koolmeistrid teg-
 gid, kes meid on õppetanud kui meie lapsed olli-
 me. Agga temma on silma muundaja ja on ka
 õppetajad ärrateinud. Ei temmaga olle õige luggu.“

Surwõel ei sanud Kuldorgus ial kōli petud;
 tuggewamad lapsed piddid wannemaid aitama wäl-
 ja ja maia tõ jures. Agga Rein kutsus ka sur-
 wõel wahhete wahhel noremad lapsed ennese jure,
 õppetas neid piisut aega, panni neid ennese ette

mängima, andis neile pissut tööd ehk vas ehk wälja peäl, kikkuda ehk wähhemaid kinnwa ärra noppida. Kui teised lapsed sedda näggiwad, siis pallusid nemmad Reinut ärdaste, et temma neid ei peaks unnustama. Temma wöttis siis ka neid wasto ja õppetas ikka peäle, kui teised jo läksid õhtule. Pühapäiwil läks temma nendega kändi ma nurme peäle ehk metsa; seal näitis temma neile mürgi ja surmajad rohhud, ja juttustas neile fest, kuidas rummalad ja holetumad rahwas neist wigga sanud; ta näitis neile kuidas metsa lomad ja linnud ellawad, ja mis nende lodud wiis (loom) on; ta räkis hallikattest, jöggedest, ja merre immeluggudest; mäggedest, orrudest ja kopadest, woõraist madest ja seält rahwast; ja tähtedest kui wägga kaugel nemmad meitest ärra on ja kui wägga ot sata sured. Keif sedda olli temma kas isse näinud, kas ramatudest luggenud.

Kui suremad, jo täieks kaswanud poisid sedda tundsid ja näggid, siis se teggi ka neile himmo pühapäiwil Reino jure tulla. Temma andis neile seks lubba, fest temmal olli halle meel et ollid ni wägga teadmata ja õppimata. Temma õppetas neid mõnda asja, ja kaskis neid, mis wahwete wahhel koddos piddid luggema, räkendama ja kirjotama, ja teiseks pühapäiwaks temmale toma nähha, ja õiendas neile sedda. Nenda assus isse pühapäiwa kool ja ikka tulli nori rahwast tagga peäle. Ugga kes ei piddanud puhtaste ihho ja rided, kes kõrtsidesse jooksis, kes kaarta mängis, kes wandus ja sajatas, kes taplemist armastas, tedda lükkas temma jälle minnema.

Temma kelas nende rido ärra ja olli neile sõbraks ja juhatajaks. Sellepärast armastasid nored rahwas tedda weel ennam ja aitsid tedda hea melega temma tö jures, kui neil aega olli.

Ugg neid nori rahvast, kes Reino jures käisid, naerti ja pillkati teistest; neile pandi soimoliignimmesi, neid narriti palju. Ja walla wannesmad, kohtomehhed said rõõmsaks, kui sedda näggid, et Reinut küsati takka ja temma sõbro; sest nemmad kartsid, et temma peaks rahvast melitama ja kord isse nende assemele sama. Sellepärast rääkisid ka nemmad temmast keiksuggu kurja ja assestasid allati temma peäle mehhi ja naesi. — Seal tab siis ka tulli et Reinut kuhhugi ei kutsutud; mõldril temma käis tihti ja seal woeti tedda ikka lahkeste wasto.

Ühhel õhtul tulli temma jälle mõldrile ja leidis teiki nukra ja pahha melega ollewad. Wanna mõlder ei lausund sannagi ja olli norrus; temma naene olli wägga pahha melega ja wiyhane, käis maias eddasi ja taggasi ja wiskas üksed tagga kinni; Eltse silmad ollid punnased nutmisest.

„Di pea kui Rein olli Eltsega üksi, siis küsis temma: „Misuggune õnnetus on teile sündinud? misuggune kurri waim on seie rahho paika tunginud? Teie ollete keif teiseks mudetud! Ütle mulle, Elts, mis sind waewab?“

Eltse rääkis wabbiseja heäleaga: „Parrako Zummal! Rein, meie käsfi käib pahhaste; minna pean sulle keif üllebräkima! Di, oi, minna ollen wägga willets.“ Di palju rääkis temma ikkitades ja nuttes.

Kui Rein temma meelt jälle pissut olli jahutanud ja nutto waigistanud, siis rääkis Elts: „Nüüd on aasta aeg täis, kui sa mind leidsid nutmast, ja kui sa minno käest sedda asja küsisid, agga minna ei õlnud mitte. Nüüd küül pean ütleva. Sel aial olli mäekõrtsmik Karro tulnud mind koskima omma poiale, kellele temma ostnud Ukla westi. Ei isse egga emma õlnud sedda keelmas,

sest wanna Karro on wägga rikkas ja ka walla tallitaja, kes meile woib paljo pahha tehha; peäle sedda tahhab mo issa ka möldrit wäimehheks. Agga minna ütlesin end weel wägga nore ollewad ja tahtsin weel aasta aega wdata. — Nüüd aasta pärrast tullid tänna louneks meile wanna Karro ja temma poeg et piddid kihlad antama. Agga minna ütlesin, et ma ei tahha koggoni mehhele miina; ja nenda on assi jänud. Karro poeg on jomar ja kōwwa süddamega mees, otsekui ta issa. Nüüd on meil murret ja kurwastust maias.

Sedda kuuldes jäi ka Rein murrelisseks; ta ei lausund sanna; waid kais, sure sammoga astudes, eddasi ja taggasi. Temma isse olli lootnud Eltset kord naeseks sada ja wotta. Ükkitselt astus ta jälle temma ette ja ütles: „Eltš, Eltšekenne! eks sa tahha ialgi mehhele miina? Kūl minna pean siis ka ello otsani ilma naeseta jama, sest minna ei olleks ellades teist kossinud kui sind. Nüüd on keik muido! Ommeti ollen minna sind ennam armastanud, kui mind ennast, ja lootsin ikka, et ka sinna kord mind wõttaksid armastada.“

Eltš langes Reino kaela, nuttis ja ütles: „Oh Rein, Jummal teab, et sa minno melest olled armsamaks lainud, kui õige on. Sest minno issa on rikkas, ja tahhab et temma wäimees ka peab rikkas ollema; ja ei temma anna taggasi ommast noust. Agga sinna olled waene koolmeister, kes ammogi ei woi naest toita.“

Rein hakkas helde, nutja Eltše ümber, andis temmale esimest korda suud, ja ütles: „Nüüd olled ja jääd sinna minno kihlatud prudiks, ja ei Karro egga ükski inimenne ei pea sind minnule keelma. Urra karda ennam, Eltšekenne, sest nüüd olled sinna minno.“

Ja temma läks oue, wanna möldrit ja temma naest otsima. Kül Elts kulis neid kaua ja wals juste teine teisega räkivad, agga temma ei sanud sest arro ühtegi. Sures ahhastusses wabbises temma, ja ei teadnud mitte, kuhho pididi pöörma. Siis langes temma põlwele mahha, panni käed risti ja pallus keigest süddamest ja nuttoga Jummalat; agga teised waidlesid rielses. Ja kui temma meel olli pissut jahhutud, siis tousis temma ülles, ja näggi Reinut issa ja emmaga weski ju rest kullasse minnewad.

Ütski ei teadnud kuhho nemmad ollid läinud; sepärrast löi temma weel ennamalt kartma; temma teadis kül, et Rein olli äkkimelelinne, ja ehk olli temma wahhest wannematte wasto sannaga eksinud, ja need wisid tedda nüüd kohto ette, Karro ette! Oh Jummal, küssendas temma, mis lugu saab nüüd meie waestega ollema!

Oh to hilja tullid issa ja emma Reinoga tagasi. Wanna mölder hakkas omma tütre käest kinni ja ütles: „Elts! ommeti on Rein so melest armas?“ — Temma wastas: „Woi se minno sü on? Teie enneste melest olli temma ka armas.“ Siis pannid wannemad nende käed kokko ja õnnistasid ommad lapsed. Elts ei teadnud kaua aega, kas olli tõssi mis temma kulis ehk ollemata.

Kümnes luggeminne.

Reino peäle tõstetakse kurja kõnne.

Kui pühapääw kätte joudis, siis kulutati kirikus koolmeistril Reinut ja möldri tüttart Eltsset.

Kül Kuldorro rahwas pannid sedda keif wägga immeks ja aiasid silmad ja suud laiale lahti, et hirmus olli nähha; wannad naesed aina fossifesid issekeskis; agga mäekörtsmiä Karro jooksis kirrikust wälja täis tullist wihha ja ähwardas petlikko möldrit ja keif temma suggu ja koolmeistrit härwita da ärra, neid küllast wälja aiada ja wangi-torni sata. — Agga kolme näddala pärrast ollid siiski möldril Reino ja Eltse pulmad, sest Karro wihha ei woinud sedda keelda.

Kui õhto aeg olli kätte joudnud, läksid nored abbiello-rahwas Reino maiasse; seäl hakkas Elts Reino ümber kaela ja ütles: „Nüüd ollen minna wägga rõmus ja õnnis. Armastusse wäes üht meelt piddades same ühtlasi õnsaks sama!“

Rein wastas se peäle: „Kül same teine teist armastades õnsad ollema siin ilma peäl; ja seks peame meie kolm head nou ennesele wõtma. Mi kaua kui meie neid õiete peame, saab üks meel ja keif õnnistus meie abbiello põlwes meil ollema. Tännasest päwast peäle hakkades ellame meie teine teisele, agga teine ei pea ühtegi teise eest fallaja piddama, ja ka, kui olleme ekstinud, siis tahhame warsti sedda teine teisele teada anda. Nenda saab mitto wigga keeldud. Teiseks ei pea meie neist asjust, mis meie enneste wahhel juhtuwad, ei kellelegi middagi räkima, ei isfalegi egga emmale. Siis ei sa meid ükski waenoga teine teisest lahhutud, waid meie olleme teine teise pärrast, otsekui olleksime meie üksi mailma peäl. Kolmandeks ei pea meie ialgi teine teise peäle wihha kandma, ei ka mitte naero pärrast teine teisega waidlema. Sest naerust ja naljast touseb sagedaste suur wihha ja waen.“

Nemmad mõlemad tootasid sedda teine teisele keigest süddamest. Agga, kule! Mis kenna laulo kuuldi oues, afna al! Reino koli lapsed ollid kofko koggonud, ja teggid temmale rõmo isse laulo lauldes.

Teisel hommikul, kui nemmad ollid üllestoušnud, näggid nemmad paljo rahwast, mehhi ja naesi ja lapsi, maia ees seiswad rõõmsa näoga, ja sõrmega maia peäle näitawad. Rein teggi afna lahti ja näggi et temma seinad ollid kennaste lillekestega ehhitud. Sedda ollid temma koli lapsed õsel sallaja teinud, ja ka keige wähhemad nende feast ollid iggalt poolt lillekesti korjanud. Seddasuggust Kuldorgus ellades weel ei olnud nähtud.

Ja kui Rein pãrrast pulme esimest korda jälle hakkas koli piddama, siis tulliwad keik lapsed, ni suremad kui wähhemad, keik lilledega ehhitud, otse kui sureks Pühhaks. Rein ja Elts rõmustasid wägga sedda nähhes, et sestammast tunti ärra et lastel olli süddames armastust ja tännolikko meelt. Nemmad jäggasid lastele leiwa kaffo ja maggusat.

Kullas rãgiti paljo neist pulmist. „Need siis ollid ausa rahwa pulmad? Jummal parrako! „Ei olnud pulmalissi ühtegi ja pole pãrwaga olli „keik otšas! Kõl ollid waesed pulmad, õiete sandi „pulmad! Elts rikkal mõldril ennam olle meelt „peas, et omma ainust last, se kenna Eltse annud „nisugguse kerjaja hulkujale!“ —

Iggamees püdis teada sada, mikspãrrast wanna mõlder ni rummalaste teinud; sest mitto liina isfand olleks kenna ja rikkast Eltset kossinud, kui olleks antud. Keik püüdsid wanna mõldri kãest kuulda sada, mikspãrrast temma ni rummal olnud.

Agga wannamees aina naerotelles ja ei lausund sannagi. Ka wanna mõldri emmandat pilkati sagedaste waese ja kehwa waimehhe pärrast; keik suggulassed ja tutwad haugutasid tedda, et temma omma tüttart sesugguse hulkujale olli annud.

Mõldri emmand olli kül muido wägga aus naene, agga wähhä surelinne; sellepärrast leikasid need pilkamisse sannad temma süddamesse. Zuh tus siis kord, et mele pahha pärrast wet tuli temma filmi ja temma ütles Kingo perrenaese wasto: „Et seisa kord jamsi jutto räkimast; sinna „ei tea ühtegi. Rein woib iggapääw kaks, kolm „perret ennese kätte wotta; sest temmal on sure „mat warra, kui teie arwate. Sedda ollen „isse omma filmadega näinud. Tohhiksin minna „räkida — kül siis peaksid immeks pannema!“ Olli temma sedda räkitud, jäi ta korraga wait ja pahhandas meelt et wihhastamisses ennam olli räkitud, kui olleks piddanud räkima. Kül Kingo perrenaene lubbas sest wait jada; om „meti räkis temma sedda omma mehhele, se jälle omma lällele, se omma minniale, keik kinnitas des, et piddid fallaja piddama. Selsammal õh „tul jo olli jut keiges küllas: „Reinul on tündri „kaupa kulda ja hõbedat; temma woiks keik „se külla ja suurt moisa peälegi ennesele osta. „Kurjaga temma teinud kaupa, ja se saab kolme „kümne aasta järrel temma hinge noudma. Rein „pannud Eltset ennese järrele jooksuma, et ta en „nam ei woinud jätta tedda. Rein on noid, tem „mal on rahha sannad, tulle sannad, pima sannad „ja mitto muud hirmust asja!“ Kuuljatte juuksed tousid püsti Pea peäl ja mitmed kartsid Reinut wägga. Ükski ennam ei julgenud temmale pahha egga pussi tehha, sest keik kartsid temma kumsi.

Ei wanna mäe-körtmik, Karro issegi, et temma kül olli wiha täis, ei julgend ennam temma wasto olla, ei kurja temmast räkidagi. Mitmed löid risti ette, kui juhtusid Reinut näggema.

Üksteistkümmes luggeminne.

Etsel on hea nimmi.

Kui kulla nored rahwas juhtusid Eitse wasto tulles, ei siis kartnud ükstei, egga lönud risti ette, sest temma olli kenna kui lillekenne. Mitto weel jäi seisma ja watis temma järrel ja räkis isseenneses: Waat se on norik! Pääw päwast temma lähhäb tagga illusamaks ja kennamaks! — Ei temmal olnud uhkemaid egga penemaid ridid kui muil; agga temma olli, kas pühhapawal, kas argipawal, allati nenda ridis kui lähhäks temma pulma. Kas olli temma päwa pallawas aedas ja põllul tööd teggemas; kas tassus ja satis karja ehk sõtis weiksed; kas täis ja kandis munne ehk muud middagi liina turrule; ikka olli temma kennaaste ja puhtaste ridis, et riette peält musta ei leitud.

„Peaago ussun“, räkis Karro perrenaene, „se õppind ka jo noidma, otse kui ta mees isse!“ Sedda üteldes nuuskas ta tubbakat ja pühkis ninna warrokaga.

„Di jäh! Se on tõssi kül!“ wastasid poisid. „Polleks temma mehhe naene, temma teeks meie „Pead hulluks, et ta ni kaunis on!“

Agga küllamehhed kippusid saggedaste omma naeste peäle, laitsid ja pekfid neid, et nemmad ei

olnud ni kennad kui koolmeistri emmand. Naesed jälle põhjasid nuttes Kurja Eltse, ja kiskusid omma pitka küüntega meeste silmad lõhki.

Kaks tüttarlasi, kes jo kihlatud (mõrsjad) pruudid ja Eltse head tutwad, tullid temma jure ja rakisid: „Sa olled jo kaks aastat naeseks, ja omemeti ikka ni kenna kui tüttarlaps, et keif poisid sind pannewad immeks, agga keif naesed sind kaetsewad. Armas Elts! rāgi meile, kust se tuleb? Sest sedda sa tead, ni pea kui meie keskis tüttarlaps saab naeseks, siis on temma illota ja kiwel, et armastus lõppeb. Sinnoga jälle hopis teifiti!“

Norik wastas: „Kul ma selletan teile sedda. Se on aina naeste sü. Kes alles tüttarlapsed, tahtwad poiste mele pārrast olla; siis end ehhitawad pene riettega ja kalli kenna rāttikuttega; siis noudwad et olleksid rided puhtad, juuksed soetud ja sillitud, et saaks ehta ja illo. Agga kui nemmad kord mehhele sanud, ei siis tahhagi ennam ühhe ainsa mele pārrast olla. Kāiwad juuksed sassitud peas, tāis hōlle kōrsi ja fulge; rided nõggised ja roppud; arwaste kord pessewad kāed ja silmad, sest mõtlewad: „Kas naesed end peaksid nenda waewama? Kus naesed sedda aega on? Se on perrenaese au, kui temma on tahmane ja must, et sest on tunda et temma on hea tōteggia!“ — Usi ridid ja rāttikuid õsta polle rahha, sest mees ja lapsed tarwitawad issegi mõnda. Rided lähhawad piddades muskaks ja kulluwad ārra, ja naesed ei wiitsi neid kōhhendada egga parrandada. Mitto ei oskagi sedda. Agga nemmad ei panne sedda tahhele, et nenda lähhawad mehhe filmist halwaks; armastus kaub, agga rido on rohkesti.“

Tütarlapsed kostsid: „Tõssi kü, kulla Eltske!“

Koolmeistri norik liiskas: „Kui minna meh-
 „hele sain, siis wõtsin nouks, et allati woiksin
 „armas olla temma melest, sest minna armasta-
 „sin ja armastan tedda wägga. Suremat ja
 „ikka suremat hoolt kandsin ihho ja riette eest;
 „ei temma leidnud mind harrimata, ei mustas
 „sürgis, ei pessemata ridis. Mo rided hoidsin al-
 „lati hästi ja puhtas paikas; hoidsin neid ka tööd
 „tehhes ni põllo peäl, ni (tarral) karja aedas,
 „kui lautas. Iggal polel keik olli pühkitud, kógis,
 „keldris ja lakkas, aidas ja kambris, ni kui toas.
 „Kus olli roisto ehk tolmo, seält pühkisin ärra;
 „kus olli musta, seält pessin ärra; kus olli auko,
 „seäl parrandasin warmalt, noolusin ja lappisin.
 „Nenda ollid minno rided allati otsekui ued ja
 „minna issegi ollin iggapääw mehhe filmist otse-
 „kui uus.“

„Ommeti, kulla Elts“, wastasid prudid, „aega
 „möda kullub ja rābbened igga rie. Rust siis peab
 „usi woetama, kui mehhel polle joudo?“

Elts wastas: „Minno rietteks ei kullu paljo
 „rahha. Jubba ma ütlesin teile, minna noolun
 „ja lappin igga wāhhemat auko, enne kui ta su-
 „reks lähhāb. Ei seks kullu muud kui noolo ja
 „lōnga. Teised kandwad ommad rided kunni hil-
 „büks sanud, agga ei murretse mitte, et õigel aial
 „saaksid kōhhendud. Jah, on luggu nenda, siis
 „peab usi noutama, ja suurt kullo tehtama. Agga
 „minno rided kestwad kahhewōrra kaueminne kui
 „muunde.“

Kui Elts nenda olli rāfinud, lõiwad mõllemad
 tütarlapsed hābbenedes punnaseks ja ütlesid ikki-
 tades: „Ei meie olle õppinud nenda kui sinna
 „kennaste õmblema ja kudduma. Di, oi, mis

„Lahjo sest saab meie maiasse tulles; emalt ja naine omma waesust, ja ei suda sedda teelda!“
— Murrega koormatud lapsed nemmad foio.

Ets rakis sedda luggu ja konnet omma mehele, ning ütles: „Minna tahhaksin neid tüttarlapsi õppetada õmblema ja kudduma, et nemmad naese põlwe ei sa õnnetumaks.“

Rein hakkas omma kalli naese ümber kaela ja ütles: „Summal saab sulle sedda tassuma ja sinna isse saad meie rõmo se läbbi kaswatama. Õppeta mõlemad ja keiki, kes sinno käest tullewad õppima. Mitto maia langeb, mitto perre lähhab waesussega nurja, et perrenaene ei oska õiete hoolt kanda ja murret piddada. Ei nemmad oska taimed külwada, kikkuda, istutada, kasta egga rokida; ei oska roga walmistada egga teiseks päwaks hoida. Leib on taigane ja leiwa kõrwane lahhi ja waene, ei mitte pudo pärrast, waid sepärrast et perrenaene ei oska warro piddada, egga jäggo tehha, ei hoida egga keta. Tahhab temma kord head roga tehha, siis ta panneb ni palju woid ja raswa ja pima hulka, et keik uppub ärra raswa. Nenda kord on liig palju, agga pärrast jälle pudo. On roog waene, läila, siis werri lööb pahhaks, mele mõtte lähhab pahhaks ja haigus aiab peäle. Issa nurriseb ja wiiskab waagna laua peält; perre ei tahha ennam jada perresse. Pea on lapsed tühjäd, pea jälle täis kui nuum-härjad. — Gesamma luggu ka riettega. Mõnned tüdrukud ja naesed on laisad ja andwad teistele rahha ja wilja, kes neile kehrawad, kangast kudduwad, sukke, kindaid, wõsi kudduwad, ning õmblewad. Olleksid nemmad õssawad ning wirgad tööle, nemmad woiksid sedda issegi toimetada. Mõningad kül kehrawad ka,

„agga lõng ei olle mitte ühhetassane; neile kullub
 „kaks naela ärra, kus teine ei prugi enam kui
 „naela; küll kudduwad kangast, agga tõ ei jookse
 „eddasi, waid lõngad maddanewad pakko peäle;
 „pitka talwe aegus ei joua nemmad isse ennastgi
 „katta; mees ja lapsed hopis hilbus. Mõnningad
 „küll õmblewad ka, agga se ei kesta naddalagi pä-
 „waks; ei pallisteta, ei nõluta, ei lappita, sestab
 „siis ued rided pea rābbalaks lähwad, ja mustaga
 „ärra kulluwad. — Minne, Eltsekenne, ja sada
 „ennesele Jummala palka!”

Nenda rākis Rein.

Agga Elts kās kis ommad mõllemad tuttawad
 wahhete wahhel ennese jure tulla, ja õppetās neid
 peent ja tuggewat lõnga kehrama, hāsti õmblema,
 lappi peäle aiama ja nõluma, et ei paistnud
 wālja. Temma õppetās louendist sārka leikama,
 et ühtegi ei lainud raisko; õppetās wisakaste ja
 mitmet wiisi warwastega kudduma, warrastamata
 kōkkoõmblema, pallistama, kennaste pillatama ja
 plankima. Tūdrukud kās sid nüüd ka Eltsega keik-
 suggu maia tööd watamas. Igga riist olli omma
 teatud paigal; iggal polel olli keik wāgga puhhas,
 toas ja keldris, aidas ja kōgis. Uedas õppisid keik
 aia wilja semet külwama, taimed harrima, ja is-
 tutama, muldama ja rokima; keik suggu semet kor-
 jama; istikuid ja aia rohhud ja aia wilja ülle
 talwe hoidma. Siis lāks ta nendega kōki ja wal-
 mistās nende nāhhes roga. Ka kōgis olli keik
 haljas ja puhhas, ja igga riist omma isse paigal.
 Ei roa walmistaminne ei wōtnud paljo aega, ei
 kullunud seks paljo raswa, ja ommeti olli kele ja
 mele järrel.

Mõllemad tüttarlapsed pannid sedda wāgga
 immeks; ni moistlikko maiapidamist nemmad kōddo

ei olnud näinud, ja suur rõõm tõusis nende südames kui mõtlesid, et ka nemmad omma naese põlves jouaksid ausaste maia piddada, ilma et seks suremat kullo ehk waewa olleks tarwis.

Nemmad juttustasid ka teistele kulla tüdrukutele mis head nemmad ollid õppinud, ja kuidas nemmad lootsid nendasammoti heaks perrenaesiks sada, kui koolmeistri Elts. Tullid nüüd, essite mõnningad, agga pärrast jo mitto tüttarlast Eltse jure head nou ja õppetust palluma, et wimaks korjas ka temma jure isse kool. Gest Elts olli keige meeste ja poiste melest armas, ja keik tüttarlapsed iggatsefid sammastussukseks jada, kui Elts olli.

Essiotsa olli Eltsel paljo waewa ja aia witet; agga wimaks satis se temmale weel kasso. Nüüd olli temmal abbi toas ja aedas, ja maia tö jures; ka kehramisse ja kanga kuddumisse jures. Aasta pärrast jo tunti mõnningas maias ja aedas, kus Eltse koli lapsi olli. Teine õppis jälle teisest; agga kui süggise kätte joudis, wata, siis nende aiad kandsid paljo rohke minne kui enne; keik wiljad korjati ja hoiti ka paljo parreminne. Neil olli nüüd omma tarwidusseks küllalt; mõnnele jäi ka weel suggu talwe aial ehk kewwade turrule wia ja müa. Waat se olli rõmuks neile, kellel middagi olli müa olnud; teistel perrenaeistel jälle, kellel ei olnud suggu järrele jänud olli se häbbiks, ja ka mele haigusseks. Tullid nüüd ka nemmad Eltse käest moistlikko õppetust palluma.

Seddawisi auustasid ja armastasid wimaks keik koolmeistri Eltset, kes mitmele arwamata suurt head teinud. Agga keikidel olli halle meel sest, et temma ni kurja mehhega ellas. Gest keik rahwas arwasid Reinut kurrati pärrise ja silma muundaja ollewad.

Raksteistkümnes luggeminne.

Mäekörtsimik Karro kukkub ninna peäle;
ja mis se järrel sündinud.

Mis ial Rein wöttis tehha, feik panniwad rahwas pahhaks. Kui temma oppetas lapsi, et nemmad ei piddand kartma tonta ei noidusfi, ei äbbausso asjo egga kurja rahwa söimamissi ja needmissi — wihhamehhed räkisid warsi: „Ei Rein karda Jummalat egga kurratit!“ Kõndis temma koli lastega pitki wälja ja metsa ja nurme ja näistas ta neile kahjo teggewaid rohhto ja juri ja marjo, ja oppetas temma kuida nisugguse kahjo eest piddid hoidma; — siis räkisid kaetsejad: „Wata, Rein oppetas lapsi noidma ja surmajat rohhto walmistama!“

Isšcärralikkult olli wanna Karro allati tedda wahtimas ja kulis hea melega feik kurja kōnnet, mis rahwas Reino peäle tõstsid. Kui ta nüüd jo arwas end kullalt teädwad, siis räkis temma isse enneses: „Kul ma nüüd tedda härwitan ärra! Nüüd peab temma kōhto ette tullemä, ja temma omma äm, möldri emmand isse, peab tunnistama, mis temma teab. Minna ollen kōggodusse tallitaja, ja ei tohhi sest pitkemalt wait olla. Wimaks peaksin minna isse feik ärra wastama!“

Zeisel pühhapawal aias Karro omma feige parremad rided selga; kue nõbid ollid hōbbedast; rinna peäle panni temma omma hōbbedast ammetplati ja wöttis omma hōbbe peaga keppi kätte, kullast wälja liina minnema. Ein ei olnud mitte wägga kugel. Ei temma räkinnud sest ühhelegi middagi, et tahtis liinas Reino peäle kaebdust

tõsta; sest temma kartis, parrast saab noid sest teadust ja teeb temmale hädda enne kui ta liina jõudnud.

Üksipäinis pitti maanteed eddasi minnes rakis temma sure healega, otsekui seisaks temma jo sure kohto ees; se jures peksis temma kättega tuult, otsekui tuleveski tiivad kääwad. Nenda räkides ja kättega tuult pekses, juhtus lep temma jalge wahhele sama, ja temma koministas ja kuffus mahha. Kõbbar lendas kaugele, ninna toukas wasto kiwwi ja jallad aiasid tagga püsti, otsekui püaks ta tamme kaswatada. Ohkades ja wandudes aias temma jalla peäle, ja wõttis kõbbarat loigust. Pea otsa ette kaswis suur muhk, otsekui sarw; agga ninna olli sinnine ja jooksis werd. „Waat se on kurrati Reino tõ!“ mõtles temma, ja ei himmustanud enam emale minna, kartes et ehk sattub surema häddasse.

Temma seisis weel ja pühkis rätikoga werd ninna külgest ja silmist, siis tulli liina poolt üks wäe-saks uhke hobbose selgas tuhhat nelja sõites. Karro ette jäi temma piddama ja küsis sure (ahmiga) rümmega: „Kas ses küllas ellab üks issand, Rein nimmega? Ja ons ta koddo?“

Mäekõrtsmik wastas: „Ellab, jah! Agga mis siis on?“

Wäe-saks jälle: „Kigi wäe üllem-pealik tulles tedda watama!“ — Ütles ja aias jälle peäle külla pole.

Karro seisis mõnne aia liikumata otsekui sammast — su ja silmad laiali lahti. „Mi— Mi— Mis kurrat! wäe üllem-pealik Reinut watama?“ — säh! jubba uhke tõld lendas temmast möda, kuus suurt hoost ees, teenrid ees, teenrid tagga. Tõllas istus suur herra, uhkes munderis ja kolm suurt au tähte riinas. Nüüd aiasid peäle küllasse.

„Oh sedda willetsust!“ karjus Karro, „wissist tahhab üllempeälit minno maiasse jada, et ma ollen walla tallitaja, ja mind polle koddo!“ — Karro jooksis mis ta jäksas taggasi kulla pole. Agga weel kord juhtus kep temma jalge wahhele ja temma langes pitkali mahha, teistkorda — kül ilma hädda samata — mudda auko. Sigga sitane rönnis temma loigust wälja ja lonkas wan duses kullasse.

Karro kõrtsu ees polnud tõlda ühtegi! „Kül ta läks kirriko kõrtsi, Kulli jure!“ mõtles ta, wiha ja kaddedust täis, ja läks siina watama; agga kui temma seält ka ei leidnud ühtegi, siis põris ta taggasi koio pole. Ei olnud hinge koddo! — Nüüd peesi silmad ja käed, aias teisi ridid selga. Oh, kui wägga ehmatas temma, kui ta kerbse sittast mustas peeglis näggi, et temma ninna olli sinnine ja ruskika surune, et Pea otsa ees olli muhk kui sarw! Nüüd ta karjus kui karro ja põhjas poisi ja plikkat, et keik ollid ärra jooksnud. Wimaks tuli plikka joostes ja küssendas: „Oh tadike! Koolmeistri jure tulnud üks Keiser, woi on se kunnin gas koggoni! Keik kulla on siina kokko koggonud!“

Karro ei teadnud, mis ta pididi teggema; wimaks läks ka temma Reino perre ette teistega wahtima. — Se wast olli tõld! aina kullast! Ja mis hobbosed need ollid, ja mis uhked riistad peäl! Seal olli kulda ja hõbbedat ja sidi! Teenridgi kullaga kaetud!

Pole tunni pärrast tuli üllempeälit uksest wälja, Reinut parrema, Eltset pahhema käega piddades ja olli wägga lahke nende wasto. Tõllast weel kord andis neile kät, jättis neid Jummalaga ja aias jälle tuhhat nelja taggasi, ja se wäe-saks sõitis rassa ees. Agga keik tallopoiad seisid weel head tükki aega kühbarad käes ja silmad laiali lahti.

Nüüd olli feigel selge asfi, — Rein on noid!
 Ni suur Herra ja pealik tulleb kulla koolmeistrit
 watama, ja kõnneleb temmaga kui wennaga! Kes
 teab mis luggu se on. Sured isfandad tarwita-
 wad palju rahha, ja Rein noutab neile rahha
 maast omma sannadega. Jah, se se on!

Sesuggust kurja räkisid kulla wanna rahwas
 Reino peäle. Mõnningad Jummalala kartmata ja
 laisad hulkujad räkisid siis sallaja teine teisega:
 „Läkki Reino jure; ehk temma õppetab ka meid
 „rahha sanno!“ „Egga kurrat meid selleparrast
 „ommeti ei sa wõtma!“ „Woi, mis rummal on
 „meie koolmeister, et temma jääb seie ellama tal-
 „lopoiaks, ja waewab ennast laste kallal! Olleksin
 „minna temma assemel, ma ellaksin uhke moisa
 „peäl iggapäärw priskeste ja rõõmsaste, sööksin
 „lihha, jooksin wina!“ — Ni moistmata wiisil
 räkisid need õnnetumad ommas rummalusfes.

Kolmasteistkümmes luggeminne.

Rahwas heidab feltsi kulda saatma.

Rein panni sedda wägga immeks, et sest aiast
 sadik tuli pea se, pea teine räpperäbbal ja tahtis
 sallaja temmaga räkida; ja et nisuggused õnnetu-
 mad ütlesid temma wasto: „Kulla Rein, õppeta
 „mind kulda sama. Koggo kulla teab, et sa olled
 „kulla saatja, et olled noid ja kumsi mees. Kui
 „ka peaksin kurratit ennast se jures näggema, ei
 „minna karda. Mul on hirmus suur hädda käes,
 „separrast aita mind omma kunsiga!“

Kaua aega Rein ei teadnud, mis ta sest pididi
 mõtlema. Ugga iggapäärw tuli neid tagga rohke-

malt seddasuggust palluma, ja ei tahtnud miina paigast, enne kui olleksid sanud. — „Dotke“, rakis Rein isseenneses, „kül ma õppetan teid kulda saatma!“ — Nüüd ütles temma iggaühhele et neljapäeva õhtul wasta pole õ aega piddi palja jallo temma jure tulles. Märatud aial, kui pimme õ olli, puggesid keik sallaja ja teine teisest teadmata Reino perresse. Kel olli ükssteistkümmed ja sanna lausumata juhhatas Rein iggaüht, kuida ta olli joudnud tulla, pimmeda tuppä. Siina foggusid kaks maiameest peäle kolmkümmed. Tullia ehmatas wägga ärra, kui ses pillases pimmedas foggemata putus innimesse külge; sest ükski ei teadnud teisest. Mitmele panni hirm higgi silmist jooksuma; mitto olleksid hea melega pistnud jooksuma, agga kartsid, et noid siis wõttab hinge. Nenda seisid nemmad terve tunni aega wärrises des ja ei tohtind isatagi. Nüüd kel löi kaksteistkümmed ärra. Kello wiimse lõmissega läks üks walloga lahti ja sisse astus üks uhke wäe sak, kallis munder selgas, Pea peäl küber ja kübera peäl kõrged, pitkad sülled; suur sawel wõöl ja aurist riinas. Kummasgi käes kandis temma põlles wat küünla ja panni neid laua peäle. Mehhed näggid nüüd teine teist, ja häbbi tousis iggaühhel, sest nemmad tundsid, et nemmad keik ollid uhhe nou pärrast tulnud. Siis wahtisid jälle uhke wäe saksa peäle, kedda essiti arwasid kurja waimo olles wad; agga nüüd tundsid, et ei olnud keddagi muud, kui koolmeister isse.

Nüüd hakkas Rein ja ütles, isse tõssise ja kui kurja näoga nende peäle wadates: „Et waatke, teie õnnetumad! Polle ma kurri waim! Polle mul noida kunsti. Minna ussun Jummalä sisse, minna kardän Jummalat, kuida (kristlikko) Kristi rahwa

„Kohhus on. Agga teie ollete aminogi jo Jumma-
 „last ärratagganend ja äbbajummalaid orjanud!
 „Prassides ja lakkudes tahhate nahka allati täis
 „aiada; teie ollete petrud ja walletanud; teie ol-
 „lete warrastanud ja pahhaste ellanud rojusses;
 „teie ollete kurrati lapsed, ja ollete temma tööd
 „teinud! Seältap tulnud teie waesus ja kehruus,
 „et häddas hopis meelt ärra heidate. Agga selge
 „waggadus üksi kestab iggaweste; ja Jummalala
 „kartus teeb rikkaks. Jummalala mele pärralisse
 „te peält leita siggidust. Ei minna kiusa rikkaks
 „jāda; agga polle ma ka mitte kehwa. Tahhate
 „teie rõõmsaks sada kuidagi minna ollen, siis tehke
 „kuidagi minna teen.“

Nüüd tombas ta taskust sinnist sidi-kottikest
 wälja ja tühjendas sedda laua peäle. Mina kuld
 rahhad kukkusid laua peäle ja weresid laiale, et
 keikide silmad said seggaseks. Ellades kulla rah-
 was polnud ni palju kulda korruga näinud, ja
 nende süddamed löid wägga peksma.

Agga Rein räkis jälle: „Töeste, ei se kuld ei
 „te mind õnsaks, waid se Jummalala arm, mis
 „sada sesuggust warra kätte ja mis õppetab sest
 „head noudma. Teie ollete minno jure tulnud,
 „et ma piddin teid õppetama, kuidagi kulda saaksite.
 „Sedda tahhan teid õppetada. Se õppetus on
 „ello põlwes kui suur tarkus innimessele, ja kallim
 „kui kuld ja warra isse. On sesuggune tarkus
 „teie sees, siis saab teil kulda küllalt ollema, ja
 „teie õmmeti ei sa sedda liigkalliks piddama. —
 „Õmmeti nisuggust õnne ei leia teie mitte, kui
 „teid ei sa enne mõnne raske kiusatusega katsutud.
 „Seitse aastat ja seitse nädalat küllub
 „katsmisse aiaks ärra; ja kes jääb kannatama
 „otsani, se leiab otsata rõmo. Töeste, on se kats-

„missse aeg möda lainud, siis saab iggaurks teie
 „seast joukas ollema, et woib ennam kulda seie
 „laua peäle puistada, kui nüüd näte. Ugga se
 „katsminne on pattusele kange ja dälale kibbe; sest
 „nisugguse melemotte ja ello kombe peab hopis
 „teiseks minnema; temma peab ueks sündima.“

Need kaks neljat tallomeest seisid otsekui tumsid ja uimatsed, wahtisid aina Reino filmi, ja ei teadnud mis piddid mõtlema ehk teggema ehk räsima.

Kes teie seast, ütles Rein, tahhab seitse aastat ja seitse nädalat kannatada, se jägo seie. Ugga kes kardab, ehk kes ei ussu mitte, se mingo noppeste ärra.

Ei ükski ei lainud.

Noh! hüdis Rein, siis peate teie ellawa Jummalala ees tootama seitse tootust ja kindla ussuga neid piddama seitsme aasta aegus.

Esimesenne tootus: Seitse aastat ja seitse nädalat ei tohhi teie kõrtsi miina; waid hästi tihti tahhate kirrikus káia Jummalala sanna kuulma ja ello se järrele parrandama.

Teine tootus: Seitse aastat ja seitse nädalat ei tohhi teie mitte rielda, ei söimada, egga neda, egga wanduda, ei walletada egga keelt peksta.

Kolmas tootus: Seitsme aasta ja seitsme nädala aegus peate teie iggapáaw Jummalat palluma ja hästi tööd teggema. Hommiko ja õhto peate teie ja teie lapsed teiega Jummalala ette põlweli mahhalangedes, Tedda appi hüüdma ja ommad pattud kahhetsedes Temma ette tunnistama. Ugga töle ja igga rõmule peate teie hakkama, ei mitte winaga, waid palwega.

Neljas tootus: Keige selle aia sees teie ei pea mitte usi wólgo peäle teggema, waid ennemiiane

peate wet-leiba söma, et wannad wöllad saak-
sid maksetud.

Wies tootus: Kes sesamma katsmisse aial fõrd
joobnud olnud ehk kaarta mänginud, tedda peab
meie seltsist wälja lükkatama.

Kues tootus: Keik sedda aega peate teie hoolt
kandma et põllud ei kaäna umbrohto, et teie
tubbades ei olle sitta, ei ka mitte lome sees.
Teie honed ja laudad peawad hästi puhhastud
ollema; nendasammoti teie maia- ja põllo-riistad.

Seitsmes tootus: Teie ihho olgo Jummalale
templiks; sepärrast hoidke end kasinaste ja au-
saste ja olge harritud keikipiddi, et ihho pestud,
juuksed soetud ja rided puhtad on. Sesamma
luggu peab ka teie lastega ollema. Gest puh-
hastamisest ja harrimisest same teine teist
tundma ärra.

Kes nüüd tahhab tootada neid tootusfi ning
kindlaste neid hoida, se astugo liggi ja andko mulle
kät se peäle kinnitusseks. Jouutumat wenda tah-
hame aidata.

Olli Rein sedda lõppetanud, siis tullid need
kolmkümmend ja kaks maiameest üks hawal tem-
ma liggi, andsid temmale ülle rahha laua parre-
mat kät ja lubbasid: „Meie tahhame!“

„Siis minge nüüd rahhoga“, liiskas wimaiks
Rein, „ja enne kui teie maggama heidate, astuge
weel fõrd süddamelikko palwega Jummalale ette,
et Temma annaks teile joudo töeks tehha, mis
teie ollete tootanud. Weel fõrd ütlen: Kui kats-
misse aeg saab möda läinud, siis peab iggaühhel
teie seast ennam rahha ollema laua peäle panna,
kui teie silmad minno jures näinud.“

Sedda rakis Rein, ja kinnitas neile kõrwaste,
et nemmad ei piddanud ei kellelegi sanna lausuma

sest, mis sel õsel ollid näinud ja kuulnud; ei ka issekestis ei piddand nemmad sest räkima ei san nadega, ei märkidega.

Keik läksid koio ja ei lausund sannagi te peäl. Nemmad ollid otsekui uimatsed teigest sest, mis nemmad ollid näinud ja kuulnud. Käl on tössi, hopis teist asja nemmad lootsid nähha sada, kui nüüd ollid leidnud. Mitto ka jo kahhettes, et olli tootanud ja kät annud se peäle; sest se asfi tahtis neile liig raskeks miina. Agga se isse sallaja asfi, need seitse aastat ja seitse nädalat, Reino moistlikkud ja waggad sannad, se kuld rahha, se uhke wäe sakš au ristiga ja se pimme ö aeg — ükski ei woinud sedda unnustada ja ommeti olli se keikide melest kui unne näggeminne.

Reljasteistkümnes luggeminne.

Rahwas iminetellewad wägga.

„Mis nüüd lahti? Mart! Jürri! — Mis se tähhendab?“ Nenda küssis wanna lukur öwaht, kui temma teisel hommikul kulla wahhelt läbbi käis. „Mis wigga siis teil on? Noh! woi ta tulleb Kindrali ehk Keisrit? Mis teie aina pühkite ja kassite? Ühtepuhko küssis ta nenda; agga ükski ei annud temmale wastust, mõnned kül naerotellesid.

Mitmes maias nähti uut wisi. Keik sai pes tud: aknad ja ukšed ja pingid, ja ka pörrandad. Iggamees olleš arwanud et walmistawad pul maks ehk otawad furi sakšo woõrakš tulleswad. Ka koiad ja oued saiwad pühkitud, wantrid, ja reed ja põllo riistad korjati kõrwale warjulisse paika.

Need kaks neljat teadsid küll kust se tulli, agga ei lausund sest sanna, sest nemmad mõtlesid: Seitsme aasta pärast on keik meie kirstud ja laekad kulda täis.

Kui Rein seddasuggust omma waeste naabritte wirgust näggi, siis rakis ta lord Eltse wasto: „Ei minna tea issegi kas pean rõnustellema woi nutma. Sest wata, mis need rahwas ialgi ei olleks teinud omma ennese tahtmisse järrel, egga armastusse pärast Jummal ja naese ja laste wasto, ei nälja egga hädda pärast, sedda tewad nemmad nüüd äbbauslikko kartusse ja lotusse pärast. Oi, mis rummalad need rahwas! Agga Jummal abbiga peab nende äbbaus neid aitama Jummal tõe tundmissesele ja nende rummalad mõtted peawad neid jälle waggadussele saatma.“

Küllarahwas pannid sedda uut luggu pääwa päwalt ikka ennam immeks. Kõrtsud ollid tühjad kui katko aial. Ei pühhapäiwilgi polnud ennam kuulda ei kārra ei kissa, ei needmist egga wandumist. Kirrikust nüüd mindi, otsekohhe koio; ja kes himmustas sõbradele melehead anda, se kaskis rahha pärast õllut ja wina tua koio, kus siis woeti targo ja nenda et moistus jäi pähhä seggamata. Pühhapäwal läksid keik, kes ial joudsid, õigel aial kirriko ja pannid jutlust ja Jummal sanna hästi tähhele. Nähti nüüd ka neid kirrikus käiwad, sedda enne nimmetati ülleannetumaiks ja pühhapäwa teotajaiks. Pärast lounat kõndisid põldude ja heinamade peäle neid watama; ehk arwasid ja rakisid perrele sedda tööd, mis nädalas tulli kätte wotta. Mitto, kes enne ollid laiskledes päwa otsa weddelenud, wata nüüd ollid nemmad hommikust õhtoni wirgad tö kallal.

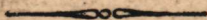
Kui orrofõrtmik Rebbane sedda näggi, et pühhapäiwil temma pingid ja lauad seisid tühjad, siis küssendas temma pool nuttes: „Ons meie kulla rahwas meletumaks läinud? Kes Judas neid on ärrateinud? Ei se luggu kõlba! Keif ausad rahwas peawad nüüd hukka minnema. Meie keskest nüüd on õigus kaddunud hopis!“

Ka mäefõrtsmik Karro kaebas: „Jääb se luggu kauaks et kõrts ei jookse, siis kül pean sedda hopis mahhajätma. Ma tean kül, mo wiuhamehed tahtwad mind waeseks tehha; agga se ei pea neile mitte korda minnema! Ennego sago keif se kulla hukka! — Saaksin ma agga teada, kes se on, kes mulle sedda saatnud!“

Orrofõrtsmikko õllut läks happuks ja ta müüs sedda nüüd pole hinnaga; wina hulka panni temma maggusat ja pippart, palkas pühhapäiwil liina pillimehhi mängima — tühhi keif! Kahhest perrest neljakkümmend ei tulnud mitte hinge!

Ka wanna Karro püdis rahwast ufkutada. Sepärrast räkis temma lahkestes keige waesema legi; mõnnele ka andis su täit wina ilma, ja küsis: „Miks teie ei tulle ennam wanna wisi järrel minno jure?“ Mehhed wastasid: „Polle rahha!“ — Temma wastas: „Kummalad! Eks teie tunne mind, et minna ei te kellelegi liga egga polle ka mitte kõwwa. Hea melega annan teile wõlgo, sest ma tean, et teie maksate ausaste.“ — Agga nemmad ei tulnud siiski mitte.

Se järrel sütis temma wiuha põllema ja ruskat näidates ahwardas temma: „Katsuge! Kül ma mälletan teile sedda! Küllab jouate kord meie kõhto ette! Siis peate tundma, kes Karro isfand on!“ —

Wiesteistkümmes luggeminne.

Wõllad pannakse kirja. Rahha pan-
nakse wälja.

Nüüd tulli pea se, pea teine neist waesist, kes kullasaatja seltsi ollid heitnud, sallaja Reino jure nou ja abbi palluma, ja kaebasid sure õhkamisega: „Hea melega tahhaksin piddada, mis ollen tootanud, olleks se ka raskeks minnemas. Zubba pole aasta aega pallun Jummalat ja teen tööd; ei ma ennam raiska omma warra lakkumisse egga kirja kaardi mängimissse; ei ma ennam riidle, ei soima egga nea. Mo maia on harritud, naene ja lapsed käiwad puhtaste, et ükski ei woi nurriseda meie peäle. Agga mul on wanna wólgo, ja wõlla ussujad enne ei tippunud peäle; nüüd jälle mõtlewad, et ellan puhtaste, siis peab mul ka suurt warra ollema, ja kaebawad kohto ette. Kohtomeestega on mul ka wólgo. Nüüd ahwardawad mind perrest ärra aiada, kui ma ei maksa, ehk kui ma ei wõtta nende jures jua. Uita, oh Rein! muido minna ei suda tõeks tehha, mis ma ollen tootanud. Pool seitsmet aasta pärrast mul saab rahha küllalt ollema. Agga nüüd laena mulle nellikümmend rubla; pärrast tassun sulle neid jälle.“

Rein wastas: „Neljas tootus on: minna ei tahha ennam tehha wólgo peäle! — Sepärrast ei woi minna sulle mitte rahha laenada. Ommeti rági mulle, kellega sul wólgo on ja paljuks? Siis tahhame katsuda, kuidas sa woiksid häddast peäseada.“

Nüüd wõttis Rein pabberi kätte ja pani kirja, mis ta temma käest kulades wastusseks sai.

Iggauhhe kääst kulas temma isseárranis: Kellega sul wólgo on? paljuks? Mis peäle olled wólgo teinud? Kas olled panti annud? Paljo kasso sa maksad? — Olli se selge, siis küssis weel: Misga lodad sedda tassuda? Paljo sa jouad náddalas tenida? Paljo joudwad naene ja lapsed náppotoga rahha sata? Paljo põllumaid ja mitto loma sul on? Paljo jouad põllo-wiljast müa? Paljo wilja tarwitad náddala kohta perrele? paljo iggapáwas seks toidusseks? Mis luggu teie riettega? Kas murretsete neid koddõ, woi kas peab neid ostetama? Kas jouad põllo-riistadega lábbi aiada, woi kas tarwitad usi? — Rein panni keif kirja.

Nüüd wast sai arwalikkuks endine holetus ja rummalus. Parrako Jummal! mitto ei teádnudgi, paljuks temmal wólgo olli, waid piddi minnema wólka-ussujatte kääst kulama. Mitto maksis kahhe ja kolme wõrra kasso-rahha, agga wanna wólgo jái allati samma sureks, kui ta enne olli. Mõn nel olli ennam wólgo kui ta olleks joudnud maksta, kui ta olleks maia, ja lome ja põllud kääst árra annud. Kuida sesuggust aitama? Ommeti kinnitas Rein ka neid ja ütles: „Kui teie moistlikkult hoolt ja warro piddades wõttate hásti tööd tehha, kúl siis sate ka teie wõllast lahti sama. Agga tehke tüddinemata, mis minna teid kássin.“

Nüüd rahwas moistsid, et enne ollid rummalaste ja meletumal wisil ellanud ja kahhetsesid sedda wágga. Keif tahtsid nüüd hoida ja hea melega tööd tehhes rahha korjada; agga ükski ei teádnud, kust sedda tööd piddi leitama.

Reinul olli sellepárrast paljo murret ja wae wa ja arwamist. Agga armastusse wáes kandis temma sedda waewa hea melega. Iggauhhele teggi temma kirja, kuhho peäle keif temma wõllad

said üllespandud. Siis läks ta liina ja murret-
ses omma tutwatte käest rahha laenuks seatud
kasso peäle, et peastis teisi kiskjatte küsist; toime-
tas ka keiksuggu tööd naestele ja lastele. Tem-
ma murretšes sulgi kiskuda, pu-
lussikaid ja mol-
disi tehha, arstimisse rohto korjada; witsust korwi-
sid tehha, kehrada, kudduda, louendid plekida ja
muud seddasuggust tööd. Mored mehhed läksid,
kui aeg sallis, laudo leikama, puid sagima ja lõh-
kuma ja aedades tööd teggema. Kes jälle hästi
ja diete tööd teggid neid wõtsid liina-rahwas hea
melega tole ja maksid head rahha. Mis nenda
nāddalas sai korjatud, sedda pandi kōrwale ja ka
kirja. Mōnned andsid sedda rahha Reino kätte
hoio alla; teised tōiwad nāddala tenistust omma
wōlgo sega tassuma. Ni pea kui mõnni kümme-
konna rubla olli kokko tulnud, siis kandis temma
neid liina wālja, kus siis aasta aegus kasso sadi,
nelli rubla saa peält.

Olli Reinul isse ramat, kuhho kirjotas, paljo
iggauks igga nāddala sees temma kätte tōi ja paljo
se olli kasso kannud.

Se olli Jummalast suur õn, et need rahwas
ja nende lapsed ikka ollid terwed ja jaksasid tööd
tehha. Ei se enne olnud nenda; kui pūhhapāwal
ollid jua tās, ei siis esmaspāwal tō ei jooksnud.
Agga nüüd olli hopis teine luggu. Iggapāaw
saiwad juuksed soetud, kāed ja silmad pestud, rided
ja toad ollid puhtad, sepārrast lõppesid ka rojusse
jālged — süggelissed ja paised, kārni ja kōhho-tōbbi.

Kui Rein sai omnia sõbradele nimmetanud, et
nende korjatud rahha olli ustawa kassa wālja
pandud ja satis kasso kōrwa, siis nemmad pannid
sedda wāgga immeks, agga ollid rõõmsad. Iggā-
mees nāggi ramatust, paljo rahha temma olli kor-

janud, ka palju kasso aasta lõppul olli lota. Es-
site ei olnud mitte keik omma rahha Reino kätte
tonud; kui nüüd teiste käest saiwad kuulda, mis
head neil sest olli, siis tullid ka wiimsed keik Rei-
no jure ja ütlesid: „Miks sa ei olle meile middagi
râkinud, kuida rahha kasso tenib? Wotta nüüd ka
igga nâddalal meie korjatud koppikad ja panne neid
wâlja. Jâwad nemmad meie kätte, siis kauwad
nâppo wahhelt kui tinna tuhka, ja meil polle sest
ühtegi head. Sepârrast on se parrem, et need
koppikad ei jâ mitte meie kätte.“

Igga nâddala sees tõiwad keik maiamehhed
suggu rahha; ja iggamees püdis nüüd ka rohke-
minne korjada kui teised. Mõningad lâksid ka ni
ahneks et kelasid naesele ja lastele iggapâwast leiba.

Se pahhandas koolmeistri meelt, kes nüüd
râkis: „Se on kûl hea, et teie ellate kassinaste
ja peate hâsti warro, agga naene ja lapsed ei pea
mitte nâlga nâggema. Tahhate teie moistlikkul
wisil middagi kôrware paâna ja korjada, siis tah-
han teile teist nou anda, kuida puid ja rahha
wâhhemalt saab kulluma, ja aega jââb kasso-tõle.
Teie ellate peaaego keik pole made peâl; mõnnes
toas on koggone kolm perremees ja kolm perret.
Iggauks on isse leibas; sullase naene ehk teine
perre wabbatik ta isse leibas. Menda kûl juh-
tub et mõnnes maias on kaks ehk kolm, ka nelli
padda kemas ja igga paia jures isse keetja. Ar-
wage isse palju kûtti saab raisatud ja palju aega
saab seddawisi widetud. Eks teie siis ei woi ühte
heita ja leppida ühte, et ühhes paias kedate ja
ühhe laua peält ühtlase ühhe waagna seest sõte?
Agga seep se wigga on: Wend ei tahha wenna
fanna kuulda, ei tãieks kasnud poiad tahha wenna
isfa fanna kuulda; naesed ei leppi teine teisega

ja iggaurks tahhab wallitfust omma kätte sada! Sepárrast löwad noremad isse leiba, sepárrast lúkkata wanno isse leiba! Oi, oi! se on pahha luggu ja nurjato tó! Ei sullase naesedgi tahha perrele úhtegi head tehha, waid mötlewad end kúllalt head teggewad, kui aasta takka warrud tewad! Ka on mönni rummal perrewannem, kes ei raatsi sullase naesele leiba anda ja wata, keige kibbedama tó aial lähháb se teise jure tóle ja ei te perrele head úhtegi! Úhhelt poolt on kadedust ja sitkust, teiselt poolt jälle pahha meelt ja laiskust! Kuulge, wennad! Keik, kes úhhes toas ellawad, tehko omma joudo móda úhheskous tóod, tenigo ja sógo úhheskous leiba, siis saab teil ennám leiwa játko ja suremat armastust ollema!" —

Mónningad wótsid kuulda, isseárranis neis perredes, kus Eltse kóli lapsi olli; agga teised ei woinud leppida teine teisega. Agga ni pea kui need nággid, et se teistele hásti korda láks ja et teised úhhe náddala páwaga korjasid ni paljo kui nemmad táie ku páwades korjasid, siis tundsid nemmad ka sedda hea ollewad, ja seádsid nenda sammoti omma perredes.

Kuesteistkúmmes luggeminne.

Rórtsud wáhhenewad kúllas.

Máe- ja orro-kórtsmik ennám ei teninud úhtegi kórtsopiddamisfega. Kirriko kórtsis káisid te káiad, ja kes púhhapáiwil maialt úmberkaudo tulid kirriko. Igga kórtsi járrel ollid head maad, póllud ja heinamaad, et moistlik kórtsmik joudis

hästi kül ellada nende made peäl. Agga siltfadit olliid nemmad koiu jänud, müsid wina ja õllut ja korjasid hõlboga ellamist. Zomarahwas tõi neile kaupa, wilja waß harwal, linno nael ehk leisit ha wal; ka raswa ja maggusat, woid ja munne ja keikfuggu asjo, ja müsid neile halwa hinnaga, ehk tasfusid omma joma wõllad. Gest kõrtmikko rikus olli tulnud. Nuud jälle seddasuggust ennam ei todud ühtegi. Essite teine naeris teist, ja Karro meel olli hea et Rebbase kässi käis taggasipiddi; ja Kul sai rõõmsaks et mäe- ja orro-kõrts seisid tühjad. Wimaks nutsid ja kaebasid keik kui üh hest suust, et keik ellamine ja kasfosamine olli lõpnud otsa. Kül neil olli heal aial mõnni sadda rubla kõrwale pandud, kül neil olli mitme rahwa käest sada; agga mis sadud kurjaga, ei jätku pits kale, waid temma luggu on se: üllekohhus ei seisa kottis; ehk mis lussitaga woetud, tulles kulbiga tasfuda.

Rikkus teeb sagedaste surelisseks ja uhkeks. Karrul ja Rebbasel olli sagedaste kohto käimist kas liinarahwaga, kas tallorahwaga, kas surema kohto ette kaebades. Sellega kullus mõnni hea koppikas, sai palju aega widetud, ja põllo ja maia tõ jäi rippakülle. Mitmed Kuldorgus teggid nenda sammoti. Igga kohto päwal kippusid kaebama teine teise peäle, siit perremees ja sullane, seält perrenaene ja tüdruk; woõrad ja tekaiad arwasid lada ollewad. Teine sai pekso, teine piddi maks ma; agga waen ja wihsa ei tahtnud lõppeda Kuldorrust.

Kui Rein küllasse olli taggasi tulnud, siis mae nites temma mitto et wõttaksid rahho piddada, ja püdis wihsamehhi leppitada ärra. — Kord siis räkis temma leppimata rahwa wasto se tähhen-

damisse sanna: „Kaks koera juhtusid kitsa (purde) jalgsilla peäl teine teise wasto ja leidfid keskelt (turwapakko) peapakko peält lihha tükki, mis üks innimenne siina olli unnuстанud. Koerad purre-
 lema, kes saaks lihha ennesele. Kolmas juhtus
 sekka, kes issegi himmustas se hea su täie. Se
 fossises pea teise, pea teise kõrwa: „Ärra anna
 käest ärra, sest se on sinno!“ Need kaks hakkasid
 siis öiete murdo teine teise peäle kaima ja kukkusid
 mõllemad wette. Siis nelas kolmas lihha kõhto
 ja naeris teisi, kes uiusid wees. — Gesamma lugu
 leppimata rahwaga. Kes hakkab kõhnut kaima,
 kautab sagedaste pole sest, mis ta lodab
 kätte sada, ja kes ka wimaks õigust saab, se näi-
 nud aia witet ja waewa, ehk rikkub kõgoni om-
 ma terwist, et piddi melehaigust kandma, et tousis
 tuskla ja wihha, et wimaks hirm tulli peäle. Par-
 rem on issekeskis leppida ärra, kui ial woib.“
 Nenda räkis Rein.

Agga Rebbane ialgi ei tulnud temma käest
 nou otsima, waid ellas keige innimestega ridus ja
 waenus. Wimaks tulli ka temmale waene luggu
 kätte. Kawa olli temma ühhe liina kaupmehhega
 kõhnut kainud, ja kui temma peäle sai süüd mois-
 tetud, ja temmal ei olnud, misga piddi maksma,
 siis müdi aukcioni peäl temma kõrts ja keik honed,
 ja mis muud temmal olli. Rebbasel siis polnud
 muud nou wõtta, kui liina miina tõmehheks.

Ka Karroga olli waene luggu; ta piddi kõrtsi
 kauba aiast mahhajatma, ja ellas isse sajatades
 omma rahha koppikast ja põldudest. Ei jänud
 siis kõrtsusid ennamaks kui se üks kirriko liggidale.

Mõnned wannad rahwas wangutasid Pead ja
 õhkasid: „Mis waest aega olleme meie nähha sa-
 nud! Müüd woib nähha et mailma ots ja wiim-

ne pääw jubba tullemas. Ennemuiste ellasid siin kolm kõrtsmikko priiskeste ja hästi kül; polle nüüd enam kui üks ainus. Eks se olle häbbiks Kuldorro rahwale?"

Agga Rein kostis: „Oh, ei mitte, armad rahwas! Polle se häbbiks, waid on auuks. Nüüd lodan, et asfi saab keikpiddi heaks minnema. Minna ollen kaugel maal käinud ja mitto kulla näinud Saksamaal ja Prantsusse maal. Sedda enam kõrtsusid, sedda suremat waesust. Agga kus kullas polnud enam kui üks kõrts tekäiate heaks, seal olli rahwal hästi joudo. Ei panne ka mitto kõrtsmikko asjata isse kuiud ukse peäle ehk seina külge, keik püüdwad kiskuda ennese pole. Mõnnel on loukoer, ehk karro, ehk rebbane, ehk kotkas ehk kül, mis keik werre püüdjad. Teisel on kullatud rist, agga kulda püab ennesele, risti panneb lakkuja selga, kes wimaks häddaga lähhab hukka.“

Olli Rein sedda rätinud, siis piddid ka wannad rahwas isse sedda töeks tunnistama ja ütlesid: „Jah, õige kül! Se on selge tõdde!“ Kui Karro sedda kuulda sai, mis Rein kõrtsudest olli rätinud, siis kippus ta wiha pärrast lõhkema. Agga Rein hoidis temma eest kõrwale.

Seitsmesteißkümnes luggeminne.

Pitkne langeb firriko peäle. Wanna õpetaja surreb. Mäekõrts põlleb ärra.

Sel aial tousis südda õsel kange mürristas minne ja walgo löminne. Taewas seisib aina

tulle legis; ja koue mürristamissest kárrisesid ja firrifesid seinad ja aknad. Korruga langes pitkne hirmsa kárgastamisega firriko torni peále. Rahwas kárgasid maast ülles ja jooksid kartust táis oue. Agga Jummal olli aitnud et firrif jái seisma, sest pitkne olli kúlm ja ei lõhkund muud kuid úhhe torni pida. Agga wanna õppetaja, kes olli allavodis maas, ehmatas se hirmsa kárgastamispe párrast ja heitis hinge. Jummal korjas tedda árra.

Jubba keif rahwas ollid jálle heitnud maggama, et mürristaminne olli lõpnud árra; korruga ueste neid aeti ülles. Swahhid kússendasid, puhhusid sarwega ja löid kárristest, sest máekõrts olli hakkand põllema. Mürristamispe aial jooksis Karro keige omma perrega oue ja peerg jái palkide wahhele põllema. Pero tungel kúkkus koondla peále ja sest hakkas tulli sáangi hólgedesse — ja jubba káttuksesse! Rahwas jooksid kótko; agga kas aitasid? Nemmad seisid ja kússisid: „Kelle káest tulli peásis lahti?“ Karro isse kárgas eddasi taggasi, puhherdas ja murdis kássi ja karjus: „Se on kurrati Kaie sú. Kartusse párrast temma mürristamispe aial ei heitnud maggama, waid lobbises teistega. Wissist játtis ta peergo seiná wahhele põllema!“ Ollid rahwas sedda kuulnud, siis pöörsid wanna Kaie otsina, ja kui tedda ollid leidnud, siis aiasid tedda úlle wálja metsa, et temma ei peaks tuld kúlla honette peále weddama. Halpide ábbausso járrel piddi tulli selle járrete jooksuma, kelle káest ta wáljatulnud. Rein olli esfinenne wet weddamas. Se nurgapeálse kambriisse, kus Karro surem warra seisid, káskis Rein aknast wet aiada sísse; siis húpapas isse mõnne wáleda poisiga aknast sísse ja kandis wálja: ridid, kástid, riisto ja ka rahha laeka. Nüüd káskis mu ho-

nette peäle wet wallada, et tulli ei peaks emale seggima; ka lautadest tõi temma weiksed ja hobbo-
sed wälja, ja panni enne lomade filmad märja
nartsoga finni, et nemmad ei piddand tulle walget
kardtma. Nenda sai siis Jummala abbiga tulli
keeldud teiste perrede peält, et kül kange tuul ei
kainud mitte Kaie järrele, waid kulla peäle.

Wanna Karro olli siitsadiß Reino wiwhamees,
agga nüüd sai ta temma sõbraks ja tännas tuh-
hatford, et temma olli aitnud ja suremat kahjo ja
õnnetust keelnud temma peält; sest polleks Rein
olnud juhhatamas ja keik targo teggemas, uhke
Karro olleks waeseks sandiks sanud; nüüd jäi
temmale õmmeti rohkemalt poolt warrandust. —
Agga se sõbrus ei kestnud kauaks.

Rahhetskateistkümnes luggeminne.

Uus õppetaja tulles Kuldorgo.

Ei mitte kaua aega pärast wanna õppetaja
surma seati noort õppetajat kirriko peäle. Tem-
ma nimmi olli Node, ja temma wannus 25 aast-
tat. Kolm pühhapäwa olli temma jutlust teinud,
siis juttustasid rahwas kõrtsus: „Ei se kólba meile!
Eks siis Kunstorium ei woinud wannemat ja tar-
gemat õppetajat meile sata? Mis ostab ehk teab
nisuggune poisike?“ — Teised rälisid: „Meie uel
õppetajal on uut usko; ei temma õppeta selget
Jummala sanna: Temma rägib kui meie sug-
gune. Jggamees moistab temma sanna, ja keige-
wähhengi laps. Egga meie polle ennam lapsed?“

Wannal herral ollid süggawad sannad; se juttus-
tas ennam põrgust kui taewast, ennam kurratist
kui Jummalast; ja kui temma meid nomis ehk
trööstis, siis wabbisesid ja wärrisesid keik rahwas,
ja piddasid temma sanno meles kõrtsoni!" —

Teised räkisid: „Kui meie wanna õppetaja
omma terwisse eas kantsli peäl seisis, waat se
olli mees kui tammepu, suur ja jämme; agga se
noor on ni wäetikenne kui kasse wõsso. Oh!
wannal herral olli härja heäl; ollid kirriko aknad
lahsti, siis kuulsid tedda karjatsedgi wälja peäl.
Se uus rägib kui toas, ükspäinis kes kirrikus on,
kuulwad temma heält." — Nenda räkisid rahwas
uest õppetajast; ommeti ei räkitud mitte keik sed-
dawisi.

Mõnni moistlik inimenne tundis kül ärra, et
Kode olli wagga ja aus õppetaja, ja, et kül alles
noor, süski Jummalala mele järrel. Temma olli
lahke ja helde; isse hästi õppetud ja ilma uhkus-
seta, et keik piddid tedda auustama, kes Jumma-
lat kartsid. Ei temma sõimand egga wihhastelle-
nud, waid olli tassane ja pitkalinne wihhale; ag-
ga kui temma keddagi nomis, siis se olli armas-
tusse heäle ja sannadega, ja tassast wisi satis
temma eksind lamba jälle õige tele.

Ni pea kui temma olli joudnud asfuda Kuld-
orgo, käis temma keik perred ja suitsud läbbi, et
saaks tutwaks keige kihhelkonna rahwaga. Ka
pärrest sedda läks temma pea selle, pea teise mai-
asse. Se olli wägga keige rahwa mele järrel.
Keikile andis temma head nou; temma jahhutas
kurwade meelt; nomis kergemelelissi; ligutas us-
mata rahwa süddant; ja leppitas wihhamehhi-
teine teisega ärra. Meie Issanda Jesusse Kris-
tusse kombel ei põlgnud temma mitte waesi; ka

Kuulsaid pattusi püdis temma kurjast kánata Jum-
mala pole.

Ja pühhapáirvõil, kui temma tõstis heált jut-
lust teggema, kúl siis said keikide süddamed immes
liffult ligutud. Iggamees piddi arvama, et õp-
petaja rákis úkspáinis temmaga; iggamees kulis
omma ennese süddame luggust kónnelewad, et
nimmetati temma wiggadusfed ja pattud, ja kust
need hakkanud; kuida temma Jummalast olli tagga-
nend árra, ja kuida temma jálle piddi úmberpóor-
ma omma taewase Jõsa pole. Allati seádis tem-
ma omma koggodusse silma ette, kuida Jesus olli
kõndinud meile jálgi jättes ja kuida waggad, ust-
liffud ollid tõtnud temma járrele, — et siis ka
nemmad piddid waggaste ja ausaste ellama. Keik
kuuljad hakkasid mõtlema omma ennese süddame
luggu peále, ja unnustasid pea õppetaja norust,
(temma kõrrendust,) ja maddalat heált. Sest tem-
ma rákis Jummalat sanno; need tullid temma
süddamest ja láksid nende süddamesse.

Õppetaja tuli ka kulla kóli watama. Kúl
olli se jo wágga temmale rõmuks, et keik olli puh-
has ja wiisi párrast. Agga kui Rein heitis põl-
weli mahha, ja keik lapsed temmaga, et wõttaksid
Jummalat palluda, siis langes ka temma põlwe-
li mahha ja kummardas Jummalat, silmad wet táis.
Subba Rein olli lõppetanud omma palwet tegge-
mast, agga temma jái weel põlwe-
li mahha, tõstis káed taewa pole ja lugges: „Taewane Jõsa, kule
ka minno pallumist ja õhkamist! Omma armoga
kaitse need lapsokessed ilma wiggata, et nemmad
ellades Sinnust ei lahku! Olle Sa nendega ka
siis, kui nende õhto aeg jouab kátte ning Sinna
neid kutsud sest kiusatusse ilmast omma Jõsa sül-
lesse. Seál, õh hallastaja, anna ka mulle andeks

minno pattud Jeesusse Kristusse pärrast, et ka minna woiksin kumardada Sinno pühha palle ette ühtlase nendega, kui ärraselletud inglidega, ning et seal ükski meitest ei olleks kaddunud! Önnista ka nende lapsokeste õppetajat; önnista temma sannad ja temma tööd, et temma allati olleks wäggero Sinno wäe läbbi kaswatama Sinno riki Ma peäl!”

Olli temma sedda luggenud, toufis temma ütles ja ütles laste wasto: „Armad lapsokessed! palluge Jummalat saggedaste sesamma teie koli õppetaja pärrast, et Jummal tedda kaitseks ja hoiaks; ilma temmata olleksite teie üsna wäesed lapsed; sest se aus mees on töeste teile isfaks.“ — Reid ja teisi armastusse sanno räkis õppetaja; agga lapsed keif ikkitasid wägga, ning auustasid ja armastasid omma koolmeistrit weel paljo ennam kui enne, et mõtlesid se peäle kui pea ka temma woib surra ärra. Mitto neist löiwad ueste käd risti, tõstsid nuttes filmad tae wa pole ja luggesid isseenneses; agga wee pissarad langesid rohkeste nende filmist.

Olli hommikust koli piddamine lõppetud, siis astus õppetaja Reino jure, ja hakkas temma ümber kaela ja ütles: „Oh sa wagga ja aus mees! Sinna külwad semet, mis iggawesseks elluks saa kordse wilja saab kandma. Öppeta ka mind sedda teed káima, ja nisuggust tööd teggema; sest Sinna olled jo paljo tööd teinud, agga minna wast hakkas teggema. Ja kui minnule kord peaks pудо tullemas usso julgusses ja rõmust, siis tahhan ma seie tulla, ja istuda mahha nende lapsokeste kõrwa, ja tahhan olla kui nemmadki lootmas, usmas ja armastamas, — ja sinno wahhas meel peab ka mind kinnitama jälle!”

Waat se olli kulla lastele öiete suur Pühha. Jo ennegi ollid nemmad Reinut ja Eltsset armastanud; agga, et nüüd ollid näinud kuida õppetaja isse neid auustas süddamest, siis kaswis nende armastus weel paljo suremaks.

Polnud Rode weelgi pole aasta aega Kuldorgus, ja wata, jubba olli iggamehhele sõbraks ja nou andjaks. Ukspäinist temmalt sadi parrast nou ja selget jahhutamist. Murrelissi ja kurwaid rõmustas temma.

Waestele teggi temma paljo head, ja waesed ei teadnud iggakord issegi, kust se neile tulli. Ra haigid kais temma watamas. Temma andis mitte haigusse wasto arstimisse rohto, ni kui oskas. Agga mis rasked haigussest ollid, nende parrast fundis temma õppind tohtri abbi noudma. Nenda olli temma omma koggodussele arstiks hinge ja ihho heaks.

Seddawisi kelis temma pissut hawal rahwa abbausko. Ei rahwas ennam jooksnud targade jure, solapuhhujatte ja wanna ämmade ja noidade jure; ei kippunud ennam hiettest egga woõraist kirrikuttest noidusse wisil abbi otsima, ei pandud ennam rätikuid kirriko kella kerra ümber, ei antud küünlaid woõra kirrikusse, egga tehtud muud nisuggust rummalust, et saaks ihho hädda keeldud. Gest Rode ei wõtnud makso omma abbi saatmisse eest, ja aitis ommeti paljo parreminne kui need tühjad abbid.

Rummalamad essiotsa kül ei wõtnud mitte temma õppetusse järrel tehha, waid noudsid, kui se neile antud rohhi silmapilgul ei saatnud abbi, keiksuggu rohto katsuda, mis rahwas — oskamata rahwas õppetaja kais tihti neid watamas ja leidis pea, mis olli sündinud ja hau-

gutas neid. Sellepärast hakkasid teie tedda kartma, et temma teadis teie ja tundis ärra mis olli tehtud temma õppetust wasto; ja kui näggid, et temma õppetus olli hea ja õige, siis jätsid nemsomad rummalust ja kuulsid temma sanna.

Mitto muud asja teadis temma ka weel ärra, mis ei arwatud tedda teadwad. Temma ostas messilaste eest murret kanda, kui ei ükski mu; kuidas tulles kahjo teelda nende peält, kuidas teige parremat toito neile murretseda, kui metsast polle leida ühtegi. Kül olli mõningal Kuldorro perremehhel ennegi jo liinopuid, agga nemsomad ei hoidnud neid õiete; talwel sai mitto perret otsa; suwewel läks mitto perret metsa; süggise sõid hired kārjesid, ehk rahn liinokessi. Agga Rode õppetas teie kahjo telama ärra. Waewastele perrerahwale kinkis temma omma liinopudest, ja ei noudnud muud nende kääst, kui essimesse perre, tedda andis muile, kellel weel ei olnud liinopuid. Kuldorrg sai aega mõda messi orruks. Sedda wahha ja maggusat, mis siis widi liina, ja mis rahha todi taggasi! Waat need ollid kārjad, kellele polnud tarwis kārjamaid otsida, kes ei tarwitunud kääst toito, waid lendasid omma weike tibadega mõda metsa ja nurme, kārjasid toito ennestele ja kandsid omma perremehhele selget kulda kofko. Agga maia järrele olli wimaks liinooaed, ja Kuldorro met olli kül paljo, agga peti siiski kalliks, sest kuski pool ei ostand rahwas liinopuid nenda hoida, kuidas Rode olli õppetanud.

Ka kirrikus püdis uus õppetaja mõnda uut seadust teha. Agga se olli paljo wastasem weel. Isssearranis olli laulminne kirrikus wägga waene. Ei ostanud rahwas laulo wisid ja siiski laulis

iggamees. Mitto karjusid ja kissendasid ello poolt et kuuljatte kõrwad teggid haiaet.

Rein olli jo sagedaste rākinud sest moistmata karjumisest, agga se olli keif ilmaaego; wannad rahwas ei wōtnud tedda kuulda. Noort rahwast ja lapsi ōppetas temma kŭl selgeste ja wisi pārrast laulma, et iggamehhel olli armas kuulda; agga rummalad rākisid süski: Se kōlbab kŭl kōli kōhta, agga ei mitte kirrikusse — ja karjusid peāle kui ennegi. Sepārrast ei olnud sest suurt kasso, et Reino kōli lapsed kirrikus laulsid selgeste ja diete; ikka rummalad rikkusid kissendades wisid ārra, ja kelasid ka teisi Jummalat süddamest tenimast.

Kord rākis ōppetaja Reinoga: „Paulminne kirrikus lähhāks meile hōpis parremaks, kui meil olleks errelaid. Agga need makswad paljo rahha; wāhhemalt 500 rubla hōbbe rahhaga neid ei tahha sada, ja kust sedda wōtta? Agga katsugem ikka seks rahha korjada; kŭl Jummal aitab ja ōnnistab meie pūūdmissē! Zeil en paljo tutwaid ja sōbro, ja mul ka. Katsugem errelatte tarwis rahha palluda ja korjada; kŭl meie tallorahwas andwad omma poolt ka suggu.“ — „Zah! kostis Rein, minna tahhan katsuda rahha korjada ja lubban isse ilma maksota errelad māngida ja ka ossawaid poisi se peāle wālja ōppetada.“ — ōppetaja tānnas ja andis Reinule kāt ja ütles: „Kŭl se saab korda minnema, ja Jummal aitab!“ —

Zeisel pūhhapāwal se jārrel teggi Rode jutlust ja rākis wisi laulmissēst, et se olnud sütsadik waene. Errelaid olleksid sepārrast wāgga tarwis, ja au wāārt Rein lubbanud ilma maksota errelad māngida. ōppetaja maenitsēs süs weel kogodusse liikmed, et peaksid omma poolt suggu noude

ma kõrwa ja lubbas teisel päwal koolmeistriga maiast maiasse läbbi miina ja kirja paäna, paljo iggaüks wöttab tootada.

Esmaspäaw hommiko hakkasid õppetaja ja koolmeister, suur ramat kaenla al, lubbatud teed kái ma. Esite läksid moistlikko perremeeeste jure; ei seäl polnud tarwis paljo ráfida ja palluda, sest need ollid need 32 kullasaatja sõbrad. Mõnni andis 2 rubla ehk rohke ma; teine lubbas kaks wákka, ehk ka tündri rukkit, ja keik sai kirja pandud. Ka sullased tõiwad hea melega omma ossa; lestnaesed ja tüdrukud tõiwad kindaid ehk sukke, kuida kellegi joud andis; lapsed isségi tungisid peäle, andsid wannematte káele suud ja tõiwad koppika wisil kuida kellegi olli anda. —

Mõnnes perres neid ei woetud mitte ni lahkeste wasto. Mõnningane nurrises, et õppetaja waerab rahwast. Siitsadik saime korda ilma nisugguse tühja asjata; meie wannemad ellasid ilma errelatta, mis meil siis neid tarwis on? Kallis aeg ilma peäl, maksud muidogi sured, ja nüüd siis peame weel errelatte tarwis andma!" — Õppetaja wastas: Lapsokessed! Eks teie ei tea, mis pühha kirri ütleb: „Andke Jummalale, mis Jummalale kohhus on.“ Jummal ei noua suurt teie káest; arwaste kord peate teie Temmale middagi taggasi andma; ja se ei olle ial Temma, waid allati teie enneste heaks. Sepárrast, mis teie annate Jummalale, sedda annate teie ennestele. Ei meie ei tahha neid laita, kes enne meid on ellanud; agga nende lapsed peawad ikka tagga targemaks minnema. Ni tahhab Jummal! Meie esst wannemad ollid pagganad ja kummardasid ábbajummalaid, — nemmad ellasid metsas, metsellajatte wisil; tahhate teie ka nisuggusiks jáda?

Meie lapsed ja laste lapsed sawad jälle meitest targemaks minnema; agga kui meie kirrikuttes eh hitama errelaid, siis nemmad õnnistawad meid. Ommeti ei tahha meie teid mitte wäggise sundida andma; kui teie ei tahha hea melega anda, siis hakkame jälle minnema. Agga minna pean tän nades kirrikus nende nimmed nimmetama, kes an nud, ja paljo nemmad andsid. Tulge, armas koolmeister, hakkame minnema!" — „Noh, noh! kannatage weel pissut, aus õppetaja!" räkis siis ausama wiisiga nurriseja tallomees; „on teised an nud, siis tahhame meie ka anda. Nüüd kül polle meil middagi anda; agga pange rubla kirja, kül meie maksame süggise." — Nenda ei jänud wi maks ükski andmata; ja tallitaja, Karro, et ta kül tullekähjo läbbi olli waesemaks sanud, andis 5 rubla. Sedda wiisi korjati jo sadda rubla; kindaid ja sukke müdi 10 rubla hinda; õppetaja andis isse ka 20 rubla ja Rein 10 rubla, — wata 140 rubla hõbbe rahha kous. Liinast ja ümberkaudo korjati peäle 100 rubla hõbbe rahha. Elts jälle piddas öiete fallaja isse nou. Temma kutsus teige õsawamad kulla-tüdrukud kofko, kes temmast keit suggu peent õmblust ollid õppinud. Nüüd jäg gas temma iggaühhele isse kenna tükki kätte ja juhhatas neid tö peäle. Wõnne nädjala pärrast olli 44 kennaste õmmeldud ride tükki walmis, mis liina saksad himmustawad. Elts läks isse liina ja tutwa sakste jure, kellele ta näitis omma illus sad asjad, ja pallus, kas woiks neid liso al müa kirriko errelatte tarwis. Waat se olli sakste mele järrel, ja üks aus herra lubbas sedda toimetada. Rahhe ku pärrast sai Elts selle herra käest kirja, ja sannumed, et nende asjade eest sanud pool teist sadda rubla. Nüüd wast räkis Elts sedda rõmo

luggu Reinule, Rein jälle õppetajale. Zummal olli siitsadiß aitnud, ja et olli lota weel mõninga poolt abbi sada, siis tehti errelseppaga kaup 500 rubla peäle; — ja aasta parrast ollid errelad walmis, ja kirrikusse pandud seisma. Nüüd said errelad pühhitsetud. Kirrik olli tungi täis, et ka maialt rahwas olli tulnud kuulma ja watama. Selle rõmo parrast andsid mitto Kuldorro rahwast ja ka woogradgi weel hea hulga rahha, et saaks sedda makstud ärra, mis weel olli wõlgo jänud.

Kes nüüd juhtub pühhapäiwil Kuldorgo tullema, ehk seält läbbi käima, se lähhab kirriko ja südda rõmustab errelad ja rahwa wisaka laulo kuuldes ja Zummala sanna tähhele pañnes süggawamine kui enne woimaliße olli, kui alles sandiste lauldi.

Wimaks sai keik errelatte rahha tassitud ärra ja jäid weel 50 rubla järrele. Kuhho neid pañna? Rein pallus õppetajat neid kulla koli heaks kinkida. Sai se nenda tehtud, siis ostis Rein häid jutto ja õppetusse ramatuid, kolis luggeda ja ka rahwa kätte laenada. Kes neid himmustas, se pididi panti andma, ja kui temma ramato jälle tõi taggasi, siis maksis temma näddala peält 5 koppikat. Kes ramato olli kautanud, ehk rikkunud, et olli mustaks tehtud, ehk lehtä olli katki kistud, se pididi uut jälle ostma. Mõga mõda korjati nenda jälle rahha teisi ramatuid osta ehk wanno ueste pokida.

Nüüd lugges mitto maiawannem pühhade õhto polikul omma perrele head õppetust ramatudest, ja keigil olli rõmuks sedda kuulda. Talwe aegus pandi õhto pole poisi luggema ja tüdrukud kehrasid ja kuulsid mis loeti. Siis juttustasid aina neist luggudest, mis nemmad ramatudest ollid luggenud,

ja wahhelt jälle laulsid tüdrukud mõnne kenna laulo salmi, mis nemmad ollid pähhä õppinud, ja kelle wisi Elts neile olli õppetanud.

Ühheksateistkümnnes luggeminne.

Mis naabrid räkivad Kuldorro rahwast.

Naabri küllarahwas ja ka liina rahwas räkisid paljo Kuldorro rahwast. Enne sedda ollid nemmad teätud näljatsed ja jomakoerad, hilpharrakad ja raiskajad, kes wõtsid wõlgo agga ei maksnud wõllad ärra, kellele ükski ennam ei tahtnud koppikatti uskuda. Agga nüüd panni iggamees sedda immeks, et Kuldorgus ei nähtud ennam wae sust mitte kui enne. Ello toad ollid puhtad; ka teed ja oue kohhad ja aiad ollid puhhastud ja hästi petud. Warra hommikul ollid rahwas omma tö jures; seäl weti sõnnikut põllule; seäl laus tati laiale; seäl künsti sisse jo; seäl kikkuti, ehk kuida aeg andis tööd tehha; agga töta ei seisnud paljo. Rõmoga teggid nemmad tööd, ja tö olli nende kae järrele. Kuldorg läks hopis illusamaks teistest ja ka rikkaišt külladest. Kui ümberkaudo tarwitati tõrahwast, siis armastati nüüd Kuldorrolissi ennam kui teisi. Kui liina rahwas läksid turrult middagi ostma, siis püüdsid ikka Kuldorronaeste kääst osta, kes käisid puhtais, walgis ridis, ja tullid pestud kätte ja silmadega. Sellepärrast armastasid liina rahwas wägga nende kääst osta pima ja woid, ja kedowilja, ja lehrust ja muud kaupa.

Kül teadis iggamees, et Kuldorro rahwas olid waesed; agga et nemmad nüüd maksid ausaste wõllad ärra, siis aitasid neid liina saaksad hea melega, kui kellelgi pudo olli.

Arwati ja juttustati mõnda neist. Küllab neil on aus õppetaja ja moistlik koolmeister; agga siiski rahwas ei woinud moista ärra, mis se keif neid seie järje pididi aitama. Teistel koggodustel olli ka au wäärt õppetajaid ja häid koolmeistrid, egga need ommeti ei jowa keif tehha! — Umberkaudused küllarahwas ütlesid otsekohhe: „Ei seäl olle õiget luggu!“ Peäle sedda ollid nemmad ka Reinust kuulda sanud, kui oskaks temma kulda tehha ja õppetanud sedda teisiigi küllas. Pilgati ja sõimati sepärrast Kuldorrolisssi et oskasiid kulda tehha.

Kül olli immetš pañna, et Kuldorro rahwas tõiwad mõnda turrule, kellest ei woinud ükski arwata, kust se nende kätte olli sanud. Nende puwiljad, ja kedo-wiljad, nende linnad ja kannepid, keif olli, et polnud päremat ei kuski pool. Ka lapsed kandsid liina ja müsid keifsuggu illusaid lillesid. Neil olli paljo ennam sulla met, ja kärje met ja wahha müa, kui keigil muil ühtekokko, kes liinopu-wilja müsid liinas, ja se tulli sest, et liinopuid piddasiid paljo ja kandsid hoolt. Agga kust nemmad ni paljo pima ja koort, woid ja juusto faitwad? Iggamees teadis, et Kuldorro perre meestel polnud ennamiste rohkemalt kui kolm ja nelli lehma, ja ommeti olli ni paljo pima müa ja woid!

Pu ouno ja kirsii marjo olli neil keige kallimat suggu. Rein olli isse hea aednik; liinnast pallus temma kewwadel hea ja södawa ouna suggu olso-kessi ja potis neid omma ouna pude peäle ja ka

teistele, õppetas ka moistlikkuid poisa nenda tegema. Nüüd püdis igga perremees omma aeda ka ni kenna suggu sada. Mõnni tõi mets ounapuid omma aeda, teised külwasid puid, ja istutasid ümber ja potisid parremat suggu oksokessi peäle. Wimaiks ollid keik ka aednikud, ja iggaühhel ollid illusad ounad, ja paljo ounapuud. Reins õppetus aitis siis putwilja ja kedowilja, linno ja kannepid hästi harrida, ja sedda joudis rahwas ennesele weel selletada ärra, agga pimaga ommeti ei olnud mitte õige luggu! Mitmel ümberkaudusel perremehhel olli 8 ja 10 lehma, ja polnud neil sedda kasso, mis Kuldorgus olli kolmest ja neljast. — Ennemuiste ollid neilgi rohkesmalt lehmi, agga pissut kasso. Igga talwel tõseti lehmi, ja kewwade langesid perre peäle kas kaks, kas kolm, sest igga aasta olli toidussest (sõmaaiast) pudo. Lahjad ja näljatsed lehmad tõiwad waesi wassikaid. Weiksed kaswid ikka wähhemad; lehmad ei annud talwel pima ühtegi; ja ei sanud enne Jani päwa mitte täie pima; agga kili jooksmisse aial seisid poled päwad sõmata laudas, ja piim jäi jälle taggasi. Rein õppetas omma sõbro: „Paljo weiksid piddama ei sada mitte kasso; agga hästi petud lojuksed saatwad suurt kasso! Ühhest heast lehmast tulleb ennam pima kui kolmest waesest; ühhest hästi petud lomast saab parremat ja rohkemat sõnnikut, kui neljast ärraluitund lomast. Püüdke ennestele wassikaid heast lehma soust (suggust lehmist), ja kaswatage nisugusi. Agga süggise müge pool ommast waesest karjast ärra, ja mis siis teile järrele jääb, sedda pidage ja söötke sure holega ja hästi. Rahwa fanna on õige kül, mis ütleb: kanna munneb nokkast; lehm lüpsab suust! Ka suwwisel aial ja kui

päwad on pallawad, peab weiksid hoitama kesse hommikust pärrast louneni willus lautas ja hästi antama ette wärsket roheto ja ikka jälle uut wet."

— Mõnningad wastasid: „Se olleks kül wägga hea; agga kust peaks teige kibbedama tõ aial mahti sama roheto niitmesses, ja kust woiks igga päaw ni paljo roheto sada? Egga meie ommeti heinamaid ei woi raiskada?" — Rein wastas:

„Ni paljo aega, et nelja lehmale woib roheto nita, kül ikka saab leitud. Agga et saaks roheto, peab iggamees kessa wäljale härjapäid teggema ehk kurre-herneid; ka koplikesse heinamale, et saab kaksford nita, ja kolmford kui warra kewwadel saab suggu sõnnikut peäle. Sedda wähhema lome on, sedda parreminne neid sünnib ülle talwe piddada. Ei siis olle sömaaiast pudo. Siis sünnib ka rohema põhko alla päina, ja igga nädaldas furd soolwet anda, ja riista lopputes wet, aioti ka suggu jahho, ja pakkase külma aial soja wega. Kat suge nenda ja teie lehmad sawad ikka ollema täies lihhas ja illusad ja rohke pimaga; head sured wassikad peab teile ka kaswama."

Mõnningad wõtsid Reino nou kuulda; teised jälle ei raatfinud mitte karja wähhendada. Agga kui nemmad pärrast tundsid, et moistlikkud perremehhed saiwad kahhe lüpsi lehma peält ennam pima, kui nemmad isse nelja peält, siis wõtsid nemmadgi nenda tehha; ja ellades nemmad ei kahhetsenud sedda, et ollid Reino sanna kuulnud.

Kahhekümnes luggeminne.

Uus walla Tallitaja ja mäeförtsmik Karro.

Ennä mis immet Rein teeb! räkisid Kuldorrolissed, kui temma middagi uut olli leidnud ja saatnud (tillale) jone peäle. Ja se on tössi, keif läks temmale hästi korda, sest temma teggi keif moistlikkult ja aega möda.

Kül olleks mõnningane mõtlenud, et koolmeistril ja temma ausal Eltsel peaks paljo murret ja waewa ollema lissatud. Ugga ei olnud nenda. Temma teadis keif nenda seada, et teised piddid tedda aitama. Kolis polnud temmal enam paljo tööd; sest temma olli waeste laste seast ühhe, Jaan Kasf nimmega, selle au ammeti peäle õppetanud ja kaswatanud. Jaan olli wägga Reino mele järrele, sest temma olli keif õppetust hästi tähhele pannud, nenda et saggedaste piddas koli Reino assemel. Lapsed armastasid ka Janit wägga, sest temma olli lahke ja helde, ja teggi neile õppimist paljo hõlpsamaks. Kui Rein sedda tundis, siis jättis temma koli piddamist julgeste Jani hõleks, ja läks isse omma asjo aiama wäljale ehk aeda, ja temma südda sai rõõmsaks, kui näggi et keif asjad küllas hakkasid parreminne kaima.

Ja ärra üttele, se olli töeste immeteks panna, et ka neid, kes siit sadik ollid waesed rougad, nähti wähhä hawalt wõllad makswad ärra, ja et ka nende maiad ja honed läksid näggusamaks. Ugga nähti ka et teised maiarahwas, kes ilka wõtsid

wanna wisi järrele ellada, jäitwad waeseks, et nende laiskusstega keik läks hukka, ja nemmad raiskasid paljo omma nurjatuma lakkumisstega ja laar dimängimisstega. — Agga need 32 söbra jäitwad kindlaks ja ollid keikile õppetusseks kui middagi uut seāti. Wimaks ommeti õppisid ka teised neist parremat wisi. Jõseärranis sai nende poiste läbbi, kes ollid Reino pühhapäwa kolis káinud, ja nende tüdrukutte läbbi, kes ollid Eltse õppetud, moistlikum ellamine ja paljo õnne todud nende wannematte maiadesse. Siiski jäitwad mõnningad kulla rahwas omma endist moistmata wisi piddama. Nende seltsist olli ka mäefõrtsmit Karro. Süddame tiggedusses panni temma igga ue seädusse wasto. Allati temma põhjas ue seäduste seädjaid ja küssendas, et wanna Kristi usk peab nenda hukka minnema; ja sellepárrast püdis temma rahwast jälle sata taggasi wanna te peäle. Õppetajal olli paljo waewa temma wihha waigistada ja mõnda rummalat nou keelda árra. — Suhtus weel, et Karro teine abbimees orrofõrtsmit Rebbane piddi kullast árraminnema liina eliamist katsuma, et mitme rio ja wõlla párrast olli kohto káimist olnud, ja ei jõudnud ennam omma kohta peäle jada. Nüüd surri ka teine abbimees árra. Sepárrast tuli usi kohtomehhi wallitseda ja üllema kohto ette seáda neid kinnitáda. Rahwa keskis olli kaks seltsi. Näljatsed tahtsid kohtomehhi omma petlikkuisst söbradest ja wõllausfujatsest; agga kes õiged, püüdisid teisiti. Seált tousfis rido ja taplemist! Mõnningad láksid õppetaja jure nou küssima. Se wastas ja rákis:

„Minna pannen sedda wágga immeks, et ükski ei mõtle se ausa mehhe peále, kes teile jo paljo head teinud, kes isse tóteggio, moistlik ja wagga

maiamees. Minna rāgin Reinust, teie koolmeis-
trist. Kui teie tedda wallitsete, wata se on se õi-
ge mees. Ei olle temma kũl mitte sesuggune, kes
mailma au pũab; agga otse sellepārrast peate teie
tedda paljo ennam auustama. Gest, kes kuigi-
piddi pũudwad mailma au, neil on saggedaste isse
karwalad noud ja mõtted. Nemma on uhked
ja surelised, ja ei otsi mitte walla kasso, waid
omma kasso."

Weel rākis temma: „Se on kũl hea kui jous-
kas mees saab tallitajaks; agga joud ũksi ei te
weel mitte kõblikkus nisugguse ammetile, waid
kui kegi on õige mees ja ei mitte roppo kasso
pũudja. Hādda selle koggodussele, kes nisuggust
wõttab kohtomehheks wallitseda, kellega keigil wõl-
go on! Nisuggusele antakse woimust kätte omma
ennese asjades kōhhut moista, ja rahwas sawad
omma ruminalusse lābbi temma orjaks. Wallit-
sege nisuggust meest, kedda rikkad ja waesed auus-
tawad. Ferrase melega mees teeb paljo; agga
wagga sũddamega mees weel paljo ennam! Sel-
lepārrast kũsige essite: ons temma õige, selge ja
wagga mees? Se jārrel wast kulage: Ons tem-
mal ka tarkust kũllalt? Ons temmal ũhhegi rikka-
ga suurt wõlgo? Walla tallitaja ei pea mitte
rikka mehhe orri ollema; muido ei olle mitte tem-
ma, waid temma rikkas wõllausfujaja tallitajaks."

„Nisuggust au wāart meest woite teie pea lei-
da. Tunnistage: kelle holeks omma sõbrade ja
tutwatte seast tahhaksite teie omma surma tunnil
anda omma warra, omma lesse, ommad lapsed?
Kes se on, kellest teie ussute, et temma keige par-
reminne wõttaks hoolt kanda teie jārrelejānud om-
makste eest? Noh, nisuggust seādke omma tallita-
jaks! — Ehk kui teie peaksite kellegi jure sullaseks

minnema, kelle perremehhe jure tahhaksite keige enneminne miina? — Noh, nisuggust seädte omma tallitajaks!”

„Kui keif kohtoliikmed on selged ja waggad, siis keif saab hästi korda minnema. On üks nende seast terrane ja tarf, polle siis ennam tarwis. Ugga kolm terrast meest, kellel polle õiget egga wagga süddant, need ei kólba kuhhugi; nisugguste keskis touseb pea rido ja waeno, sest igauks tahhab targem olla teistest.”

„Kes on teie keskis keigeparrem lastewannem? armastaja ja ei mitte pehme; walli ja ei mitte kórwra süddamega? — Kes meie kúllas on keige parrem maiawannem, kelle jure sullased ja úmmardajad kippuksid, ja kedda keif auustawad? Kes on moistlik põllomees, kes keif teeb õiete ja õigel aial ja süiski ei te sest suurt jutto? Nisuggust wallitsege omma kúlla tallitajaks.”

Nenda rákis nende wasto moistlik õppetaja; keikide kátte joudsid nüüd teised ja táiemad arrud. Kui rahwas tullid kólko kaks uut kohtomeest wallitsema, siis tahtsid ennamiste keif, et ennam ei piddanud susannaga nimmetadama, kelle peale igauks arwanud; waid pabberi lehhekestega, kuhho peale iggamees woiks ilma kartusseta kirjotada, kedda temma sowib tallitajaks. Neid pabberi lehhekesti súndis úhhe korwi heita ja káega lúkkada seggaminne, et ei olnud teáda kes olli kirjotanud. Kúl Karro seisís wasto; ammo jo olli temma neid arwanud, kes temma ueks abbimehhiks piddid sama, ja nüüd púdis temma teáda sada, kes temma pole heitsid, kes mitte. Ommeti Karro nou ei láinud mitte korda, Nimmend kirjotati lehhekeste peale ja essimesseks abbimehheks walliti Reinut, ja teiseks temma áia, móldrit. Ugga mólder ei

wõtnud sedda au- ammetit mitte ennese peäle, et Rein olli temma wäimehheks, ja ütles: „Ei se kólba, et kaks liggi suggulast on ühhe kohto liik- meks.“ Sellepärast walliti temma assemele Mart Riig, kes olli täsfane, moistlik ja töteggia, õige mees.

Kui Karro näggi, mis sündis, siis heitis meelt ärra. Kül temma lotis weel: ehk Reingi ei tah- ha sedda ammetit ennese peäle wõtta. Tühja keik! Diein tännas rahwast, kes auustamisse ja armas- tamissegga uskusid sedda ammetit temma holeks ja pallus et wõttaksid Jaan Kaske koolmeistriks seä- da; ja tedda seäti seks.

Karro olli otsekui uimane ja läks wiyhane ja sengakas koio. Kaspi lükkas temma jallaga ärra, mis melitades tuli wasto; koera satis temma kep- piga hulludes ja wingudes ärra minnema, kui hüp- pas temma wasto; tüdrukõ söimas temma, et temma ei sanud warsti arro, kui temma küssis wi- na; ja naesegi silmad tahtis temma lõhki kiskuda, et olli ütelnud: Mart Riig on õiglane mees.

Esimenne luggeminne kolmatkümmand.

Rein saab walla täieks tallitajaks.

„Woi! woi!“ karjus Karro ja kiskus Pead: „mis luggu nüüd saab ollema? Rein on minnule abbimehheks seätud!“ Agga olli temma pihsut om- mad mõtted melitanud, siis ruttas joostes Reino jure, hakkas temma ümber kaela, sowis temmale palju õnne ja ütles: „Wõtkem nüüd teine teisega ellada kui wennad ja laddusad sõbrad!“

Se äkkiline sõprus ei olnud Koggoni Eltse mele järrel, ja kui Karro sai ärralainud, rääkis temma omma mehhe wasto: „Oh armas Rein, parrem olleks olnud, polleks sinna sedda tüllitsejat ammetit ennese peäle wõtnud! Kes tohhib Karrut uskuda? Temma saab sulle auko kaebama, et sinna langed sisse! Kulla Rein, hoia warjule kawwala pettise Karro eest!“

Rein andis omma armsa ja temma pärrast murrelisse naesele suud ja ütles: „Karro hambad kaddunud suust ärra, ja temma kappu küned on tõntsiks lainud, et ennam ei sa kistud; polle temma muud kui kartlik kas, kes puab melitada (libendada); küll minna murretsen temmale sugu kappade kohta.“

Kui kohhus esimest korda kotto sai, siis tahtsid Rein ja Riig kohta ramatust arro sada ja järrele katsuda, kuidas asjad ollid toimetud. Küll seal olli waene luggu. Paljo rahha olli maksetud, agga kirjast sedda polnud leida. Walla laekas olli tühhi ja muldne pearahha olli maksmata. Waeste laste rahha olli küll kirja pandud, agga polnud ennam ollemasgi. Keif rahha olli raisatud — kohta meestele palgaks, tekaimisiks ja trahwi maksmisiks; muist olli petja rahwa kätte laenatud ja ei saatnud kasso ühtegi. Koggodussel olli weel paljo wõlga Karroga, endise pearahha maksmisest. Paljuks iggamees aasta kohta olli maksnud, sedda polnud kirja pandudgi; paljo olli wälja maksetud, sedda leiti küll, agga sest ei sanud arro, kuhho sanud rahha. — Kulla järrel olli head metsa. Seal olli puid raiatud ja liina müdud; agga ükski ei teadnud mitto sülda olli müdud, egga mis hinda, egga kuhho rahha sanud. Üks ossa walla madest olli kochtomeeste nimme peale

sanud, agga krono rahhad weel ei olnud nende peält wäljamakstud. Sõa aial ollid walla wallitsejad liinast laenand 1000 rubla ja se peäle olli walla metsa pandud pandiks; agga weel polnud koppikat ärrataksitud. Kasfude assemel sai igga aasta 40 sülda puid liina widud, ja wõlg seisis allati ühhesuggune.

Nüüd süttis Reino wiha põllema ja temma räkis: „Mind walliti kohtomehheks, et pean õigust ja rahwa head noudma. Agga siin on asjad káinud teisiti! Se peab teiseks sama! Teie, wannad tallitajad, ei olle mitte hooft kannud omma rahwa eest, waid ollete neid risunud. Teie ollite seátud leskede abbiks ja waeste laste isfaks; agga teie ollete neid petnud, ja nende warra warrastanud. Waesed lapsed hulkuwad allasti, polnud neil järrelekalajat egga kaswatajat, egga leiba; ja teie ollete praßsinud nende warraga. Teie ollete se maddude suggu, kes huledega rákirwad õigust, agga süddames kandwad pettust. Kúl teie peate leikama, mis teie ollete kúlwunud, omma üllekohtotõ palka. Kõrkusse järrel tulleb waesus, hábbi ja nuhtlus aialikkult ja iggaweste!“

Wárriseminne ja jällestus kippus Karro peäle. Kúl ta püdis ennast wabbandada ja keif süüd lüüda teiste endiste tallitajatte peäle; wimaks heitis weel Reino jalge ette mahha ja pallus tedda nuttes: „Árra lüüka mind hukatusse sisse!“

Agga Rein kirjotas weel selsammal páwal surema kohtusse ja õordas keif. Keif kúlla kohtus árra; ükski polnud uskunud, et endised kohtomehhed ollid nisuggused koerad. Mõnningad nüüdki weel ei tahtnud uskuda ja nimmetasid Reinut teletandjaks, kes ilmasüta rahwast tahhab hukendada. Karro jooksis ühhest maiaist teise ja püdis

estseisjad, kes piddid tunnistama, et temma olleks ilmasüta. Agga temma wannad sõbrad wangu-
tasid Pead ja ei joudnud aidata. — Enne, kui
ükski olleks mõtlenud, joudsid järrelekulajad liinast
küllasse ja katsusid keif asjad läbbi. Nüüd ilmus
keif üllekohhus ja pettus. Karrut lükkati tallitaja
ammeti peält ärra, pandi rauda ja sadeti tuht-
honesse. Temma lomad, temma maiad ja keif
temma warra sai müdud, et saaks weel suggu sest
tasfutud, mis temmal wallaga wõlgo olli. Se
olli Karro lõppe ots! Sest wata: üllekohhus ei
seisa kottis; kõrkus toob karna ja uhkus weab
hukka!

Reinut seäti nüüd üllemaks tallitajaks ja Kar-
ro assemele walliti teist wagga meest.

Pühhapäaw pärrast sedda teggi õppetaja jut-
lust üllekohtusest maiapiddajast. Temma ütles ka:
„Kui lapsed on ülleannetumad, siis ei pea mitte
ükspäinist laste peäle kaebatama, waid ka wanne-
mattele süüd moistetama, et nemmad polle lapsed
kaswatanud Jummal karristusess ja Issanda
maenitsusess. Ja kus koggodusess siggib häbbi,
willetsus ja pat, seal on ka koggodusse wallitus-
set sest süüd. Agga Jummal tassub iggauhhele
temma õiget palka.“

Teine luggeminne kolmatkümmand.

Wõllad tulleb maksta.

Reinul olli palju teggemist ja murret. Ükski
ei teadnud, mis tedda nenda waewas. Pea jooks-
kis temma ümber põldude, pea metsa, pea liina.

Shto aial läks Elts küllast wälja temma wasto, ja räkis siis lord temmale: „Oh sa waene Rein, mo armas mees! Miks waewad sa enast ni wägga? Keige omma waewaga ei sada sinna ennesele muud kui melehaigust ja waeno!”

Rein kostis: „Rägita kü! Mailm tassub heateggiale kurjaga. Agga walla tallitaja peab allati püüdma, mis Jummal ees õige, ja mis temma kohhus on, egga tohhi mitte hoida mailma tänust, ei auust. Ja wata, armokenne! wimaiks tassub Jummal kätte hea tö palka ja nuhtleb keik kurja.”

Nenda räkis Rein, ja teggi allati, mis temma kohhus olli.

Kuldorro walla peäl olli weel sõa aiaast 1000 rubla hõbbe rahha wõlgo. Sedda wõlga kustutada püdis Rein diete ello poolt. Raua aega mõtles temma siina ja teina; wimaiks leidis head teed. Temma wõttis abbimeestega nou piddada, ja temma nou olli nende mele järrel.

Pühhapäaw pärrast louneks kutsus Rein perremehhed kofko ja räkis nende wasto: „Armad küllalissed ja wennad! Teie teate, meie koggodusel on paljo ja suurt wõlga. Agga rahho ja rõmo ja joudo ei sa enne meie kätte tulles, enne kui keik wõllad on makstud. Nüüd praego meie ei joua mitte neid maksta ärra. Agga se waewab mind wägga, et peame igga aasta meie metsast, meie omma waewaga nellikümmed sülta puid liina weddama wõlla rahha kassude assemel. Mets saab raisatud, hobbofed sawad nülgitud, ja meie kullo on nüüd surem kui siis kui sulla rahha maksaime. Sest, egga liina rahwas saaks kusti poolt 40 sülta 50 rublaga! Tubba se nüüd on lord wannaks wisiks jänud, ja ükski ei wõtta sedda

koorma meie peält ärra, kui meie ei maksa keit ärra. Meil on metsa, agga meil polle rahha. Nüüd tahhan teile näidata, kust teie woite rahha sada."

Keit perremehhed küsisid kui ühhest suust: Kust same, armas Rein?

Rein wastas: „Armad sõbrad ja wennad! Metsa äres on meil suur ja paljas karjama. Se on öiete weiste tallerma, ja seal ei kaswa muud kui mõnned waesed ja kuiwetand tammepuud. Olleks se Ma ühhe kääs, ta kannaks head wilja. Agga kellele ta nüüd paljo kasso sadab? Ei ühhes legi! Ka surema made perremehhed, kes aiawad karja siina, ei sa sest kasso ühtegi. Polle seal weistel süa middagi; ja weiksed tullewad waesemad taggasi, kui neid siina aeti; agga põllud sawad wähhema sõnnikut. Perremehhed, kellel wähhes maid maid on, ei aia omma lome ni kaugele; nende lomadele pisab kulla wainust, ja pisaks sest ka teistele, kui tahhaksid meie wisi järrel louneks weistele anda rohhto ehk härjapaid. Se metsa äärne karjama on keige kulla pärralt, miikspärrast siis peab se kasso ükspäinis mõnningattele sama ja teised peawad ilma jäma? Eks meie ei olle keit Kuldorrolissed? — Nüüd on minno nou: Meie jäggame metsaäärtse karjama ühhetassa keikide perremeeeste kätte, et iggaühhel on omma ossa harrida. Kas teeb mahha kartuhwolid, kas linno, kas härjapaid, kas hire-herneid, kas wilja ehk wiib ka suggu sõnnikut peale. Nenda saab meile suurt kasso sama. Agga Ma on ikka keige koggodusse pärralt. Kui se surreb, kelle kääs üks ossa olli, siis se saab jälle koggodusse ommaks! Jggamees maksab omma ossa peält suggu hūri walla laeka; ja selle rahhaga maksame meie liina iggaaasta

sed wõlla rentid ; peäle sedda mume weel 40 sül-
da puid, ja tassume selle rahhaga pissut hawal
wõllad ärra."

Olli Rein nenda rätinud, siis tuisis rahwa
tekkis suur kissa, nurrin, riid ja tapleminne. Su-
rema made ja rikkamad perremehhed kelasid sedda
maad ärrajäggamast ; kaebasid et neile tehakse
liga ja lubbasid surema kohtusse miina kaebama.
Teised rätisid : „Noh, se on selge, siin tahheta
waesid rikkaks teha ja joukamaid rahwast jälle
kerjajaks. Kellel rohkema lome on, se tarwitab ka
suremat karjamaad. Meie wannemad aiasid karjad
siina, ja nüüd tahheta sedda meie käest ärrawõtta."

Surem hulk perremeestest, kes polnud rikkad,
kellel polnud suurt lome, ja kes wõtsid Reino nou-
kuulda, need teik seisid Reino poolt. — Mamootja
tulli küllasse, jäggas maad ühhetassa, ja igga per-
remees sai omma ossa liso järrel. Rikkad perre-
mehhed nutsid ja läksid Kubbermango kohtusse
kaebama, et nende endist karjamaad woetud ülle-
kohtusel kombel nende käest ärra. Agga kohhus
wastas : „Külla karjama on teikide Kuldorro perre-
meeste pärralt, ja ei mitte weiste pärralt. Selle
pärrast on walla koggodusel lubba seält kasso pu-
da, ni kui temma tahhab. Teie wanna õigus on
löppenud otsa ; sellepärrast ei pea teie ennam lome
siina aiama. Minge rummalad ja olge rahhul!"

Widdid mehhed weel kohtowannemad tännama,
ja läksid sallaja nurrisedes koio. Wõnningad kah-
hetsesid ka, et Karro olli tuhthones ja rätisid :
„Olli temma misfuggune olli, ommeti olli aus
mees ! Meie wannad õigusjed seisid temma aial
kindlad. Temma aial seddasuggust polleks sündinud.
Rein on tigge ja halp, kes iggapäät nouab uut
seada."

Kolmas luggeminne kolmattümmend.

Weel tulles wólgo makssta.

Teisel kewwadel olli rómo luggu ja õiskamist kuulda endisel laggedikkul. Kus enne weiksed ei leidnud enam kui liblekessi ja arwaid kõrsi, siina asfutati aedo ja põldo, ja pea kaswis seäl: ubbe ja herneid; linno ja kannepid; kartuhwolid, härja-paid ja tatra nisso. Iggamees sai pea arro, et hõlboga joudis sedda pissut rendirahha makssta, ja et hea ossa jäi weel temma ennesele. Müüd peasfesiid ka nurrisejatte perremeeeste silmad lahti, et tundsid sest ka nende enneste kasso. Müüd olli ka neil rohkema toito lomadele ja enam wilja ennestele, ja keik maksid ühhewõrra renti, kulla wõlla tassumisfeks.

Ei olnud Rein sellega weel mitte rahhul. Ueste jooksis temma metsa, kais krono metsa üllewaatja herra jures, kes seäl liggidal olli, ja piddas temmaga nou. Kord ka kõndis temmaga pawa otša metsas. Ükski ei teadnud, egga moistnud, mis uut nou Reinul olli. Rikkad räkisid: „Meie teame kül; temma aiab jälle meie peäle!“ — Ommeti polnud mitte nenda.

Kui koggodus jälle olli kokko tulnud, siis hakkas Rein ja räkis: „Armad sõbrad ja wennad! Kellel ei olle ei kellega wólgo, selles kais kassi hästi. Meil on weel paljo ja suurt wólga; kül meie maksame iggaaastased kasso rahhad ja ka suggu wõlla rahhast; agga se wõttab kaua aega. Eks olle parrem, et korraga maksame wõllad ärra?“

„Eks ma üttele? Seep se on!“ küssendasid rikkad. — Teised perremehhed räkisid: „Se olleks kül wägga hea.“ —

Rein räkis weel: „Puid müstime 40 sülda 80 rublaga. Karjama rentist jäi weel 50 rubla järrel, kui wõlla rahha käsud said makstud, ja nenda sai 130 rubla wõlla rahha tasfutud ärra. Agga weel on 870 rubla tasfumata ja nende käsud. Nenda kulluks weel kuus ehk seitse aastat ärra, enne kui keigest wõllast lahti same.“

„Minna ollen meie metsast läbbi käinud ühhest otsast teise. Krono metsa üllewaatja herra käis minnoga. Temma näitis mulle 1000 palki, mis tulleb mahharaiuda; sest, räkis temma, kui need puud jäwad pitkemalt seisma, siis nemmad kuiwatwad jalla peäl ärra. Mikspärrast teie ei raiu neid mahha ja ei mü palgid ärra? — Ja kui teie mets saab aasta sihtidesse jäggatud, ja saab moistlikkult hoitud, siis ei sa teil egga teie laste lastel ial pudo ollema ei kütist, ei palkidest. Käsed, sangleppad, hawad käsawad kuetümne aastaga täieks, agga kui igga 30 aasta takka neid raiutakse mahha, siis weel aiawad wõssusi, ja mets käswab ruttaminne jälle. Männed ja kused peawad 120 aastat seisma, siis kõlbawad palkideks; tammed peawad 200 aastat käswama. Sellepärrast tulleb küttimetsa jäggada 30 jäusse ja palgi metsa 120 jäusse. Ja kui teie igga aasta ühhe jao mahharaiute, siis on teil ommeti mets terwe.“ —

„Mis teie nüüd arwate? Mügem need puud, mis jo wannaks sanud, ärra, siis same hea hulga rahha ommad wõllad korraga tasfuda ärra. Polle meil siis ennam tarwis 40 sülda müa. Ja saab Ford meie mets, metsa üllewaatja nou järrel, aasta sihtidesse jäggatud, siis saab meile sest suurt kässo tullema, et mets seisab allati terwe. On meie wõllad tasfutud, siis käswago metsa puud rõõmsaste ainouksti meile, ja mitte ennam teistele!“ —

Ollid mehhed sedda kuulnud, siis hakkasid pakjo räkima eddasi ja taggasi, ja ei sanud mitte ühte nousse. Jubba õhto aeg olli joudnud peäle ja rahwas läksid koio; agga metsa parrast nou wõt minne jäi teiseks korraks.

Neljas luggeminne kolmatkümmed.

Arro lähhäb selgemaks.

Kedda muido küllas peti targemaks, need wan gutasid Pead ja ütlesid: „Palgi mümissse nou ei kōlba kuhhogi. Meie mets saab ikka ennam rik kutud ja wimaks polle meil ommagi tarwidust. Sadda kahhekümnes jäggo metsast ei ullata mitte meie honette kohhendamisest, ja kolmekümnes jäggo küttimestast ei anna meile täit kütiti.“

Agga Rein räkis isseenneses: „Kui tallorah wale saab uut head nou antud, siis kohkuwad es site, otsekui lapsed, kelle wasto juhtub üsna woõras mees; küssaga ja hirmoga jookswad nemmad ärra. Emalt watawad ja wahhiwad temma peäle; jubba tullewad jälle liggemale ja wāhhā hawal ikka liggemale. Ja kui nüüd näwad, et temma neid ei pekka, siis tewad wimaks temmaga sõbrust ja män giwad temmaga.“ —

Rein andis omma 32 seltsimeestele weel isse head nou, kuida neil piddi wāhhema kütiti kulluma. Kolm ehk nelli perremeesst, kelle perred ollid liggis tikko, heitsid kokko ja ehhtasid ennesele ühheskous isse reie hone. Ja kui nemmad isse ennam ei ellanud reie hones, siis sündis ello toad tehha maddalamaks ja wāhhemaks, ja nenda kullus tal wel wāhhema kütiti. Neied ehhitati sureks, kui

moisa reied, ja wilja künid kõrwa. Ühtlasi käisid need perred, kellel ühheskous olli üks rei, wilja sisse weddamas ja keif pannid arro möda reielisfi wälja, künni keifide willi sai pekstud. Igga aasta olli teine perre essimesseks peäle hakkamas, ja nenda käis kord ümber. Iggaüks olli ni kaua reiepappiks, künni temma willi sai pekstud. Nenda jälle olli keigil sest kasso, et ussinamine said reied pekstud, ja ikka kullus wähhema kütü, sest et enne talwet keif olli pekstud. Kui kellelgi olli hädda pärrast wilja tarwis, enne kui temma willi sai pekstud, siis laenasid temmale teised, ehk anti maggasist.

Weel ehhitasid ennamiste keif 32 söbra ello tubbadesse Wenne wisi telliskiwwi ahjud korstnaga; mõningad ka pottist ahjud, nenda kui Reinulgi olli. Seddawisi sündis tubba ja kambrit korruga kütta. Ei ennam tulnud suitso tupp ja kütü kullus palju wähhema endise wasto. Ahjo su ees olli isse weike wölv, kus sündis roga keta. Leiwa ahhi olli neil issepäinist oue kögis, kus ka käisid wihtlemas; agga seal tehti arwaste tuld. Mõningad naabrid heitsid ka kotte ja teggid ühhel päwal ja ühhes ahjus leiba ja kullutasid wähhema puid. Weel wötsid kätte ja ehhitasid tigi äre sure pessu kogi, kus kaks suurt padda olli sisse müritud. Igga kahhe nädala takka olli kaks päwa järre kütte pügi pessu päiwiks seätud, et olli kuusteist kümnenend perret ühhel päwal pessemas, ja neist jälle kahheksa, kes hakkasid hommikust peäle, ja jälle kahheksa, kes loune eel hakkasid. Iggast perrest todi nelli head halgo, ja pu- ja pessu-perre naeste kord käis ümber. Jälle sadi kasso, et ei raiskatud ennam ni palju puid. Sest Rein räkis: „Kes ilma asjata puid põletab, se raiskab rahha!“

Olli talw offas, ja wata nüüd: neil kahhel perremeesstel neljatkümmend seisid weel head pu pinnud oue peäl; neid sündis suwvel ehk süggisel müa, ehk teiseks talweks hoida. — Sõa parrast tulli kange soldati wõtminne, sest wiis meest tulli Kuldorrust korraga wälja paäna. Kellel nüüd puid olli müa, se ei pannud neekrudi rahha maksmist tähhele, ja se olli neile kui poolteist kinkitud. Ugga teised nurrisesid jälle, ja ei teädnud kust sedda rahha piddid wõtma. Tundsid nemmadki nüüd, et teiste ued reied ja ahjud ja kōgid ollid neile kasso saatsnud ja noutasid nüüd ka ennestele nisuggusi. — Hakkasid ka mitmed räkima: „Miksparrast Rein ei rāgi ennam ühtegi palgi mūmissest? Sõis saaksime korraga wannast wõllast lahti, ja endise karjama rendi rahha olleks kōggodusse maksude kõrwas abbiks!“ — Se olli Reino mele järrel, kui nisuggust jutto kuulda sai. Sai nüüd nou petud, ja kinnitati, mis Rein olli rākinud.

Suwvel tulli jälle mamootja Kuldorro metsa ärramootma, ja seätud wisil ärrajāggama. Sure kaardi peäle tähhendas temma metsa raiad ja sihhid, ja panni mārgid peäle, mil aastal igga siht tulli mahharaiuda. — Krono metsa üllewaatja lihsas se kõrwa õppetust, kuidas nisugguse laggedaks tehtud sihhi Ma peäle tulleb uut metsa kältwada ja hoida, et ei sa lome peäle. Kohtomehhed seädsid õiget meest hea palga peäle metsawahhiks, teggid kindlaid metsa seādussi, et keif peaks hästi korda minnema. Ugga aasta takka piddid naabri rahwaga raiad sama järrele katsutud ja keif mārgid uendud.

Talwel tullid māratud päwal iggalt poolt palgi ostjad kokko. Müdi neile 800 suurrt palki 1600 rublaga. Sellega tassuti wõllad sutumaks; mak-

feti ka mamootja kahhefordse to waewa, mis temmal olnud endise karjama, ja nuud metsa arrasmootmisse jures, ja wata, peale kuusfadda rubla jai weel walla laeka!

Wies luggeminne kolmatkummend.

Kullas weel paljo waewa ja hadda.

Keif rahwas umberkaudo, ni suremat, ni wahshemat suggu rahwas, pannid Kuldorrolissi wagga immeks; sest nemmad laksid paaw pawalt toekamaks. Wollad ollid tassutud ja kulla rahwal polnud iggapawasest leiwast pudo. Kui weel tulli kerjajat liina, kes utles ennast Kuldorrust ollewad, tedda haugutati: „Eks sul olle habbi kerjades? Wata, sa olled Kuldorrust!“ — Motlesid, et Kuldorgus ei piddand mitte uhtainust kerjajat ollema.

Agga ei olnud nenda; waid seal olli laiske koeri ja ulleannetumaid kullalt. Seal olli rahwast, kedda ei oppetaja egga Rein ei joudnud parrandada. Enneminne nemmad naggid nalga ehk laksid kerjama, kui et olleksid ausaste tood teinud. Teiste ukse eest arme leiba palluma olli neil armsam, kui palle higgi sees leiba noudma ja leiba soma omast kaest. Olli pealegi neid, kes aiasid lapsi kerjama ja warrastama, ja pekssid lapsi armotumalt, kui ohtul tullid palja kaega taggasi, ehk toiwad wagga pissut. Ja mis teised neile andsid armo poolt, sedda kandsid koerad teise walla kortsideesse lakkuda. Ei nende suggu ei wahhenend, waid kaswis tagga suremaks weel. Sest nemmad heitsid issekeskis pari ja neil olli hulk lapsi, agga isse ei kannud nemmad hoolt, et neid toidaksid ehk kattaksid.

Nende sanna olli: Kullas on isse waeste hone, ja seält peab meile leiba antama, kas tahtwad, kas mitte, peawad andma. Meie olleme kullas sündinud, egga nemmad tohhi meid kullast ärraaiada."

Nisuggused ülleannetumad kõnned kurwastasid wägga õppetaja meelt, ja temma räkis saggedaste tallitajatte wasto: „Kandke kül keigipiddi hoolt rahwa kassuks, — keik on asjata, kui meie kullas weel leitakse neid, kes õppetawad lakkumist ja laiskeldamist ja häbbemata ello. Mis ial õiged tõtegiad korjawad, sedda sõwad ülleannetumad wargad, kes ukkutawad peälegi waggasi patto tele."

Tallitajad kinnitasid õppetaja sanna õigeks. Agga kuida neid waesi parrandada ja kuida nende suggu seltsi wähhendada, sedda ei teadnud ükski. Kullas olli kül üks waeste hone; agga ni suur hull kerjajaid ei mahtund sisse, ja ei kumnes osi sagi. Õppetaja käis kül saggedaste neid watamas ja nomimas; agga ei se moõdud ühtegi. Seäl ellasid ühheskous wannad ja nored, mehhed ja naesed; ja se waeste hone olli selge mõrtsuka auk, kus hinged murti. Lapsed õppisid wannemaist keiksuggu patto ja häbbemata kombet; ja et meeste ning naeste rahwast ellas ühheskous, siis olli ka abbiellorikmist ja porde-ello palju leida. Waeste hone järrel olli ka isse aed ja põlloma; agga ei neid harritud õiete, ja waewalt joudis Rein neid sundida, et maiast olli pissut puhhastamist tunda. Kül ta mõtles kaua aega eddasi ja taggasi, mil wiisil woiks parremaks seada, agga ei leidnud noud. Wimaks hakkas arwama, et sedda wigga ei woigi parrandada.

Agga õppetajal polnud rahho päwa, et nisuggust häbbi asja olli koggodusse. Isse olli temma jälle moistlik mees, ja ei tunginud koggodusse as

jadessse; et temma püdis keik foggodusse rahwast õppetada ja juhhatada, siis piddi temma katsuma, kuida keiki woiks melitada. Sest temma andis keikile head nou kes ial pallusid, ja temma meel olli hea, kui wõtsid temma sanna kuulda. Mittokord ei rākinudgi sest, kui olli leidnud, mis rahwa kas suks olli, waid sowis tallitajatele sedda au, kui olleksid nemmad leidnud mis olli hea. Se olli ka tallitajatte melest armas, kes sesamma pārrast issegi noudsid weel surema rōmoga sedda asja jone peāle seāda ning saiwad sedda ennam rahwast auustud. Se keik olli jälle wägga õppetaja mele järrel.

Kord rākis jälle Rein õppetaja wasto: „Sed „dasuggust luggu, mis nüüd on meie kulla waes „tega, ja nendega, kes laiskusse pārrast kerjawad, „ei tohhi ennam sallida; agga minna ei tea noud „se wigga wasto. Kes lapse põlwest sadik on aina „kerjamisse peāl olnud, need kui süggelissesk sun „dinud muile, kedda pinawad pinaja kombel. Jäl „lestus kippub mo peāle, kui emalt watan waeste „hōne peāle; se kullutab meie kāest paljo rahha „ja ei sada head ühtegi; polle seält muud kui „patto ja hābbi tousmas.“

Õppetaja wastas: „Jah, se on selge tōdde: „polleks meil waeste hōnet, ei olleks meil mitte ni „paljo ülleannetumaid kōeri. Sedda ennam ni „suggustele antakse, sedda ennam neid siggineb „peāle, ja sedda ülleannetumaks lähwad.“

Rein wastas jälle: „Mittokord mõtlesin, par „rem olleks, waeste hōnet kautada ārra hōpis; ag „ga mis kasso sestki olleks? Waesid ja ülleanne „tumaid iggas kōhhas, ka keigeüllemattes waldades, „ja kuhho neid pānna? Mōnnes kōhtades ollen „nāinud et nisuggusi waesi pannakse perredes üm „berkāima kas pāwaks, kas nāddalaks. Agga se

„on waewaks wannadele ja haigedele, ja pattuks
 „neile, kes weel woitsid tööd teha. Peäle sedda
 „kandwad nisuggused hulkujad ka teiste maiadesse
 „omma kurjusse kumbed, mis lapsed neist näwad
 „ja kuulwad, ning õppiwad. Mõnnes kohtas pan-
 „nakse waesid kehrama perremeeste jure, kellele
 „antakse se peäle suggu wilja ja pissut rahha.
 „Agga need perremehhed kiskuwad waeste igga-
 „pärwast leiwast paljo ennestele ja lähwad isse
 „nende seltsis nende sarnatseks ja kurjaks. Oh,
 „mis hirmust luggu ma ollen näinud! Waesi lapsi
 „tingiti nende kätte neid toita, kes keige wähhema
 „palka wõtsid. Nisuggused kül wõtsid rahha, agga
 „et leib olli kallis, siis jäeti lapsed nälga; ja kui
 „lapsed küssendasid leiba, siis peksti neid witsaga,
 „et piddid wait jama, ja naabrid ei piddand nende
 „küssendamist kuulma. Nisuggusi lapsi surri paljo
 „nälga ja kui pärrast surma tohter leikas kõhho-
 „lahti, polnud siis muud seest leida, kui wet ja rohho-
 „lehtä, agga selg ja reied ollid urmsed. Tõeste,
 „kül mitto Turgi meest ja paggana rahwast näitwad
 „ennam hallastamist kui mõnned Kristi rahwas!
 „Mitto ülleannetumat last lükkab ka omma ella-
 „tand wäetima isä ja omma wiggast wenda maiast
 „wälja ja sadab neid kerjamisse peäle hulkuma. Kas
 „nisuggustel on Kristusse armastust süddames?”

Rode wastas: „Ma nään, et teie teate wägga
 „hästi, mis willets luggu waestega on, ja kui raske
 „se on neid aidata. Kui teie himmustate luggeda,
 „kuida tulleb waeste honesid ja isse haigede ma-
 „iasi ehhitada, siis ma tahhan teile nisuggust ra-
 „matut anda.”

Rein tännas wägga, wöttis ramato ja lugges
 ja panni õppetust hästi tähhele. Se järrel piddas
 temma nou omma abbimeestega ja ka mittokord

weel õppetajaga, ja wimaks leidis isse weel head nou siina kõrwa. Ka mitme moistlikko maiameh- hega räkis temma sest asjast, ja kulas, mis temma sest arwas.

Kues luggeminne kolmatkümme.

Kuldorgus pannakse sandid tööd teggema.

Kui keif olli hästi läbbi arwatud, siis hakkas Rein pissut hawal asja õige korra peale seädma.

Esite wöttis temma üllematte loaga suggu rah- ha waeste rahhast, ja ostis hõõwli pinki, treiari pinki, hõõwolid, sagid, kirweid, wokka ja wiibsi puid, ka kahhed kangaspuud ja labbidaid ja muid tö riisto. Waeste hones tehti kōki ueste, nenda, et sündis mitme innimessele korraga roga keta. Maias mõn- da seāti teisiti. Üks tubba seāti meestele tööd tehha sees, teine naestele; isse kamber olli, kuhho pandi haiged meesterahwas, teine kuhho haiged naeste- rahwas. Igga terwe kehaga sant sai omma isse maggades paika, iggauks kitsas kambrikeses, mis olli kümme jalga pitkuti ja kolm laiuti; põrmanda peäl olli maggades kot ja sassist täidetud peapaddi, jämme linna ja waep peäl. Iggal kambrikesel olli üks ees ja weike affen sees. Rein räkis: „Kerjajaile ei pea mitte wägga hõlpo tehtama, et isse nouaksid ennesele parremat põlwe murretseda.“ Sepärrast seāti mitme nurka ja kõrwalisse paika neid maggades kambrikesi. Lakkas hoiti willo, kennepid, laudo ja riisto ja muud.

Olli nüüd keif toimetud, siis pannid tallitajad keif waesed kirja, kes ei suutnud omma Pead toi- ta ilma koggodusse abbita. Se kül olli pea teh- tud, sest iggamees teadis neid küllalt. Mõnningal

olli weel omma sauna urtsif; agga teised hulkusid perrest perresse kot kaenas. Kellel polnud omma urtsiko, neid pandi waeste honesse. Laksid siis ka hea melega siina, sest talwe aeg ruttas kätte.

Nenda pandi keif kulla waesed kahte jäusse. Saunikud jäiwad omma urtsikuttesse; teised pandi waeste honesse; agga keif ollid waeste kirjas. Ennamiste jäeti lapsed wannematte jure; agga kui wannemad ollid teatud ülleannetumad ja roppud, siis pandi nende lapsi ausa perremeeeste jure kaswatikkuks. Midid saiwad nisuggused waeste kassa kulluga, ja kui perremehhed pärrisid sedda, siis makseti ka nende tarwis sola ja leiba. Uggas sedda sündis arwaste; sest kui õppetaja neid olli maenitsenud, wõtsid peaaego keif Jummalas pärrast ja heast südamest lapsi omma holeks.

Õppetaja isse olli ka waeste lastele isfaks. Temma wõttis kaks pahha jone peäle sanud poisi ennesele kaswatikkuks, tedda ükski perremees ei tahtnud wõtta. Põle aasta pärrast keif pannid immeks, et need lapsed hakkasid jo innimesfik sama. Nenda õppisid kerjajatte lapsed ausa ja wagga teed, sest ei nemmad ennam ei näinud omma dala wannematte pahhad kombes.

Ollid nüüd Kuldorgus keif kerjajad ja nende lapsed warjo ja kattet ja peatoidust sanud, siis teggid tallitajad tullewaks aiaks sedda seadust: „Kes ei joua isse omma Pead toita, ja kel polle liggi suggulast, kes tedda peaks toitma, tedda peab wald toitma. Uggas kes walla poolt peatoidust saab, se on ikka walla issearralikko kasso ja järrele kulamisse al, kunni ta õppib isse ennese eest hoolt kandma.“ Ja se olli õige!

Sepärrast seäti ka igga waese sauniko ja temma lapsed ühhe ausa ja moistlikko maiamehhe hole

ja järrelekulamisse alla. Se piddi hoolt kandma selle eest, kes temma järrelekulamisse alla olli ustud, temma peatoidusse, temma kätte ja kasso korjamisse parrast, ja ühtlasi ka walwaste ja kowwaste järrelewatama et temma ellaks puhtaste ihho polest ja ausaste. Et saunikud said waeste kassast leiba, kattet ja tõ riisto; siis sai nende tenistus ja tenitud palk jälle waeste kassa, et nenda tassuksid leiba ärra, mis nemmad söiwad. Mis tegi peäle temmale arwatud tööd olli teinud, se arwati isse päinis ja temmale kassuks. Ugga sedda rahha, ja mis nemmad aioti perremeeeste käest tenisid, kui neid woeti päilisseks, sedda ei antud mitte warssi nende kätte, waid se pandi nende heaks isse kasso-kassa. Ei olnud neil ka mitte rahha tarwis, kes said waeste kassast, mis tarwitasi. Nemmad piddid esmalt õppima korjama ja moistlikkult maia piddama.

Iggauks neist waeste järrelekulajattest piddi ommal aial õppetajale teada andma ja arwo teggema omma waeste ellamissest ja ollemissest. Sest õppetaja olli järrelekulaja järrelekulajatte ülle, ja kandis truiuste hoolt waeste eest. Temmal olli ka isse ramat, kuhho keikide nimmed ollid üllespandud. Kui üks järrelekulaja olli holetu ehk teggi waestele liga, siis tallitajad moistsid nisuggust järrelekulaja ammetist lahti. Ja se olli neile sureks häbbiks!

Nisuggune holega järrelekulaminne olli waestele sureks kassuks ja olli pea tehtud; sest iggauks ommast koghast joudis kül ühhe waese ja selle perre järrele kulada. Keik järrelekulajad piddasid ka omma ammeti ilma maksota, ja iggauks neist püdis, ni kui woimalik olleks, sedda willetsat innimest, sedda temma hole alla olli ustud, aidata ja õige ello tele sata. Nenda leidis igga waene ennesele isse sõbra, ja issa, eestseisjat ja toitjat.

Agga kust nüüd piddi keigile waestele leiba ja kattet sama? Sest ka waeste kassas polnud suurt rahha. Agga Rein rakis: „Kül se olleks häbbi, kui need, kellel on terwed käed, ei peaks joudma enne seile toito ja ellamist murretseda. Waesed waeste hones ja saunikud, mehhed, naesed ja lapsed, on nüüd keif üks suur perrekond ja nemmad peawad tööd teggema, üks keikide, ja keif ühhe heaks. Saunikud sawad naddala peäle tööd, mis neile määratakse; waeste hones peawad waesed iggapäaw kahheksa tundi truieste tööd teggema; agga puhhas päiwil ja Pühhil seisko argipäwa tö.”

Nenda sai tehtud. Kes ei wiitsind tööd tehha, tedda pandi wangi auko; se olli usna pimme, ja seal temmale ei antud muud kui selget wet ja kedetud kartuhwolid, ja neidgi külmalta ja iima solata. Ei se olnud kellegi mele järrel. Agga kes olli tööd teinud, se sai soja leent, kapsta, herne ja tango leent, ka kassford naddalas lihha. Kes peäle neid määratud kahheksa tundisid tahtis tööd tehha, sellele tassuti sedda issearranis; agga sedda rahha pandi temma heaks kasso-kassa. Nenda sai pitka peäle mitme waesele mitto rubla korjatud. — Kes jälle söimas ja wandus, kes riitles ja taples, kes häbbemata kõnnet rakis, ehk muud patto teggi, tedda pandi ka wangi auko. Agga kes ellas rahholiste ja ausaste, waggaste ja moistlikkult, sel olli lotus, et furd saaks parremaid päiwi nähha. Sest nisuggust seati kas waeste üllewaatjaks, kas kognoni waeste hone perremehheks. Kes waeste jäust ollid parremad, neid pandi teiste tö järrelé watama, ja tähhele pannema, et keif sünniks öiete, ja keif olleks puhhas. Üllewaatjad piddid keif tähhele panema ja waeste hone perremehhele teada andma, mis nemmad näinud ja tähhele pannud; agga se

perremees olli isse ka waeste jäust üks. Üllewaatjatele ja keetjatele ei arwatud enam kui nelli tundi päwas teistega tööd teha; olli se tehtud, siis wõtsid nemmad omma kasso-tööd kätte ja tenisid ennesele paljo rahha. Seddawisi sai neile head tenistust. Reino naene, Elts õppetäs kaks naest keetjateks, kolmas olli leiwa seädja; neljas pügi ja pessonaene; wies hoidis ja korjas tö riisto. — Nenda pididi ühhelt poolt hirm ja kartus, teiselt poolt arm ja lotus neid õnnetumaid rahwast sundima ja saatma hea tele. Hirno olli karta, et neid heideti wangi auko, agga armo olli lota, et neid seäti üllewaatjaks ja nemmad joudsid ennesele warrandust korjada.

Agga waeste hones polnud keige aasta aegus ialgi tööst pudo. Esite said waeste hone aiad ja põllud harritud; siis läksid mehhed teed sillotama, kaewud rokima, puid raiuma ja lõhkuma; siis puid istutama, müri tööd teggema, maiad ehhitama ehk kōhhendama, kus sedda tarwis olli. Pahha ilma aial ja talwel teggid nemmad treiari tööd ja puseppist, keiksuggu maia- ja põlloriisto. Teised õppisid kangast kadduma ja kangaspuud ei seisnud ialgi joude. Wannad ja wiggased noppisid willo ehk kiskusid sulgi; naesed lappisid ja kōhhendasid ridid ja õmblefid kotta ja mis muud olli õmbleda, kehrasid willo, linno, takko ja kannepid, kuddusid sukke ja kindaid, teggid wõrko, pessid waeste ridid. Naesed ja ka lapsed aitsid põllo tö jures, ehk teggid kangurille pola. Keik teggid tööd ühhele, ja üks keigile.

Ja nenda ei tarwitud enam paljo rahha. Waeste jäust ollid waeste hone perremees, ja üllewaatjad, keetjad ja pessonaesed, sullased ja ummar-dajad, keik ollid waeste jäust. Ei õppetaja, ei Rein, ei Elts egga ükski järrelekulaja ei wõtnud maksu.

Noor koolmeister, Jaan Kask, ei wõtnud ka mitte palka, ja temma teggi keif tarwilist kirja ja rahha arro, ja keif truište, et koppikatti ei unnustud. Üks päinis tohtrile, kes kord nädaldas tulli Kuldorgo, makseti palka waeste kassast, ja nenda ka said aap- teki rohhud makstud rahhaga. Keif mu waeste maiapidamimme tulli nende tõ läbbi kätte. Waesed isse külwasid, istutasid ja harrisid põllul ja aedades, nenda sadi wilja ja kedowilja, ka linno ja kannepid; waesed isse kehrasid ja kuddusid ja õmblefid ridid; waesed teggid pingid ja järriid, ja laudo, pu waag- naid ja lussikaid ja taldrifud, laekaid ja kappisi ja mis muud tarwis olli. Nenda ka korjati pea roh- fema, kui nende üllespidamisseks tarwis olli; agga mis ei tarwitud, sedda müdi ärra ja osteti jälle muid tarbe asjo, sola ja rauda ja willo ja muud. Head wälledad tõteggjad läksid ka päilisseks ja said head rahha, mis pandi nende nimme peäle wälja; sest, kui üks kümmefond rubla neile ühtekokko olli korjatud, siis wiis Rein sedda linna kasso-kassa. Nasta lõppul polnud ennam tarwis paljo rahha wõtta waeste kassast, egga ka perremeeste kãest waeste tarwis rahha aiada. Ja kui waesed ei sanud ennam liaste jua, egga liaste süa, agga pidid paljo tööd teggema, siis unnustasid ka ärra ja jãtsid mah- ha ommad endised pahhad kurjad mõtted ja joned. Ei antud ka ühhelegi waesele lubba enne abbiellusse heita, enne kui olli näitmas et ta joudis omma kätte tõga ausaste Pead toita, ja siis arwati tedda waes- te jãust lahti, egga petud ka ennam waeste hõnes. Agga keigesuremaks rõmuks olli se, et need ärra- elsinud rahwas õppisid Jummalat kartma ja jum- malakartlikult ellama. Kaksford nädaldas tulli õppetaja neile Jummalala sanna kulutama ja siis tullid ka saunitud siina kokko. Õppetaja nomis neid

ja juhhatas tassase wainoga mitto ärrakaddund lambokest õige karjatse, Jeesusse jure. Igga hom- miko ja õhto seäti ka waesed laulma ja palwet teggema, ja se kelas kurjad mõtted ning himmud, agga kinnitas ühtlasi hea sees.

Iggauhhel olli lubba waeste honest lahti pal- luda, kui temma tõ ja ello tunnistas, et ta jouab ellada, ilma et teise abbi tarwitab. Agga essimesel aastal ei antud weel mitte sedda temma heaks kor- jatud ja hoitud rahha kätte; waid järrelekulaja pididi tähhele pannema, kuidas ta wõttaks ellada. Kes nüüd oskas õiete ja waggaste ellada, se en- nam ei jänud pikkemalt järrelekulaja hõle alla, ja sai siis ka omma kasso rahha kätte.

Seitsmes luggeminne kolmatkümmed.

Mis heaks peab minnema, se ei tulle ühhe egga kahhega, waid aega mõda.

Nisuggusi ülleweel nimmetud seädussi teggi Rein üks hawal; olleks ta keik korraga hakkanud, keik olleksid temma wasto olnud. Ka omma abbimees- telegi ei räkind temma mitte keik korraga, mis ta mõtles tehha. Nemmad ollid kül õiged ja walmis head nou wõtma, agga ka arrad ja räkisid mitto- kord: „Olgo nüüd sest; ei sest nouust tulle mid- dagi!“ Sepärrast, kes keik tahhab korraga hakka- da, se ei sa sellega mitte toime.

Essite said waesed kirja pandud ja kes ollid sau- nikud ja sedda pandi waeste hõnõsse. Siis seäti iggamehhele järrelekulajat. Se järrel hakkas tem- ma pissut hawal neile mõnda tööd andma. Jo

siis sai uus töö tehtud, siis pandi haiged issepäinis ellama, siis meesterahwas issepäinis ja naeste rahwas jälle issepäinis. Kül kerjajad nurrisesid, agga ommeti piddid nemmad fanna kuulma, ja aega möda läks nenda asfi eddasi.

Esihakkul küssendasid saunikud wägga, kui neile läsko anti, kuida nemmad piddid ellama ja teggema. Nemmad kaebasid, et neid pandi waeste hone tarwis tööd teggema, et ennam ei sanud hõlboga ellamist, et ei sanudki omma kätte, mis omma tööga ollid teninud. Wimaks, kui näggid, et kissa ei aitnud middagi, jäid ka nemmad wait.

Mis tööd nemmad ei moistnud, se peäle toimetas Rein meistrit liinast, neid õppetada. Nenda õppetati wälja treiarid, puseppad, kingseppad ja kangurid, ja teisi ammetmehhi.

Kahhe aasta pärrast ollid endised sandid foggoni teised innimesesed. Waeste hone olli waabrikus sanud ja mõnnel waesel olli jo 20, ka 30 rubla hõbbe rahha kasso-kassas.

Iggamees püdis hea melega üllewaatjaks ehk foggoni waeste hone perremehheks jada; ja kes kord nisugguses au-ammetis olli, se kandis kõrwaste hoolt, et temma ei sanud sü pärrast lahti. Gest keik teised wahtisid tedda kaetseja filmaga; ja kellest mingisuggust süüd leiti, ei sellele antud armo, waid ta piddi lahti sama.

Wimaks peti nende waeste tööd ni sureks, et mitte ükspäinis Kuldorro tallomehhed, waid ka nende naabrid, ka mitto liinna rahwast andis neile keiksuggust tööd tehha.

Reigile kullarahwale olli se wägga sureks rõmuks, et nüüd ennam ei olnud santa nähha hulkuwad, et hulkujad ennam ei káinud wargale aedades egga wäljal. Olli Jummal nende tööd õnnis-

tanud, siis kinkisid nemmad hea melega mõnda waeste hõneste. Ja need waesed ollid neile mittos kord sureks abbiks; sest teigetibbedama tõ aial tullid nemmad neile päälisest. — Mõnnikord tullid ka liinast herrad sedda uut Kuldorro seadmist wata; ja se olli wägga nende mele järrel, ja teik sowisid süddamest ka muile waldaile nisammasugust seadmist.

Rahhelas luggeminne kolmatkümmed.

Ea middagi udist.

„Mis Rein ta puab?“ küsisid teik rahwas külas. Sest kui teised teik ollid omma päwa tööd lõppetanud, siis läks Rein koolmeistriga ja mõnne poisiga wäljade peäle; neil ollid nõrid ja ptkad teibad kões, mis nemmad pistsid Ma sisse seisima, ja Reinul olli weike laud kõrge jalgade peäl, ja ülle laua ta watis eddasi ja taggasi, ja ei lõpnud egga lõpnud watamast; mis seäl ommeti piddi ollema nähha? Nenda teggid nemmad kewwadest süggiseni. Kui wimaks rahwas kuulda said, et Rein olli mootnud ärra teik põllud, ja heinamaad, ja teik teed, ning olli sure kaardi teinud, siis ehmatasid mitmed ja ei teadnud, mis nemmad sest piddid arwama. Agga asfi olli se:

Rein olli sõa tenistusese mamootja ammetit õppinud, ka ramatudest sedda weel selgemaks õppinud. Sedda õppetas temma Jaan Kaske ja teisi terrasid poisa. Et mets jo olli mamootjast moodestud ja sihtidesse jäutud, siis mõtles ta ka kulla wäljad ja põllud ärramoota ja neist sure kaardi tehha.

Selle kaardi peäl olli leida igga põld, igga heinama tük, keik karjamaad, ka keik teed ja aiad ja keik kulla honed. Olli se kaart walmis, siis panni temma sedda kohto-toa seina külge rippuma. Nüüd tullid mehhed kaarti watama ja pannid sedda wärga immeks, et seal olli keik leida ja nähha, ni kui olli. Igga tükki peäle olli kirjutud kui suur se olli. Iggamees tundis omma maad ärra, ja sai nüüd wast teada, paljo maad temmal olli. Mõnningad kirjotasid ka pabberi lehhe peäle, paljo maad neil olli; ja enne ei teadnud mitto perremeest paljusk temmal olli.

Teisel kewwadel juhtusid rahwas mu asja pärrast kokko tulles, ja siis rakis Rein: „Teie tunnete nüüd keik meie kaardi, agga teie ei tea weel, mis head se teile woib sata. Pange tähhele: Teil on peäle neid põldusi, mis perre liggidal, teisi, mis on emal. Neid harrite teie kuida joud annab; agga et mõnni tük on wägga kangel, siis ei sa se ellades sõnnikut, egga kaäna suurt wilja; agga ommeti on sellepärrast saggedaste rido. Pea on weiksed sedda rikkunud, pea muud kahjo sündinud; mittokord ei sa teada, kes sedda kahjo teinud, mis teie peate näggema, ja teie tö olli muido! Ühhel perremehhel, kes ellab kulla teises otsas, on põldo teise perre liggidal teises kulla otsas, ja sel jälle tük teises. Kuida jouaksid need sedda hästi harrida ja hoida, mis neist ni kangel ärra on? Teine lap on mäe peäl, teine teisel polel jögge, teine metsa tagga, teine so tagga. Käi nüüd kaks, ka kolmkord päwas kolm, ka nelli wersta eddasi taggasi. Nenda kullub mitto tundi ärra miines ja tulles. Olleksid keik teie põllud ja heinamaad ühheskous, teil olleks wähhemat tööd tehha, teil kulluks wähhema aega ärra, ja kassu olleks surem!“

„Tõssi kü!“ rälisid moistlikkud perremehhed;
 „agga mis woib parrata? Egga maad sünni kotti
 päina, egga ölla peäle wotta ja ühtekokko kanda!“

„Kül jouate!“ wastas Rein; „kui teie wöttate
 teine teisega ühte nousse heita ja wahhetate tük-
 tid teine teisega ärra, kül siis wimaks saab mitto
 ommad põllud sama liggistikko, ja teile teigile tul-
 leb sest suurt kasso. Näkige iggamees omma naa-
 brittega, kas tahtwad wahhetada. Agga ärge olge
 isfimelelissed egga kistjad, waid andke enneminne
 sammo ehk kaks rohkeima wasto. Ja kui teie isse
 ei sa asjaga toime, siis otsige moistlikko ja öige wah-
 hemehhe ehk jäggaja, ehk heitke liisko se peäle!“

Olli tallitaja nenda rälitud, siis mehhed wan-
 gutasid Pead ja lälksid koio. Keik rälisid: „Se
 assti olleks kül wägga hea, agga se ei sünni (sob-
 bi) mitte.“

Wönningad ommeti hakkasid wahhete wahhel
 järrel arwama, mis suggust tükki nemmad woiksid
 ärrawahhetada ja mis sugguse wasto, ja kellega
 nemmad sepärrast piddid rälima. Se järrel hak-
 kasid nemmad teisega sest asjast rälima. Agga
 temma mele järrel ei olnud se tük, mis teine tah-
 tis wasto anda, waid tahtis tükki, mis olli kolman-
 dama pärralt. Lälksid siis möllemad temma jure.
 Teine kälis peäle, teine kitis teisele nou, ja wimaks
 hakkasid keik issekestis wahhetama, ja nenda teg-
 gid nemmad talwe otsa. Mitmed ei woinud kog-
 goni (üs fagi) leppida teisega; teistel jälle lälks assti
 pea eddasi. Esimeses talwel ei sanud ennam kui
 wiis perremeest põldude ja heinamade wahhetamis-
 sega toime. Agga kui muud keik näggid, et suw-
 wel neil wiel olli palju hõlpsamat tööd, et enna-
 miste keik nende põllud ja heinamaad ollid ühhes-
 lous, ehk ommeti liggistikko, siis hakkasid omma

rummalust kahhetsema. Nüüd ollid ka nemmadki walmis kõrwalist tükki ärrawahhetama, ja kahhe aasta järrel ollid keif maad hästi jäutud ja naasbrid ellasid rahhoga teine teise kõrwas.

Ühheksas luggeminne kolmatkümmend.

Kuldorg lähhab kulla saatja küllaks.

Kes nüüd joudis Kuldorgo ja näggi misfuggune se nüüd olli, se kül räkis isseenneses: Se on kulla kulla ja kallis paik! Wata seal temma wiiskümmend perret wiljakandja pude warjus ja illusa aedade keskel; umberringi head heinamaad ja põllud, keif kenna wilja täis. Eks se olle kennam kui kuld ja parrem kui parras? Pitki maanteed kaswid möllemil polil teed illusad wiljapuud. Kes esimest korda joudis Kuldorro küllasse, se kül mõtles end liinna allerwis, ehk liinnas ollewad. Keif ello maiad ollid kennaste ehhitud ja allati hästi kohhendud, ja keif honed nendasammoti. Reigil ellomaiadel olli walge ja kindel korsten, selged rutud aknais, ja pestud ukсед. Rattukсед ollid filledad ja kindlad; ei tute jälgi neis ei tuntud; pitki aedade seisid liinopuud, ja neid olli paljo. Aknade ette istutanud lapsed ja tüdrukud mitmesuggu illusa õiega lillesi.

Kui Kuldorro rahwas tullid te peäl teine teise wasto, siis terretasid teine teist lahkeste, ja kõnneslesid teine teisega löbbusaste. So peält nähha olli tunda, et nemmad ellasid rahholiste ja rõõmsaste. Ka argipäiwil ja töö jures ollid neil allati puhtad ja terwed rided seljas; agga muddases ridis egga räbbalattes ei nähtud keddagi, sest keif augud said

warmalt lappitud ja parrandud. Kõik olli mitmed pawa kões filmist päiwitand, agga musta ja tahma ennam neist ei nähtud. Keikide filmist paistis terwis ja rõõm. Mu waldade nored mehhed püüdsid ennesele aina Kuldorro tüdrukud naesiks; sest need ei olnud ükspäinis illusad ja wisakad, waid ka head tõteggjad ja maiarahwas. Mitto mu walla rikkas perrepeog wõttis Kuldorro tüdruko naeseks, kes, et temmal kõi polnud muud warrandust, ommeti tõi waggadust kasa anniks. Kui jälle Kuldorrolinne püdis maialt kossida, kõi se sai sedda, kedda ta himmustas. Ei ükski isä kelanud temmale omma tüttart, et kõi tüttar isse olli poisist paljo rikkam; sest iggamees teadis et Kuldorro mehhe naesel on hea põlli.

Ei ennam nähtud Kuldorrolist kerjawad egga hulkwad; arwaste ka leiti keddagi neist jouto waese ollewad. Ka waeste hone rahwal olli nüüd kullalt leiba ja kattet. Kes nüüd tulli kehwa perremehhe maiasse, se piddas tedda jo joukaks. Põrmandad olli pühhitud; lauad, pingid ja puutolid tolmustki puhtad; ka afnad selged. Keik rahwas kõi elleksid himmustanud nisugguste kranni rahwa jures ellada.

Kerwadeft süggiseni olli pühhapäiwil, kui ilm olli hea, suurt rõõmo Kuldorgus. Siis tulli paljo liinarahwast siina. Kirriko kõrts olli trahteriks ehhitud ja olli nüüd ühhe kulla saatja sõbra kões. Siina tullid liina saksad ja kullutasid seäl ausal wisil mõnne hea rubla. Mõnned liina saksad tulid ka nädalaks ehk pariks tutwa perremehhe jure, kõndisid aedades ja pitki põldusi ja nurme; söiwad pima ja maggusat, kirsi ja muud marjo ja ouno ja maksid perremehhele selget rahha. Pea istusid liina rahwas jõe kaldal pude

warjul; pea läksid trahteri ette perna alla ja waatsid kuida kulla nored rahwas ja lapsed mängisid ja mõningane noor liina saks läks isse ka nende hulka. Et liina saksad andsid ka lastele ja wanasemattete linki se rõmo parrast, sedda woib muidugi teada. Salwelgi, kui olli head ilma ja teed (tilla), tulli mitme saniga sakso. Kuldorgo end jahutama.

Teiste waldade rahwas pannid sedda teit wägga immeks ja ei lõpnud egga lõpnud sedda immeks pannemast, miiksparrast asjad ei káinud nende jures nendasaminoti. Nemmad arwasid ikka, kui peaks neil isse kunsti seks ollema. Ugga nemmad ei õppinud Kuldorroliste järrel targemaks minnema, waid jáiwad, kuida ennegi ollid teinud, omma wanna wisi peále. Ikka nemmad rákisid aina kaddedusse ja wihhaga Kuldorrolistest, pillasid ja laimased neid, kus ial joudsid ja pannid kullale sõimo nimme: „Kulla-teggia kulla.“ Ugga se ei olnud sõimo nimmeks arwata, waid olli au-nimmi.

Ei Kuldorrolistest pannud sedda ka miikski; moistlikkud rahwas auustasid ja kiitsid neid, ja nemmad isse ellasid Jummalat tánnades, rahho jo rõmo sees. Kui náddala tööd olli lõppetud, siis olli neil pühhapáátw üks õige hingamisse páátw. Arwaste mõningane laks kórtso, sest iggalmehhel olli koddos mis moistlikko mehhe südda himmustas ja ellamisses tarwis olli. Noor koolmeister olli mõningaid poisa õppetanud wiolit mängima ja willet aiama. Salwel tullid nored rahwas kótko, teised mängisid ja teised laulsid kórwa ja teised jälle rõmustellesid kuuldes. Wannemad rahwas káisid teisi watamas, said ka rõmoga wastowoetud ja leppisid sellega mis anti. Ei ennam náhtud joob-

nud rahvast, ei ennam kuulnud riidlemist egga purrelemist, waid nähti kaunist ausa wisi ja kuuldi tännamist. Moistlikko ja kristlikko juhhatamisse al ollid keik oppinud, mis on õige innimesse täis au. Hakkatusel sai kül joobnud mehhi pimmeda wangi-kambri heidetud; agga pürrast kartsid seda häbbi, ja õppisid siis ausaste ellama kõnnete ja teggude polest, et winaaks ka ei kuulnud häbbe mata sanno egga nurjatomat kõnnet. Särast wisi polnud ümberkaudo leida. Jo emalt tunti Kuldorrolist ärra. Nende rided ollid ja jäid kül ikka tallorahwa rided, agga ollid wisakaste tehtud ja said puhtaste hoitud; nende kõnned ollid mõnnusad, agga ausad ja allandlikud; ja keik nende olleminne ilma kawwalusseta ja pettusseta. Kül rided ollid jämmeda woimo, agga isse ollid hästi harritud.

Nisuggune aus ja moistlik ello wiis ei tulnud ükspäinis heast kaswatamisest ja õppetamisest, waid ka neist targast walla seadmistest. Sest kui mõnningad perremehhed ollid joukaks ja rikkaks sanud, siis leiti ka nisuggusi, kes hakkasid kõrkis-tama ja püüdsid saksa wisil ellada. Nemma ostsid naestele ja tüttartele saksa rahwa ridid ja tahtsid keigis saksaaks jada. Tubba häbbenesid tallorahwa seisussest, püüdsid saksa keelt solkida, ka jälle kaarta mängida, kohwi ja wina ja puntsi jua. Kui Rein sedda tundis, siis se pahhandas wägga temma meelt ja temma räkis: „Ei mitte nenda; ei se kõlba, armad naabrid ja sõbrad! Hakkate teie jälle nenda ellama, siis on meie õn ja aus ello pea lõpmas ärra, ja meie kulla rahwas on mõnne aasta pürrast seddasammasuggused näljat sed kui ennegi. Nisuggusets ei tohhi luggu mitte miina!“ — Walla kōhto poolt tehti nüüd kõw-

wa ja kindlat seadust nisugguse tõrkusse, uhke ja
moistmata wiisi keelmisest. Tallomees peab om-
ma põlde ja sahka kiitma! —

Ei ühhelgi Kuldorrolissel enam polnud lub-
ba uhkis ja kallis riettes surustelleda; ta moisteti
libbedat karristust, selle peäle, kes kaarta mängis,
kes lakkus, kes sõimas ja kes häbbemata ello ellas.
Nenda olli igga tallomehhel sest häbbi, kui kegi
püdis rummalaste ellada.

Keif need seadused said igga Neari pawaal
kantsli peält loetud, — ja wannad ning nored
pannid sedda tähhele.

Kolmasümnes luggeminne.

Lapse ristminne.

Mis Rein wägga olli iggatsenuid, sedda kinkis
Jummal temmale sureks rõmuks, et Elts tõi es-
simesse poia ilmale. Se rõõm tõstis neid otse
kui taewasse.

Rein wõttis kätte, ja läks omma sõbra jure,
kes nüüd olli mäekõrtsus perremehheks, kes ka olli
neist kahhest neljakümmand ja ütles: „Armas
„sõbber! Tännini polle ma weel middagi sinno
„kääst ennesele pallunud; agga nüüd pean essi-
„mest korda palluma. Mo naesoke on nurgawo-
„dis maas, ja minna ei woi tedda nüüd üksi koi-
„jätta, et lähkäksin liina. Ommeti on mul näd-
„dala pawaaks tarwis 200 rubla hõbbe rahha.
„Kas sul on woimalik, ja kas sa tahhaksid ni pal-
„jo mulle laenata?“

Mäeperremees wastas : „Sa olled mulle paljo „head teinud ; eks siis minna peaks sind jälle ait- „ma ? Mul on kül 200 rubla hõbbe rahha, ag- „ga pool on kuldrahha. Wõtta siis, mis sul tar- „wis on, ja ni kauaks kui sa tahhod.“

Rein kostis jälle : „Kül se olleks mul mõnnus „sam, kui keik olleks kuldrahha. Et jälle nüüd „weel mul teisi kaimissi kassis, siis ei woi ma „praego middagi kasa wõtta. Ma pallun sind, to „se rahha homme õhto minno kätte kello kahheksa „aial. Ommeti ärra lausu sest kellelegi middagi ; „se olleks mulle poolteist hääbiks.“ Se järrel läks temma ärra teiste perremeeste jure, kes tem- maga ollid kulla saatja selfi heitnud. Ka neile räkis temma nendasammoti ja pallus iggaühhe kääst 200 rubla, ja isseärranis kuldrahha. Kei- tide meel olli wägga hea, et kord ka joudsid Rei- nut aidata ja lubbasid määratud aial rahha tua. Ükski ei teadnud et Rein jo olli teiste jures kái- nud ja ükski ei lausund sest teisele sanna.

Teisel õhtul, kui jo pimme aeg olli, tullid keik kello kahheksa aial teine teise järrel. Rein satis keiki omma tuppä, kus weel polnud künalt põlles- mas. Ses pimmedas pannid nemmad isseenne- ses immeks, et seal olli ni paljo rahwast kous ja mõtlesid : „Eh! nüüd saab Reino poeg ristitud, „ja meie peame wadderiks heitma!“ — Uggä Rein läks künalt toma. Kui ta taggasi tulli, kummagi kääs künal, siis näggid tedda jälle, ni kui kord enne sedda tedda ollid näinud, uhkes upseri mun- deris, suur sullewihk kubbära peäl, pitk sawel woöl ja au-täht riina peäl. Teist korda seisid nemmad seitseme aasta takka temma ees otsekui ärrapimmetud, ja wahtisid, su lahti, umberringi. Needsammad mehhed seisid jälle, kui sel aial se

samma laua ümber, kuhho peäle se upse'er esfi messel korral lühtrid ja küünlaid olli panriud.

Rein küsis: „Olete teie mulle tonud, mis ma teid pallusin, siis pange seie laua peäle!“

Nüüd astusid teie teise järrel laua liggi ja mõningane kahhatse, et ei joudnud aina kuld-rahha wälja panna. Agga Rein wastas lahke healega: „Üks teie; andke siis kuida jouate!“ — Ja kaks meest neljatkümmend puistasi omma rahha laua peäle, muist kulda muist hõbedat.

Siis tõstis Rein omma heält ja rakis: „Armad sõbrad! Tulletage omma meele, et katsmisse aeg nüüd on otsa sanud, sest et need seitse aastat ja seitse nädalat, mis minna teile sel aial nime metasin, on ärra kullunud. Täna olete teie enam rahha seie laua peäle puistanud, kui mul sel aial olli. Sel aial teil ei olnud 200 koppi kat, ja liinast ükski ei olete teile laenanud. Nüüd olete iggamees kahhe päwa aegus 200 rubla h. r. murretsenud, nenda et praego on 6400 rubla meie silma ees. Katsmisse aeg on otsas, ja minna ollen teid õppetanud enestele kulda saatma. Kõik teie nüüd moistate, mis ma sel aial, kui teie esimest korda siin seisite, teie wasto rakisin. Ma ütlesin: Kõik ehk õppetud kulda saatma on ülem kui kuld isse, mis ta sadab kätte, sest se õppetud on õige tarkus elluks. Täitke ka eddespiddi kindlaste, mis teie olete tootanud ja uskuge Jummalat, siis saab teie õnn ja õnnistus pääwa päwast suremaks kaswama! Kes ial taganeb ommast tootussest, se kautab omma õnne! — Sedda tarkust õppetage omma lastele, et nemmadki hoidwad tarkusse pole, siis peab neile teigist küllalt ollema! — Ma ollen tõeks teinud, mis ma lubasin. Teie olete rikkaks sanud, et teie ei tar-

wita palju ja ommeti korjate hästi kollo omma tōga ja teised ka uskwad teid ja leppiwad teiega. Nüüd ollete õppinud ennestele kulda saatma, ei mitte rummala rahwa egga koerte wisil, waid kui ausad mehed. Kas ollete teist lootnud?"

Keik wastasid kui ühhest suust ja naerotelles des: „Noh! Annugi jo olleme tunnud ärra, mil „wisil tahtsid kulda sata. Kui parrem ja selgem „tundminne olli kätte tulnud, siis olli meil häbbi „meie endisest äbbausfust; agga süddames tanna „sime sind tuhhat korda, et sa meid saatsid par „rema ja õigele tele. Agga ilma sinno abbita „meie ei olleks ellades nisuggust teed leidnud!"

Reino meel olli wägga rõmus kui iggamees selgest süddamest tedda tannades temmale kät andis. Nenda ilmus nende süddame nou ja armastus. Mis legi olli tonud, sedda andis ta temmale taggasi; polnud temmale sedda tarwis, waid temma tahtis sõbro katsuda. Agga nemmad räkisid: „Wallitse meie warra ülle, kui so „omma ülle; sest sinno läbbi olleme meie keik õn „ne leidnud. Surmani olleme so wõllalissed!" —

Ja kui nemmad nüüd seisid Reino ümber ja waatsid armastaja ja auustaja melega temma peäle, siis pistid jälle uhke munder ja temma au-täht nende silmi, ja nemmad iggatsesid teada sada, kuidas ta sedda au olli sanud? —

Rein tundis nende mõtted ärra ja hakkas räkima: „Ma tannan omma õnsa issa, teie endist „wannu koolmeistrit, kes jo ammust aiaft puhkab „haudas, et temma mulle õppetäs mõnda tarwis „list asja ja ka suggu mamõtmist. Se satis „mulle sõa aial tenistusses suurt abbi. Et ikka „kandsin hästi ennese eest hoolt, et olleksin õige „ja tru üllematte wasto ja selge ommas töös, ka

„lahhingis ollin wahwas; siis seäti mind pea mo
 „selttimeeste üllemaks; mind tõsteti säärsandiks
 „ja se järrel underupseriks. Kui kord meie kindral
 „juhtus kõrwas määsamisses waenlaste kimpo,
 „joudsin minna temmale appi ja peästsin tedda
 „surma hobist. Sel aial sain ma Pea otsa
 „saawli hopi, kust weel suur arm on nähha. Meie
 „armolinne Keisri Herra tõstis mind se järrel
 „upseriks ja andis mulle sesamma au-tähhe; ja
 „kui ma pärrast sõa aega end pallusin tenistussest
 „lahsti, siis käskis temma mulle igga aasta mo täie
 „palka maksta kätte. Se au wäärt Kindral ei
 „unnustanud mind ka mitte; ja kui temma meie
 „makonnast läbbi käis, tulli ta mind watama,
 „kuida teie isse näggite.“

„Kui ma Kuldorgo taggasi tullin ja näggin,
 „et mo waesed wennad koggoni ollid kehwaiks ja
 „õnnetumaks läinud, siis ma piddasin omma war-
 „ra warjul, et häbbemata ja riwatumad rahwas
 „mind ei piddand risuma paljaks, egga laenuks
 „palludes mind petma. Et siin ei olnud assi
 „koggoniste minno mele järrel, siis jo tahtsin siit
 „jälle emale miina; agga kui omma armast Elt-
 „sekest ollin nähha sanud, siis jo piddin seie jäma.
 „Nüüd wõtsin nouks katsuda kuida Jummalala ab-
 „biga ja omma hõle kandmissesega saaksin Kuld-
 „orrolisfi parrema tele juhhatud. Ei ma räkinnud
 „ei kellelegi middagi ei omma au-põlwest egga
 „omma warrast. Ükspäinis Eltse wannemattetele
 „piddin ma keik üllesrākima, kui ma Eltset läksin
 „kõssima; ei neimad muido ei olleks mulle om-
 „ma tüttart annud. Sellepärrast wisin mõldrit
 „ja temma naest omma kotta; siin ma aiasin
 „munderi selga ja se au-täht olli se külges; siin
 „näitsin neile omma rahha, mis ollin korjanud;

„näitsin ka Keisri poolt mulle antud kirjad, kust
 „leidsid, et ma saan igga aasta meie armolisše
 „Allema wallitseja käest ennam palka, kui nende
 „weški aastaga tenis. Nüüd nemmad heitsid
 „teise nousse. Ugga minna pallusin neid, ja nem-
 „mad tootasid mulle, et nemmad ei tahtnud kelle-
 „legi middagi lausuda keigest sest, mis nemmad
 „ollid näinud ja kuulnud; sest sel aial se olli wäg-
 „ga tarwilinne. Ugga nüüd teädko iggamees,
 „sest et se nüüd ennam ei woi kahjo tehha.“

Nenda juttustas Rein ja keik pannid rõmus-
 telledes immeks, mis õnne temmale olli antud.
 Ja nemmad hakkasid tedda kõrgemaks piddama,
 kui suurt suggu meest, et ei julgend ennam tem-
 maga kui sõbraga räkida. Ugga kui temma sedda
 tundis, siis ütles temma: „Mis suggused mõtted
 „touswad teie süddamesse, armsad naabrid ja sõb-
 „rad? Ma ollen ikka teie suggune, ja teie ollete
 „mo wennad! Ei se munder, egga se au-täht te
 „ausaks mehheks, waid se, et kegi kardab Jum-
 „malat ja armastab liggimest waggast süddamest!“
 Olli ka nenda räkinnud, andis temma weel sõbra-
 likkult iggaühhele kät; ja ärramiines tännasid
 nemmad tedda ikka weel ja kiitsid tedda ommaks
 issaks, kes neid olli Jummal aabiga peästnud
 hülkatusse te peält. Keik tootasid, et, kui temmal
 piddid warrud ollema, siis ka nemmad tahtsid rõmo
 Pühha piddada.

Kolme päwa pärrast olli pühhapäaw, mil
 Reino poeg piddi sama kirrikus ristitud. Hom-
 miko warra ollid keik rahwas küllas liikwel. Ja
 Rein astus Eltse jure, andis suud omma armsa
 naesele ja nore poiale ja ütles: „Katsu, armas
 „Eltsele! Mo südda on tanna suurt rõmo täis!
 „Se poioke, tedda Jummal meile on kinnud,

„panneb mo süddant peksuma; agga misfuggust
 „õnne maitfen ma, kui ma watan omma kulla ja
 „kulla rahwa peäle. Tõeste, ei innimesfed olle
 „ni däläd egga ni tuima süddamega, kui mailmas
 „rägitakse. Wata! ka sel õsel on nemmad jälle
 „meie maia lillekestega ehhitatud, otsekui meie
 „pulma aial. Ja mis weel? Keif kulla maiad
 „on nendasammoti ehhitud, otsekui olleksid tänna
 „keigil warrud ja rõmo Pühhad. Ja meie per-
 „rest kirrikoni on nemmad mõllemille pole teed
 „nori kasse puid istutanud, ja ühhest kassest teise
 „rippuwad kofko koidetud ja punnutud lilled; ka
 „te peäle on keifsuggu lehta ja lillesi puistatud.“

Nenda räkis Rein; agga nore nurgalissele
 aias rõõm palled punnaseks, ja filmad wet täis ja
 temma ütles: „Sellepärast kuulsin ma keige õ
 „otsa kahhisemist ja kummisemist meie toa ümber,
 „ja ei teadnud, kust se olli.“ — Ei ta raatsinud
 ennam jada sängisse, waid tousis ülles ja läks
 afnale sēdda illo waatma. Rõmo pärrest nuttis
 ta, et ta näggi kui kennaste ja hästi tännolikkud
 rahwas neid piüdsid auustada ja rõmustada.

Olli Elts jälle heitnud sängi ja wõtnud lap-
 sōkest süllesse, siis tullid temma wannemad, kes
 piddid lapsese wadderiks heitma. Ei nemmad lõp-
 nud kiitmast, kui kennaste keif toad ollid ehhitud,
 ja kuida keif rahwas likusid rõmo täis; ja Eltse
 emma hüdis ikka peäle: „Misfuggused warrud ei-
 „lades Kuldorgus polle nähtud!“

Kui ta alles nenda räkis, tullid kaks ja kaks
 kõrwo, hulk kulla tüttarlast ja poisikest ja tõiwad
 keifsuggu andi, mis nende wannemad saatsid sel-
 lele, kes hilja aega olli sündinud. Mõnningad
 tõiwad peent ja walget louendit, mõnningad sukke
 ja kindaid, teised maggusaid koki, teised lillesi, tei-

sed teisi asjo, et tulles ütelda: ni mitto perret
 olli küllas, ni mitto olli kinki. Lapsed andsid
 Eltse kääle suud ja ütlesid: Meie kallis eidekenne!
 siis andsid ka Reino kääle suud ja ütlesid: Meie
 kallis tadikenne! Oh kui maggusad ollid need nim-
 med Reino ja Eltse melest! —

Nüüd kirjiko kellad hakkasid hüüdma ja kogu-
 gusid rahwas kirjiko. Lapsokest kanti risti ja tem-
 ma järrel käisid temma ai ja temma am, ja nen-
 de järrel temma issa, kellel rõmo pissarad seisid
 filmis. Rahwas seisid weel kirjiko ukse ees ja
 ootsid neid tullewad, keik terretasid Reinut ja üt-
 lesid: „Terre hommikust, armas issa!“ Siis wast
 astusid keik kirjikusse.

Enne jutlust ristiti last; sejärrel teggi õppetaja
 ja jutlust sest, kuida iggamees peab omma head
 ja õiged wallitsejad kiitma ja tännama. Ei tem-
 ma ial enne ni süggawalt rääkinud, egga ni ligus-
 tud süddamega. Egga sanna läks rahwa südda-
 messe ja keik koggodus piddi nutma. Ja kui
 õppetaja pärrast jutlust palwet teggi Keisri ja tem-
 ma ommakste ja suguwõssa pärrast, ja wimak-
 ka Kuldorro tallitajatte pärrast, siis pallus ka keik
 koggodus temmaga ommas süddames. Ja kui
 õppetaja weel wabbiseja heäleaga ja silma wega
 pallus issearranis ausa tallitaja Reino pärrast,
 siis kuuldi ühhest kirjiko otsast teise aina ikkita-
 mist ja nutmist. Nüüd tundsid ja tunnistasid keik
 Jummalat tänna des ja kites mis suurt head ja
 armo Reino läbbi keige küllale olli tehtud. —
 Onnistamisse sannadega ja tänno lauludega sai
 siis Jummalat tenistus lõppetud.

Kül rõmustelles Rein ommas süddames, siis
 ei, et ta ei otsnud inimestest au, läks temma
 nüüd kirjikust koio Pea lāngus ja ei julgend sil-

mad üleslúa te peäl, künni jälle joudis Eltse jure. Et südda olli ni wägga ligutud, ei joudnud temma esüte sannagi rákida.

Louneks tullid temma ái ja ám, ja õppetaja ja koolmeister, ja mõllemad tallitaja abbimehhed. Need juttustasid nüüd kuida ka teistes perredest olli woõraspiddo, ja et joukamad kutsunud ennes tele woõraks waeste honest waesi ja sauniko. Rein wangutas Pead ja ütles: „Se on liig! Sedda „au polle ma mitte wáart!“

Õhto pole láks Rein omma woõrastega kulla perremehhi watama; ja jái igga perresse wáhheks aiaks ja tánnas rahwast se sure armastusse ette, mis nemmad temmale náitnud. — Eiinna rahwast olli ka paljo Kuldorgo tulnud, et teádsid et Reinul piddi au pááw ollema. Mitmes paikus laulsid ja mángisid nored rahwas maiades ja perna al, ja wata se keik olli hopis teist wisi, kui sel aial, mil Rein sõast taggasi tulli. Nüüd tunti pea árra, et Jummal armõ silmad waatsid Kuldorro rahwa peále!

Sest páwast rágiti weel káua aega Kuldorgus ja úmberkáudo. Ja Reinut kutsuti sest aiast keikidest isfaks, agga Eltset emmaks; sest otse kui õige isfa ja emma ommad lapsed õppetawad ja kaswatawad hásti jummalakartusses, nenda ollid Rein ja Elts keige kulla rahwast õppetanud ja áitnud Jummal melepárralisse tele.

Nenda saab tóeks: Kes omma ello aial head kúlwab, se saab wimakõ rõmoga leikada! Sest taewas walwab ja kaitseb waggad meie waggá ja pühha Jummal, kelle melest ei kau, mis ial Temma nimmel on tehtud! —

20.

20. / 12938104

REB-842
Schüdlöffel
R 5065

